

**T.C. İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI VE BÖLGESEL EŞİTSİZLİK ÜZERİNE ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aslı Nazlı VURUCU

1010140006

Anabilim Dalı: İKTİSAT

Programı: YÖNETİM EKONOMİSİ

Tez Danışmanı: Doç.Dr. Sinan ALÇIN

Haziran 2013

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	vi
TABLO LİSTESİ	viii
ŞEKİL LİSTESİ	x
TÜRKÇE ÖZET.....	xi
YABANCI DİL ÖZET	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1) Kalkınma ve Bölgeler arası Eşitsizlik	3
1.1. Bölgesel Kalkınma Modelleri	3
1.1.1. Geleneksel Modeller	5
1.1.1.1. Neo Klasik Büyüme Modeli.....	6
1.1.1.2. Keynesyen Büyüme Modeli	7
1.1.1.3. Alan Kullanımı ile İlgili Modeller.....	9
1.1.1.4. Harrod-Domar Modeli	10
1.1.1.5. Büyüme Kutupları Modeli	11
1.1.1.6. Dengeli Kalkınma Modelleri	13
1.1.1.7. Dengesiz Kalkınma Modelleri.....	13
1.1.2. Yeni Modeller.....	14
1.1.2.1. Ürün Yaşam Döngüsü Modeli.....	15
1.1.2.2. Kuluçka Modeli.....	16
1.1.2.3. Yenilikçi Çevre Modeli	17
1.1.2.4. Porter Modeli.....	18
1.1.2.5. Storper'in Ticarete Konu Olmayan Karşılıklı Bağımlılıklar Modeli.....	19
1.2. Bölgesel Kalkınma ve Planlama	20
1.2.1. Bölgesel Kalkınmaya Duyulan İhtiyaç.....	21
1.3. Bölgeler arası Dengesizlik ve Eşitsizlik.....	23
1.3.1. Bölgesel Düzeyde Karşılaştırma.....	26
1.3.2. Bölgeler arası Dengesizlik ve Eşitsizliğin Ortaya Çıkış Nedenleri.....	30

**1.3.2.1 Bir Ülkede Ortaya Çıkmış Olan Bölgeler arası Dengesizlik
Zaman İçinde Nasıl Bir Biçim Alır?.....33**

İKİNCİ BÖLÜM

2) BKA'ların Ortaya Çıkışı, Rolü ve Önemi.....	35
2.1. Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın Tanımları.....	35
2.2. Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın Ortaya Çıkışı ve Gelişim Süreci	36
2.2.1. Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın Kurulma Gerekçeleri	40
2.2.1.1. Fordist Yaklaşımdan Post-Fordist Yaklaşım Geçiş.....	41
2.2.1.2. Kalkınma Anlayışında Yaşanan Değişim	44
2.2.1.3. Kamu Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması	47
2.3. BKA'ların Bugünkü durumu	46
2.4. BKA'ların Faaliyetleri	52
2.5. BKA'ların Hedefleri.....	53
2.6. BKA'ların Önemi	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3) AB Ülkelerinde Bölgesel Kalkınma Politikalarının Evrimi.....	57
3.1. AB'de Bölgesel Politikalar	57
3.1.1. AB'de Bölgesel Politikalar'ın Gelişimi	61
3.2. AB Bölgesel Politikasının İlke ve Hedefleri	63
3.3. AB Ülkeleri Arasında Farklılıkların Oluşma Nedenleri	66
3.4. AB Bölgesel Politika Araçları.....	68
3.4.1. Yapısal Fonlar.....	68
3.4.1.1. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu(ERDF)	70
3.4.1.2. Avrupa Sosyal Fonu (ESF).....	70
3.4.1.3. Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu(EAGGF) ...	72
3.4.1.4 Balıkçılığı Yönlendirme İçin Finansman Aracı.....	73
3.4.2. Uyum Fonu.....	74
3.5. AB Bölgesel Rekabet Edebilirlik Endeksi.....	75

3.6. Avrupa Birliğinde Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Örnekleri.....	76
3.6.1. İrlanda ve Kalkınma Ajansı	78
3.6.1.1. İrlanda Ülke Profili.....	78
3.6.1.2. İrlanda Kalkınma Ajansı(İDA).....	81
3.6.1.3. Shannon Kalkınma Ajansı (Shannon Development)	82
3.6.2. Polonya ve Kalkınma Ajansı	85
3.6.2.1. Polonya Ülke Profili	85
3.6.2.2. Polonya Kalkınma Ajansı.....	90

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4) Türkiye’de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölgesel Kalkınma Ajansları.....	94
4.1. Türkiye’de Bölgesel Politikalar.....	94
4.1.1. Türkiye’de Bölgesel Politikalar’ın Tarihsel Gelişimi.....	97
4.1.1.1. Türkiye’de Bölgesel Politikaların Uygulanma Nedenleri.....	98
4.1.2. Türkiye- Avrupa Birliği Mali İşbirliği Kapsamındaki Bölgesel Kalkınma Programları.....	102
4.1.3. Türkiye’de Bölgesel Kalkınmanın Bileşenleri.....	104
4.2. Türkiye’de Bölgelerarası Eşitsizlik Sorunu.....	106
4.2.1. Türkiye’de Bölgelerarası Eşitsizliğin Nedenleri	107
4.2.1.1. Tarihsel Nedenler	107
4.2.1.2. Coğrafi Nedenler	108
4.2.1.3. Nüfus Artışı ve İç Göç.....	110
4.2.1.4.İktisadi Nedenler	113
4.3. Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının Kurulması ve Gelişimi	115
4.3.1. Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının Görev ve Yetkileri.....	119
4.4. NUTS Sınıflandırması	120
4.5. Türkiye’de Aktif Haldeki Kalkınma Ajansları.....	124
4.5.1.İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA)	125
4.5.2.Mevlana Kalkınma Ajansı (MEVKA)	127
4.6. Türkiye’de BKA’ların Etkenliği.....	129
SONUÇ	105
KAYNAKÇA	110
EK	110

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGÜ	: Az Gelişmiş Ülke
Ar-Ge	: Araştırma-Geliştirme
BAK	: Bölgesel Kalkınma Ajansı
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BYKP	: Beş Yıllık Kalkınma Planı
BYS	: Bölgesel Yenilik Sistemi
Çev.	: Çeviren
DAKP	: Doğu Anadolu Kalkınma Programı
Der.	: Derleyen
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DYSY	: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
EAGGF	: European Agricultural Guidance and Guarantee Fund- Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu
Ed.	: Editör
ERDF	: European Regional Development Fund- Avrupa Kalkınma Fonu
ESF	: European Social Fund- Avrupa Sosyal Fonu
EURADA	: European Association of Regional Development Agencies- Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği
FIFG	: Financial Instrument for Fisheries Guidance- Balıkçılık Yönlendirme Mali Aracı
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IDA	: Industrial Development Agency- Sınai Kalkınma Ajansı
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İBBS	: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması
İZKA	: İzmir Kalkınma Ajansı
KA	: Kalkınma Ajansı

KOBİ	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme
KÖY	: Kalkınmada Öncelikli Yerler
MEVKA	: Mevlana Kalkınma Ajansı
NUTS	: Nomenclature of Territorial Units for Statistics- İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
OECD	: Organisation for Economic Cooperation and Development- Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
SEGE	: Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
UDY	: Uluslararası Doğrudan Yatırım
Vb.	: Ve Benzeri
Yay.	: Yayını
yy.	: Yüzyıl

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1. Bölgesel Ekonomik Kalkınma Modellerinin Sınıflandırılması.....	5
Tablo 1.2. Ürün Yaşam Döngüsü ve Etkileri	16
Tablo 1.3. Günde 1,25 \$' dan Daha Az Gelirle Yaşayan NüfusYüzdesi	24
Tablo 1.4. Dünyada Yaratılan Gayri Safı Yurtiçi Hasılanın (GDP) Dağılımı	28
Tablo 2.1. Bölgesel Politika Yaklaşımlarının Karşılaştırılması	38
Tablo 2.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönemde Kalkınma Ajanslarının Kuruluş Dalgaları.....	39
Tablo 2.3. BKA'ların Yönetim İşlevleri Açısından Yapısı	49
Tablo 2.4. Bazı BKA'lar ve Yasal Yapıları.....	51
Tablo 2.5. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Faaliyetleri	52
Tablo 3.1. Avrupa Birliğinin Bölgesel Girişimleri.....	65
Tablo 3.2. 2007-2013 ESF'den AB Ülkelerine Dağıtılacak Destek Miktarları	71
Tablo 3.3. AB Bölgesel Rekabet Endeksi	75
Tablo 3.4. Avrupa Ülkelerinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kurulma Dönemleri ..	77
Tablo 3.5. İrlanda'nın Temel İstatistiksel Değişimleri.....	80
Tablo 3.6. Shannon Kalkınma Ajansı Tarafından Yürütülen Projeler	84
Tablo 3.7. 2011 Yılı AB'de Nüfus Durumu	86
Tablo 3.8. Polonya UDY Rakamları	89
Tablo 3.9. Polonya'da İstatistiki Bölge Birimleri.....	90
Tablo 3.10. Polonya'da Bulunan Bölgesel Kalkınma Ajansları.....	92
Tablo 4.1. Plan Hedef ve İlkelerinde Mekan ve Bölgesel Konular	95
Tablo 4.2. Türkiye'de Kalkınmada Öncelikli Yörelere Kapsamındaki İl ve İlçeler.....	98
Tablo 4.3. Düzey 3 Bölgelerin Sosyo- Ekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE).....	101
Tablo 4.4. Türkiye – Avrupa Birliği Mali İşbirliği Kapsamındaki Bölgesel Kalkınma Programları.....	103
Tablo 4.5. 1950 - 2000 Dönemi Türkiye, Kır - Kent ve İstanbul Nüfusu Genel Değerlendirme.....	110
Tablo 4.6. 2000 Yılında Bölgelerin Nüfus Yoğunluğu	112
Tablo 4.7. Bazı Ülkelerde Sanayi ve İmalat Sektörünün GSYH içindeki Payları	113
Tablo 4.8. Kalkınma Ajansları Kronolojisi (2006-2011)	117
Tablo 4.9. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması (İBBS)	122

Tablo 4.10. Türkiye’de Kurulu Kalkınma Ajansları	124
Tablo 4.11. Kalkınma Ajanslarının Desteklediği Programlar Özeti	128

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1. Bölgesel Bilimlerin Dönemleri	4
Şekil 1.2. Keynesyen Modele Göre Bölgesel Büyüme	8
Şekil 3.1. 2013 Yılı Ocak Ayı İşsizlik Verileri.....	59
Şekil 3.2. Shannon'ın Kurumsal Yapısı.....	83
Şekil 3.3. 2000-2011 Yılı Polonya İşsizlik Oranı	87
Şekil 3.4. 2000-2011 Yılları Arasındaki Polonya ve AB Arasındaki GSYİH Değişimi	88
Şekil 4.1. Bölgesel Kalkınma Politikasının Bileşenleri	105
Şekil 4.2. İzka'nın Organizasyon Yapısı	126

ÖZET

Sanayi Devrimi ile temelleri atılan üretimin modern anlamda yeniden tanımlanması süreci başta sanayileşme yolunda hızla ilerleyen Batı ülkelerinde ardından tüm dünyada ülke içi gelişmişlik farklarının ortaya çıkmasına sebep olmuş, ülkeler bu farkları ortadan kaldıracırmek ve ulusal çapta kalkınabilmek için çeşitli politikalar geliştirmişlerdir.

Zaman içinde kapsamı ve hedefleri değışmekle birlikte, bölgesel kalkınma politikaları, halen gelişmişlik farklarının ortadan kaldırılması ve ülke içindeki farklı yörelerin ulusal kalkınma atılımına katkılarını azami seviyeye çıkarma şeklinde iki temel amaçla uygulanmaktadır.

Ancak son yıllarda küresel üretim sisteminde yaşanan değışimin de etkisiyle özellikle gelişmiş ülkeler tüm ülkeyi baz alan ulusal kalkınma politikalarını terk ederek bölgesel kalkınma politikalarına yönelmişlerdir.

Uzun yıllar gelişmiş ülkelerin birçoğunda bölgesel gelişme için faaliyet gösteren ‘Bölgesel Kalkınma Ajansları’ ülkemizde 2006 yılında yürürlüğe giren 5449 sayılı Kalkınma Ajansları’nın Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ile yasal zemine kavuşmuştur. 2009 yılında ise tüm Türkiye’de 26 istatistiki bölge kurulmasıyla kuruluşu tamamlanarak ekonomik ve sosyal alandaki faaliyetlerine başlamıştır.

Anahtar sözcükler: Bölgesel Eşitsizlik, Kalkınma, Kalkınma Ajansları, bölgesel kalkınma, bka, bölgesel kalkınma politikaları.

ABSTRACT

As conclusive as it is in defining the modern society and production methods, the industrial revolution took a toll from nations climbing the steps of progress by creating regional inequalities that stem from unevenly applied or insufficiently planned growth policies. First among Western nations and globally afterwards, this trend continued until the emergence of the term ‘regional development’, which allowed national governments to recognize and address the needs of a region, province or any other specific area within their national boundaries.

Although varying in terms of methods and goals, almost all regional development policies share the two same basic principles; to eradicate interregional disparity and maximize the output of a certain region’s contribution to the national development.

In effect until recently, this policy is slowly evolving into an even more region-centric approach as the regional administrations and their locally developed and applied policies began to outweigh national governments and their centrally-controlled development goals.

Relatively late in introducing the concept of regional development, Turkey laid the legal basis of regional development first in 2006 with the enactment of the Law On The Establishment And Duties of Development Agencies, to be completed in 2009 with the establishment of 26 regional development agencies tasked with planning and running various local economic and social development programs.

Key Words: Regional Disparities, Development, Development Agencies, Regional Development, Regional Development Agency, Regional Development Policy.

GİRİŞ

Birarada yaşayıp ortak bir coğrafya, dil, etnisite veya değerler birliğini paylaşan insanların oluşturduğu en üst mertebedeki organize teşkilat olan modern devlet aygıtının ortaya çıkışından bu yana en büyük sorumluluklarından birini kalkınma kavramı oluşturmuştur.

Kısaca bir ulusun yaşam kalitesini artırma, çağının uluslararası anlamda standart kabul edilen seviyelerine çıkarma olarak tanımlanabilecek kalkınma olgusu, ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarını vurgulamada yaygın olarak kullanıldığı gibi – Gelişmiş (Kalkınmış) Ülkeler – Gelişmekte Olan Ülkeler – Az Gelişmiş Ülkeler -, bir ülkenin farklı bölgeleri arasındaki gelişmişlik farklarını ortaya koyma biçiminde de kullanılır olmuştur.

Bu çalışma kapsamında; Bölgesel Kalkınma Ajanslarının (BKA'lar) üstlendikleri çeşitli rollere değinilecek, başlıca misyonları olan ulusal sınırlar kapsamındaki bir idari bölgenin kalkınmasını sağlama rolleri ve bu maksatla kullanılan çeşitli metotlar, dünyanın siyasi ve ekonomik olarak geçirdiği tarihsel süreçler de gözönüne alınarak, irdelenecektir.

Geçtiğimiz yüzyılın ilk yarısındaki Büyük Buhran ile beraber ilk örneklerini görmeye başladığımız BKA'ların tam anlamıyla sahneye çıkmaları İkinci Dünya Savaşı'nın Avrupa'da yarattığı yıkımı takip etmiş, savaşın getirdiği ekonomik ve sosyal tahribatın, Eski Kıta'nın gelişmiş kabul edilen ülkelerinde dahi yarattığı bölgesel eşitsizliklerin giderilmesinde başrol BKA'lara verilmiştir.

20. yy sonlarına doğru gelindiğinde yerel kalkınmada vazgeçilmez birer unsur haline geldiklerini gördüğümüz BKA'lar Uzakdoğu'dan Güney Amerika'ya, Afrika'dan Güney Asya'ya kadar pek çok ülkede faaliyet göstermeye başlamışlar, özellikle 1990'lardan itibaren ortaya çıkan 'Küreselleşme' olgusunun etkisini artırdığı serbest pazar ve rekabetçilik kavramlarının ürün, sermaye ve işgücünü 'sınırötesi' hale getirmesiyle birlikte ulusal kalkınma programlarında üstlendikleri rollerin ağırlığı katlanarak artmıştır.

Bölgesel politikalar ve kalkınma konularının ilk olarak 1960'lı yıllarda gündeme geldiği Türkiye'de bölgesel kalkınma konusundaki ilk somut adımlar yatırımlarda geri kalmış bölgelere öncelik politikası şeklinde kendini gösterir. 1990'lardan itibaren yerini bölgesel

kalkınma anlayışına bırakan bu yaklaşım yerini 2000’li yıllardan itibaren yerel dinamikler ve bölgelerin içsel potansiyelinin ortaya çıkarılmasına bırakmıştır.

Ülkemizdeki ilk örneklerini ancak 2006 yılında çıkan 5449 no’lu “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” ile birlikte görmeye başladığımız BKA’ların bölgesel kalkınma işlevini uzun yıllar boyunca kalkınma planları, orta ve uzun vadeli programların hazırlanmasından sorumlu Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) yürütmüş, bu kurumun Kalkınma Bakanlığı adı altında yeniden yapılandırılması ile Türkiye’de faaliyette bulunan toplam 26 BKA bu bakanlık çatısı altında toplanmıştır.

Türkiye’deki BKA’lar ülkenin 7 ana coğrafi bölgesindeki tüm illeri kapsayacak şekilde, 12 alt bölge halinde örgütlenmişlerdir. Dünyadaki örneklerine göre oldukça geç başladıkları faaliyetlerinin temelini kuruldıkları kanuna göre “Demokratik ve katılımcı bir anlayışla yerel otorite ile merkezi yönetim arasındaki işbirliğini geliştirerek kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak” olarak tanımlayan Türkiye BKA’larının sorumlulukları arasında bölgesel kalkınma planları hazırlamak, kapsadıkları illerde kamu-özel sektör işbirliğini yerleştirmek ve geliştirmek ve bölgenin kalkınması için öncelikli görülen projelere teknik ve mali destek sağlamak başta gelmektedir.

Bölgeler arası, hatta kimi zaman aynı bölgenin farklı illeri arasındaki, kalkınmışlık makasının oldukça açık olduğu ülkemizde şüphesiz BKA’ların yükü ağırdır. Bu çalışma kapsamında Ege illerimizden İzmir’den sorumlu İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA) ve İç Anadolu’nun en büyük ili olan Konya’dan sorumlu Mevlana Kalkınma Ajansı (MEVKA) incelenmiş, ajansların organizasyon şemaları, misyonları ve sağladıkları mali destek programlarına yer verilmiştir.

1. KALKINMA VE BÖLGELER ARASI EŞİTSİZLİK

Kalkınma kavramı kısaca, ulusun her yönüyle arzu edilen seviyeye gelmesi, maddi refahın artması, yoksulluğun minimize edilmesi gibi süreçleri içerisinde bulunduran bir kavram olarak açıklanabilir. Kalkınma, bulunulan durumdan ya da bir önceki konumdan hareket ederek, değişime girmeyi öneren dinamik bir kavramdır.¹

Geri kalmışlıkla ilintili olarak kalkınma olgusu Sanayi Devrimi'ne yakın bir tarih olan ondokuzuncu yüzyılın ortalarına dayanmaktadır. Arthur Lewis, Hlamyint ve Celso Furtado'nun ekonomik tarih çalışmaları, birçok kalkınmakta olan ülkenin kalkınma öyküsünün ondokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren başladığını göstermektedir. Bununla birlikte iktisatçıların çoğunluğu, kalkınma ekonomisinin bir alt disiplini olarak ortaya çıkışının 1930'lardaki Büyük Bunalım'la başladığını kabul etmekte ve 1939-1945 arasındaki uluslararası ekonomik sistemin çöküşünün meydana getirdiği sarsıntının kalkınma ekonomisine asıl ivmeyi kazandırdığını belirtmektedir. Azgelişmiş ülkelerde kalkınmanın gerçekleştirilmesi gereken bir hedef olarak ele alınışı 2. Dünya Savaşı sonrasına denk düşmektedir. Günümüzün çoğu az gelişmiş ülkesi Savaş öncesinde sömürge ülke konumunda bulunmaktaydı. Savaştan sonra ise, ulusal kurtuluş mücadeleleri veren eski sömürgeler siyasal anlamada bağımsızlıklarını kazanmaya başlamış ve çok sayıda yeni ulus-devlet kurulmuştur. Bu ülkeler geri kalmışlıklarını uygulayacakları kalkınma politikaları ile aşacaklarına inanmışlardır.²

1.1 BÖLGESEL KALKINMA MODELLERİ

Bölgesel kalkınma teorilerinin literatürde kesin bir sınıflandırması mevcut değildir. Şekil 1.1'de görüldüğü üzere bölgesel kalkınma konusu 1950'lerde en önemli çalışma alanlarının başında gelirken, 1970'lerde küreselleşme süreci ile birlikte önemini yitirmiştir. Ancak

---

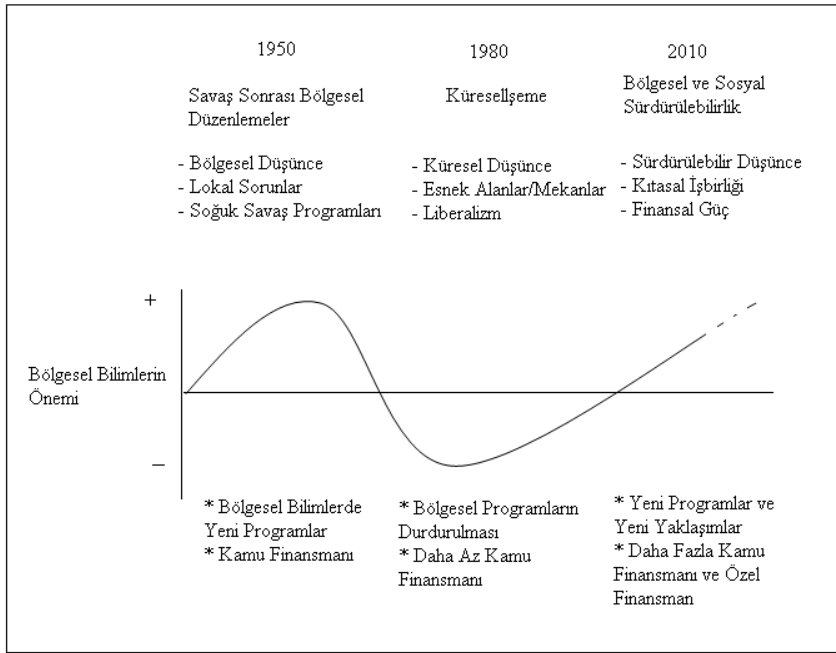
¹ Ahmet Tolunay, Ayhan Akyol, "Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar", *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Sayı:2, 2006: 116.

² Sinan Alçın, *Teknolojik Determinist Kalkınma Aracı Olarak Teknoekonomi Politikaları* (İstanbul: Tarem Yayınları, 2010) 78.

1990’larda teknolojik yeniliğin kalkınmada basat aktör olması ve yerel aktörlerin kalkınmada öneminin artması ile birlikte gündeme gelmiştir.

Bölgesel kalkınma konusunun dönemler halinde değişen önemi bölgesel kalkınma teorilerinin geliştirilmesinde de etkili olmuştur. 1950’ler ve 1970 sonları arasında oluşturulan bölgesel teoriler son derece tutarlı, derinlemesine incelenmiş, kaynak açısından zengin ve matematiksel modelleri oturmuş teorilerdir. Ancak 1970 sonlarından itibaren bölgesel konuların gözden düşmesi nedeniyle bu dönemde oluşturulan teoriler bir bütünü yansıtamamakta, genellikle birbirinden kopuk ve uygulama alanı bulunmayan teorilerdir. 1980’lerden sonra ortaya atılan teoriler ise literatürde henüz yeni olmakla beraber, tam olarak kabul görmemişlerdir.³

Şekil 1.1 : Bölgesel Bilimlerin Dönemleri

Kaynak: Antoine Bailly ve Lay James Gibson, *Regional Science: Directions for The Future*, trans. David A. Plane, ed. Raymond J.G.M. Florax , *Fifty Years of Regional Science* içinde (Springer:2004) 131.

³Burcu Yavuz Tiftikçigil, *Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yaşanan Dönüşüm ve Kalkınma Ajansları* (İstanbul: Derin Yayınları, 2010) 1.

Bölgesel Kalkınma Modellerini Geleneksel ve Yeni Modeller olmak üzere iki bölüme ayırabiliriz.

1.1.1. Geleneksel Modeller

Geleneksel modeller; sosyal amaçları da içeren kalkınma modellerinden çok ekonomik büyüme modelleridir. Bu modeller bölgeler arası faktör akışkanlığının tam olduğunu varsayarlar. Kaynakların yanlış dağılımı sonucu ortaya çıkan bölgeler arası farklılıklar; kaynakların ortalamanın altında getiri sağlayan sektörlerden ortalamanın üstünde getiri sağlayan sektörlerle kaydırılmasıyla düzeltilebilir. Böylece bölgeler arası dengesizlikler azalacak, belirli bir dönem sonunda da yok olacaktır. Dolayısıyla geleneksel kalkınma kuramları bölgeler arası dengesizliği bir kaynak dağılımı problemi olarak görmektedir.⁴

Tablo 1.1. : Bölgesel Ekonomik Kalkınma Modellerinin Sınıflandırılması

Geleneksel Modeller	Yeni Modeller
Neo-Klasik Büyüme Modeli	Ürün Yaşam Döngüsü Modeli
Keynesyen Büyüme Modeli	Kuluçka Modeli
Alan Kullanımı İle İlgili Modeller	Yenilikçi Çevre Modeli
Harrod-Domar Modeli	Porter Modeli
Büyüme Kutupları Modeli	Storper'in Ticarete Konu Olmayan Karşılıklı Bağımlılıklar Modeli
Dengeli Kalkınma Modelleri	
Dengesiz Kalkınma Modelleri	

Kaynak: Arif Özsağır, “Dünden Bugüne Büyümenin Dinamiği”, *KMÜ D.D.B.F. Dergisi*, Sayı:14, (2008): 5.

---

⁴ Tiftikçihil 5.

1.1.1.1 Neo-Klasik Büyüme Modeli

Solow'un öncülük ettiği çalışmalara dayanan Neo-Klasik Büyüme Modeli, sonraki yıllarda Denison, Cass, Koopmans gibi birçok iktisatçının katkılarıyla gelişmiştir.⁵

Neo-Klasik bölgesel modeller büyümeyi kaynakların yeniden dağılımının bir sonucu olarak görürler. Bu modeller bölge içi ve bölgeler arası yeniden dağılım modelleri olarak da kategorize edilebilirler. Bu modeller Neo-Klasik tam istihdam, tam faktör mobilitesi, tam rekabet piyasası ve ölçeğe göre sabit getiri varsayımlarına dayanır. Kaynak dağılımına yönelik denge modeli üzerinde yoğunlaşan Neo-Klasik kurama göre faktör-fiyat/verimlilik oranı tüm bölgelerde eşit olduğunda ekonomi dengeye gelir.⁶

Neo-Klasik modellere göre eğer devlet bölgeler arası ekonomik dengesizlikleri azaltmak istiyorsa Neo-Klasik ekonomi varsayımlarının işlerliğini artırıcı yönde önlemler almalıdır: Kaynakların bölgeler arasındaki mobilitelerini önleyen yapılanmaları ortadan kaldırıp ve sanayi ve meslek dalları arasında faktör akışkanlığını sağlamalıdır.⁷ Neo-Klasik modellere göre bölgelere devlet müdahalesi ihtiyacı serbest piyasa güçlerinin tanımlanan bölgede yetersiz kalması durumunda ortaya çıkmaktadır. Serbest piyasa sistemi, fiyat mekanizması yoluyla tüm bölgesel dengesizlikleri düzeltecektir. Mekanizma şu şekilde işleyecektir: Kaynakların göreceli olarak kıt olduğu bölgelerde bu kaynakların fiyatları yükselecek, bu durumda kaynaklara olan talep azalacak, arz ise artacaktır (vice versa). Bu süreç, tüm piyasalar dengeye gelene kadar devam edecektir.⁸

Neo-Klasik Model'in varsayımları, ekonomik olayları nokta ekonomisi olarak ele almakta ve ideal koşullardaki çözümleri sunmaktadır. Ancak ekonomik sorunların nokta ekonomisinden mekan ekonomisine aktarılması ile Neo-klasik varsayımlar yetersiz kalmıştır.⁹

---

⁵ Arif Özsağır, "Dünden Bugüne Büyümenin Dinamiği," *KMÜ D.D.B.F. Dergisi*, Sayı:14, Haziran 2008: 7.

⁶ Frank J. B. Stilwell, *Bölgesel iktisat Politikası*, çev. Sevgi Güran, (İstanbul: Kültür Yayınları, Macmillan iktisat Serisi, 1980) 40.

⁷ Tiftikçigil 5.

⁸ Michael Dunford, "Regional Development Models," *School of Social Sciences and Cultural Studies University of Sussex*, 2008, 10 Temmuz 2012, <<http://www.geog.susx.ac.uk/research/eggd/egge/pdf/modelsrd.pdf>>.

⁹ Ceren Ersöz, *Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları: Türkiye'de Köylere Yönelik Bir Uygulama*, (2009) 61.

1.1.1.2. Keynesyen Büyüme Modeli

Keynesyen Model II. Dünya Savaşı sonrası dönemde etkili olmaya başlamıştır. Aslında Keynes çalışmalarında bölgesel sorunlara özel olarak atıfta bulunmamıştır. Fakat Keynesyen bölgesel kalkınma görüşü Keynes'in takipçileri tarafından savaş sonrası yıllarda geliştirilmiştir. Bölgesel kalkınma konusundaki Keynesyen yaklaşımın aslında talep ve çarpan/çoğaltan analizinin bir türevi olduğu söylenebilir.¹⁰ Keynesyen analiz, ekonomik sürecin talep yanlı oluşuna vurgu yapmaktadır. Keynesyen modele göre bir bölgenin geliri o bölgenin tüketim, yatırım, ihracat ve ithalat toplamından oluşmaktadır.¹¹

Kalkınma konusunda Keynesyen Model, bölgesel ihracatın bölgesel geliri artırarak bölgesel büyümeyi teşvik edici etkisini ele almakta, dolayısıyla kalkınmanın itici gücünün ihracat olduğunu belirtmektedir. Keynesyen bölgesel kalkınma yaklaşımı ise bölgesel gelişme sürecinin dengesizliğine vurgu yapmaktadır.¹²

Keynesyen Modele göre bölgesel kalkınmanın gerçekleşmesi sistematik olarak Şekil 1.2'de görülmektedir.

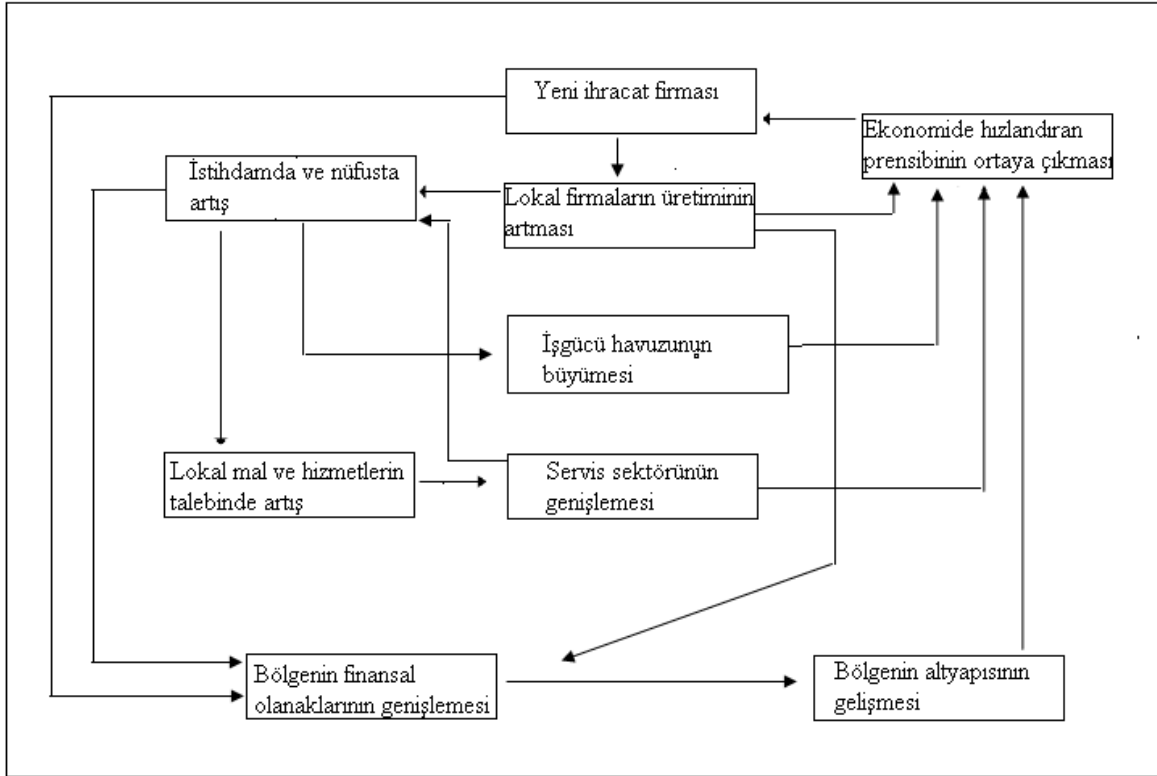
---

¹⁰ Michael Chisholm, *Regions in Recession and Resurgence*. (London: Unwin Hyman, 1990) 68

¹¹ Ersöz 59.

¹² Tanyel Özelçi Ecaral, *Bölgesel/Yerel Ekonomik Kalkınma Kuramlarının Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişmeleri ve Ekonomik Yaklaşım*, 16. Cilt, 55. Sayı, (2005) 93.

Şekil 1.2. Keynesyen Modele Göre Bölgesel Büyüme

Kaynak: Michael Chisholm, *Regions in Recession and Resurgence*, (London: Unwin Hyman, 1990) 66.

Şekil 1.2'ye göre bölgede yeni bir ihracat firmasının kurulması sonucu yerel üretim artmaktadır. Yerel üretimin artması bir taraftan istihdam olanaklarını artırırken, diğer taraftan ekonomide hızlandırıcı etkisinin oluşmasını sağlamaktadır. Her yeni gelişme bir diğer faktörü tetikleyerek yerel mal ve hizmetlerin talebinin artmasına, işgücü havuzunun büyümesine, servis sektörünün genişlemesi, bölgesel finansal olanakların ve altyapısının gelişmesini sağlayarak bölgede dinamik bir büyüme süreci ortaya çıkarmaktadır.¹³

¹³ Tiftikçigil 11.

1.1.1.3. Alan Kullanımı ile ilgili Modeller

Alan analizlerine katkı yapan iktisatçıların görüşleri iki grup altında toplanmaktadır. Cantillon ile başlayarak Thünen, Weber, Palander, Lösch ve Isard ile devam eden birinci grup kuruluş yeri teorisyenleridir. Alanı ulaşım ile ortadan kaldıracak bir mesafe olarak kabul ederek ve tımdengelim yöntemini kullanmışlardır. Taşıma harcamalarına dayanarak, işletmelerin kuruluş yerini ve kentlerin hiyerarşisini saptamaya çalışmışlardır. Reilly, Christaller, Zipt, Steward, Piatier'i içeren ikinci grup ise etki alanını saptayan teorisyenlerdir. Tümevarım yöntemini kullanmışlardır.¹⁴

Von Thünen, 1826 yılında geliştirdiği alan kullanım teorisi ile mekansal ekonominin kurucusu sayılmaktadır. Taşıma harcamalarının üretimde büyük bir engel oluşturduğunu görerek, pazar kentinden uzaklaştıkça hangi ürünlerin yetiştirilmesinin daha ekonomik olacağını saptamaya çalışmıştır. Ürünlerin yerel fiyatının, kentlerden uzaklaştıkça ulaşım giderleri kadar azalmakta olduğunu ve belirli bir uzaklıktan sonra ise sıfıra indiğini saptamıştır.¹⁵

Alfred Weber ise taşıma maliyeti, ağırlık ve uzaklığı göz önüne alarak optimum kuruluş yerini saptamaya çalışmıştır. Düşük maliyetlerle hammaddeye ulaşım ve taşıma maliyetlerinin düşük olduğu bölgelerde yatırımların yoğunlaşacağını savunmaktadır.¹⁶

Tord Palander, yalnızca optimal kuruluş yeri etmenleri üzerinde değil aynı zamanda alanda fiyatın oluşumunu da analizine katmıştır. Ona göre uzaklık, pazarları parçalayan bir etmendir. Alansal analize yaptığı en önemli katkı ise eşdeğer eğrileri yöntemini genelleştirmesidir.¹⁷

Auguste Lösch ise gerçek genel bir denge modeline en yakın ve en gelişmiş ekonomik alan analizini yapmıştır. Çıkış noktası Von Thünen'e dayanan merkezi yerler teorisinde, üretim faktörlerinin coğrafi mekanda optimal dağılımı incelenmektedir. Thünen, taşıma harcamalarının üretim maliyetleri içerisinde önemli görürken, analizlerini tarım sektörü için geliştirmiş, Christaller ve Lösch ise, analizlerini hizmetler ve sanayi sektörüne yönelik yapmıştır. Christaller, taşınmaz hizmetleri Lösch ise taşınabilir malları dikkate alarak

---

¹⁴ Ersöz 57.

¹⁵ Zeynel Dinler, *Bölgesel İktisat*. (Bursa, Ekin Kitabevi, 2005) 6.

¹⁶ Gülen Elmas, *Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Dengesizlikler: AB ve Türkiye*, (Ankara, Nobel Yayıncılık, 2001) 15.

¹⁷ Dinler 14.

ekonomik faaliyetin coğrafi alanda dağılımını inceleme konusu yapmıştır. Christaller'in analizleri ile şehirlerin gelişimi ve büyümesi açıklanmasa da bölge içinde şehrin sosyo-ekonomik fonksiyonu merkezi yerleşim yeri olarak vurgulanmıştır.¹⁸

1.1.1.4. Harrod-Domar Modeli

Harrod- Domar Bölgesel Büyüme Modeli II. Dünya Savaşı sonrasında Keynesyen teorinin dinamikleştirilmesi ve uzun dönemde istikrarlı büyüme koşullarının araştırılması çabaları içinde, yatırımın üretim kapasitesini artırıcı ve gelir yaratıcı özelliklerini göstermek üzere Roy F. Harrod ile Evsey D. Domar tarafından geliştirilmiş olan büyüme teorisinden geliştirilmiştir. 1950'li yıllarda kalkınma iktisadı bu modelden etkilenmiştir.¹⁹

Harrod-Domar modelinde, dengeli büyüme, tam istihdamın devamı için toplam talebin, toplam arzdaki artışa eşit bir oranda yükselmesi demektir ve bu yaklaşım daha ziyade gelişmiş ekonomiler için geçerlidir.²⁰

Bu modelin vurguladığı temel prensip net yatırımın ikili etkisidir. Net yatırım bir yandan üretime yönelik bir talep oluştururken öte yandan çıktı üretmek için ekonominin kapasitesini arttırmaktadır. Örneğin yeni bir fabrika yapımı demir, çimento, makine v.b. talebini arttıracaktır. Fabrikanın yapımı bittiğinde de ekonominin üretken kapasitesinde bir artış olacaktır. Sonuç olarak, bir ekonomide herhangi bir dönemde gerçekleştirilen net yatırımın bir talep, bir de kapasite etkisi olacaktır. Eğer herhangi bir dönemde net yatırım dönemin net tasarrufuna eşitse ve eğer gelir ve çıktı düzeyinde denge olacaksa planlanan tasarrufla planlanan yatırım birbirine eşit olmalıdır (Keynesyen durum). Keynesyen modelde olmayan husus, bu net yatırım döneminin ayrıca kapasite etkisinin olacağıdır. Net yatırım bu dönem ekonominin üretken kapasitesini, gelecek dönem potansiyal çıktısını arttıracaktır. Eğer genişleyen bu kapasite tam olarak kullanılacaksa, gelecek dönemdeki toplam talebin bu dönemin toplam talebini aşması gerekir. Böylece genel olarak bir dönemden diğerine yatırım yapılırsa, net yatırım sonucu oluşan üretken kapasite tam olarak kullanılacak şekilde toplam talep dönemden döneme artacaktır.²¹

---

¹⁸ Hüsnü Erkan, *Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Türkiye'nin Bölgesel Kalkınma Politikası*. (Beta Yayınları, 1995.) 28-29.

¹⁹ Erkan 7-12.

²⁰ Alçın 85.

²¹ M. İlker Parasız, *Türkiye Ekonomisi 1923'den Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları*. (İstanbul, Ezgi Kitabevi Yayınları, 1998) 39.

Harrod-Domar modeli özellikle 60'lı yıllardan 80'li yıllara kadar bir çok geç kapitalist ülke tarafından planlamanın temel dayanağı olarak kullanılmıştır.²²

1.1.1.5. Büyüme Kutupları Modeli

Bu model 1949 yılında F. Perroux tarafından ortaya atılmış ve birçok araştırmacı tarafından da ele alınmıştır. Perroux, Büyüme Kutupları Modelinde üç farklı mekan/alan (space) tanımlaması yapmıştır: Belirli bir plan ya da program ile belirlenen mekan, belirli güçlerin ya da faaliyetlerin yoğunlaştığı mekan ve homojen toplumlar ya da oluşumlar tarafından belirlenen mekan. Perroux'a göre büyüme kutupları; merkezde yer alan güçlerin çevreye yayılmasına, dışarıda yer alan güçlerin (çevre) ise merkeze yönelmesine neden olan bir çekim ya da cazibe merkezidir. Bu kutuplar genellikle firmalar, endüstriler ya da endüstri gruplarından oluşur. Büyümenin ve değişimin başladığı kutuplarda ileriye ve geriye doğru işleyen bir çekim vardır. Bu çekim sonucu kutuplar arası girdi-çıktı ve faktör akışı gerçekleşir. Dolayısıyla kutup; ekonomide yer alan sektörlerin girdi-çıktı matrisiyle tanımlandığı bir mekan olarak düşünülmelidir. Buna bağlı olarak da büyüme etkisi, matrislerin sütun ve satırları arasında geçişliliğe neden olarak, cazibe merkezini oluşturur.²³

Büyüme kutupları teorisi kalkınmanın bir kutuplaşma içerdiğini, bu sebeple büyüme kutuplarının ekonomik dinamizm sağlayan ve yayılma etkisine sahip yararlı bir mekanizma olduğunu savunmaktadır. Kalkınma kutupları öncelikle yeniliklerin kaynağı ve dağıtıcısı olma görevini üstlenirler. Böylelikle merkezde oluşan refahı çevreye dağıtırlar. Dolayısıyla kalkınmak için yayılma etkisinin gerekli koşullarının sağlanmadığı az gelişmiş bölgelerde öncelikle bu koşulları sağlamak ve girişimcileri bu bölgelere yönlendirmek gereklidir.²⁴

Mekan boyutunun analize dahil edilmesi, ekonomik ilişkilerin işleyiş ve dağılımında kutuplaşmış büyüme ve gelişmeyi yaratmaktadır. Ekonominin mekan boyutunda oluşan dengesizlikler gelişme sürecinin motoru olarak görülmektedir. Ekonomik sürecin kutuplaşması olgusu, özellikle sektörel ve bölgesel boyutta gerçekleşmektedir. Model üzerine

---

²² Alçın 86.

²³ Perroux F., *Economic Space, Theory and Applications*, çev. D. F. Darvent, "Growth Poles and Growth Centers in Regional Planning: A Review", Eds. John Friedman ve William *Regional Policy Readings in Theory and Applications* içinde (539–566), MIT Press, (1964) 539–540.

²⁴ Benjamin Higgins ve Donald J. Savoie, *Regional Development Theories & Their Applications*, (1997) 66-67. Growth Centers in Regional Planning: A Review", John Friedman ve William Alonso (Ed.), *Regional Policy Readings in Theory and Applications* içinde (539–566), MIT Press, (1964)106.

yapılan çalışmalar sektörel kutuplaşmalar ve bölgesel kutuplaşmalar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.²⁵

- Sektörel Kutuplaşma: Kalkınma her yerde ve birden görülmemekte, belirli noktalarda farklı yoğunluklarda görülmekte ve çeşitli kanallardan yayılarak tüm ekonomi üzerinde etkisini göstermektedir. Bu açıdan, eşitsizlik sorununu ulusal düzeyden bölgesel düzeye indirgemektedir.²⁶ Model, ekonomik kalkınmanın az gelişmiş ülkelerde tüm sektörlerle eşit oranda kaynak aktarılması ile gerçekleştirilemeyeceğini ve sanayileşme ile birlikte bölgesel ekonomik farklılaşmalar meydana geleceğini belirtmektedir. Ülkenin çeşitli bölgelerindeki farklı sosyo-ekonomik koşullar bölgelerdeki uzmanlaşmış emek ve sermayenin en etkin şekilde kullanılması amacıyla belli dönemlerde belirli sanayi kuruluşlarının belirli bölgelerde toplanmasına yol açar.²⁷
- Bölgesel Kutuplaşma: Farklılaşma ve dengesizlikleri gelişme sürecinin motoru olarak bölgesel boyutta ele alan modelin gelişmeye yönelik analizlerin ilk örnekleri Mrydal, Hirschman ve Boudeville tarafından verilmiştir. Mrydal ve Hirschman'a göre bir ülkenin ekonomik gelişmesi bütün bölgelerde ve aynı zamanda ortaya çıkmaz. Ekonomik gelişme ilk başladığı bölgelerde yoğunlaşır. Bu nedenle Hirschman'a göre gelişme süreci, bölgesel düzeyde dengesiz gelişme şeklinde gerçekleşmektedir. Ülke boyutunda ekonomik gelişmenin sağlanabilmesi için çeşitli bölgelerde büyüme noktaları yaratılmalıdır. Hirschman'a göre büyüme noktalarının sahip bölgeler gelişme bölgelerini oluştururken, diğer bölgeler ise azgelişmiş veya gerileyen yoksul bölgeler olmaktadır.²⁸

---

²⁵ Erkan 19-21.

²⁶ Neşe Kumral, Bölgesel Gelişme Politikası Aracı Olarak Ekonomik Kalkınma Ajansları ve Girişimciliğin Teşviki, DEU.SBE., İktisat Anabilim Dalı, yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.1993.s.10.

²⁷ Oğuzhan Altay, Aydanur Gacaner ve Nazif Çatık, *Ege Bölgesin Kalkınmasında Finansal Kurumsallasma Araç Olabilir mi?*, Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu Tebliğleri, (Denizli, 2004, Cilt 1) 16.

²⁸ Ersöz 64.

1.1.1.6. Dengeli Kalkınma Modelleri

Dengeli kalkınma Modeli veya ‘Büyük İtiş’ modeli çevresindeki teorisyenler , kimi sorunlar üzere oldukça değişik görüşlere sahip olsalar da, tarıma dayalı değil, sanayiye dayalı, verili mukayeseli üstünlükler modeline ve uzlaşmaya uyum sağlama yerine, o yapıyı dönüştürmek gerektiği, piyasa mekanizmasının işleyişinden çok, planlamanın gerekliliği üzerine durmuşlardır.²⁹

Dengeli kalkınma, Frederich List tarafından açıklığa kavuşturulmuştur. F. List tarım kesimi, imalat kesimi ve ticaret kesimleri içinde dengeli bir gelişmenin önemini belirtmiş, tüketim ile üretim arasındaki ilişkileri göstermiştir.³⁰

Dengeli Kalkınma Modellerini üç ayrı grupta toplamak mümkündür:

Birincisi, ekonominin bütün kesimlerine yapılacak yatırımların bu kesimlerin aynı oranda bir büyüme hızına sahip olabileceği şekilde gerçekleştirilmesidir.

İkinci modelin daha ılımlı olduğu görülür. Şöyle ki: Bütün kesimler aynı oranda büyümeyebilirler. Fakat bütün kesimlerde eş anlı bir gelişme olması gerekir.

Sonuncu modele göre ise yatırımların kesimlere dağılımı öyle olmalıdır ki, toplam arz, artan gelir tarafından karşılanılabilsin. Anlaşıldığı gibi ılımlılık derecesi giderek artmaktadır.³¹

1.1.1.7. Dengesiz Kalkınma Modelleri

Dengesiz kalkınma görüşü, dengeli kalkınma modellerinin gerçeğe uymadığı gerekçesiyle ortaya çıkmıştır. F.Perroux, olaylara Neo-klasiklerden farklı bir açıdan yaklaşmış ve ekonomilerin eşitsizliğin, hiyerarşinin ve dengesizliğin içinde olduğu noktasından hareket ederek bu nitelikelerin ortadan kaldırılmasını değil, onlardan yararlanılmasını savunmuştur.³²

Bölgesel eşitsizliğe, işaret eden Albert O Hirshman, ise bazı bölgelerin, diğerlerine kıyasla kalkınma sürecinde daha önce olabileceğini belirtmektedir. Hatta bu konuda kuzey

---

²⁹ Fikret Başkaya, *Az gelişmişliğin Sürekliliği*, (Ankara: , Türkiye ve Ortadoğu Forumu Vakfı Özgür Üniversite Kitaplığı, 2005) 61.

³⁰ Alçın 83.

³¹ Akın İlkin, *Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi*, (İstanbul: Yön Ajans, 1988) 80.

³² Alçın 88.

güney ayırımı yaparak kuzeyi gelişmiş, buna karşılık güneyi geri kalmış bölgeler olarak nitelendirmektedir.³³

Dengeli büyüme kalkınmacılarından Rodan ve Nurkse'un görüşlerini kabul etse de, Hirschmann, birinci strateji olarak endüstrileşmeyi desteklemektedir. Ekonominin sürekli dengede olduğu fikri, 1929 krizini açıklayamamaktadır. Bu nedenle Hirschmann, ekonomide dengesizlikler yaratılması gerektiğini savunmuş, sanayinin içsel dinamiklerini ele almış, az gelişmiş ölkelerde kaynak sınırlılığı sorunu olduğundan, endüstride ileri doğru hamle yapmak mümkün olmadığından, bazı endüstri alanlarına önem verilmesi gerektiğini vurgulamıştır.³⁴

Dengesiz kalkınma modelinde genellikle üzerinde durulan iki önemli nokta bulunmaktadır:³⁵

- Bazı koşullar altında, dengesizlik iktisadi büyümeyi hızlandırabilir.
- İktisadi büyümeyi gerçekleştirmek için, bazen denge feda edilebilir, Ayrıca sosyal serbest sermaye yatırımlarının meydana getirdiği dengesizlikleride dikkate almak gerekir. Dengesiz kalkınma özellikle aşağıda sıralanan durumlarda arzulanan bir iktisadi politika haline gelir:
  - ❖ Bölünmezliğin önemli olduğu,
  - ❖ Ölçek büyüme maliyetinin yüksek olduğu,
  - ❖ Dengeli büyümeye kıyasla daha yüksek gelir yaratılmasının mümkün olduğu,
  - ❖ Yeni buluşlara ve uygulamalara olanak hazırladığı hallerde.

1.1.2. Yeni Modeller

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş, küreselleşme, kalkınma anlayışının değişmesi, insani kalkınma stratejisi, sürdürülebilir kalkınma stratejisinin önem kazanması ve içsel büyüme kuramının gelişimi doğrultusunda bölgesel kalkınma anlayışı da değişim göstermiştir. Bölgesel gelişmeye yönelik yeni yaklaşımlar, geleneksel yaklaşımlara zaman ve mekan boyutunu eklemeyi amaçlamaktadır. Yeni bölgesel gelişme modellerinin odak noktası bilgi, öğrenme ve yenilik üretimi haline gelmiştir. Teoriler, bölgesel kuramların ve aktörlerin

---

³³ Albert O. Hirschman, *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Gerilemesi*, çev. F. şenses, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007)

³⁴ Parasız 21.

³⁵ Alçın 89.

şekillendirdiği bilgi, bölgesel yenilik, yaratıcılık ve küreselleşen dünyada bölgeler arası rekabet edebilirlik kavramlarını incelemektedir.³⁶

1.1.2.1. Ürün Yaşam Döngüsü Modeli

Ürün Yaşam Döngüsü Modeli 1966'da Raymond Vernon tarafından ortaya atılmıştır. Modele göre yeni bir ürünün gelişimindeki yığılmalar, iletişim ve dışsal ekonomilerin getirisine ve esnekliğine izin vermektedir. Bu yığılma ile düşük maliyetli mekanlardaki üretim olanakları genişşbir ölçeğe yayılmaktadır. Vernon'a göre Ar-Ge etkinlikleri, ürün düzenlemeleri ve kurumsal yapılar dinamik bir süreçte etkileşim halindedir. Ar-Ge etkinlikleri ile teknoloji gelişmektedir. Modele göre bilgi ve teknolojik kolaylıklar nedeniyle metropoller, yeni ürünlerin gelişmesi yönünden daha avantajlıdır. Bir teknoloji kuruluşuna bağımlılığın azalması ile üretim metropollerden diğer mekanlara dağılmaya başlar. Bu aşamada ilk olarak Ar-Ge etkinlikleri merkezden diğer bölgelere dağılacaktır. Sonra da üretim bölgeleri faktör fiyatlarının daha ucuz olduğu yerlere doğru ilerleyecektir.³⁷

Modele göre bir ürünün yaşam devreleri dört aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama buluş aşamasıdır. Gerçekleştirilen küçük ölçekli üretim ihracata değil, iç piyasa talebini karşılamaya yöneliktir. Üretim yeniliği bulan firmanın ülkesinde ve tüketiciye yakın yerde gerçekleştirilir. İkinci aşama büyüme aşamasıdır. Bu aşamada üretim hızlandırılır. Satışlar önce iç piyasaya yönelik olup daha sonra ihracata başlanır. Böylece malın iç tüketimi ve iç üretimi artar. Üretimdeki artış hızı tüketimdeki artış hızından daha yüksektir. Üretimi gerçekleştiren firma yeni teknolojiyi tek başına elinde tutmaktadır.³⁸

Üçüncü aşama olgunluk aşamasıdır. Yeni ürünün iktisadi yaşamdaki etkileri belirginleşmiştir. Yeni teknolojiler üretimin yapılacağı bölgeye taşınmaktadır. Fordist kitlevi üretim gerçekleşmektedir. Son aşama ise standartlaşma aşamasıdır. İcatçı ülkedeki yüksek dereceli kalifiye işgücü nedeniyle üretim maliyetleri yüksektir. Bu nedenle üretim işçi ücretlerinin daha düşük olduğu ülkelere kaydırılarak standart üretimin maliyetleri düşürülür. Ar-Ge harcamalarına ihtiyaç duyulmayan bu aşamada üretimin başka ülkelerde gerçekleştirilmesi daha ekonomiktir. Yenilikçi ülkede hala bir kısım mal üretilir fakat düşük maliyetli yeni üreticilerin ihracat yapmaları nedeniyle yenilikçi ülkenin ihracat hızı

---

³⁶ Ersöz 74.

³⁷ Nuri Erkin Baser, *Teknolojik İlerlemeye Dayalı Kentsel Kalkınma Yaklaşımı: İzmir Örneği*, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, *Yüksek Lisans Tezi*, (İzmir, 2002) 46.

³⁸ Ersöz 74.

yavaşlamaktadır. Yenilikçi ülke kendi iç piyasasında da tamamen devre dışı bırakıldığı zaman ürün yaşam döngüsü tamamlanmış olup artık yeni teknoloji buluşlarının aranması gerekmektedir.³⁹

Tablo 1.2. Ürün Yaşam Döngüsü ve Etkileri

	Buluş	Büyüme	Olgunluk	Standartlaşma
Piyasa Yapısı	Yarı Tekelci	Oligopolistik	Artan Rekabet	Yoğunlaşma ve devlet tekeli
Ürün Stratejisi	Tek ürün	Tek Ürün	Bir baskın ürün ve standartlaşmış üretim	Ürün çeşitlendirmesi
Baskın Üretim Faktörü	Enformasyon, yüksek nitelikli emek, sermaye	Nitelikli emek	Sermaye	Vasıfsız Emek
Mekan	Çok iyi bir AR-GE alt yapısı sayesinde yığılma	Bölge içinde ademi-merkezileşme	Bölge arası ademi-merkezileşme	Üretimin düşük maliyetli ülkelere kayması

Kaynak: Nuri Erkin Baser, Teknolojik İlerlemeye Dayalı Kentsel Kalkınma Yaklaşımı: İzmir Örneği, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, *Yüksek Lisans Tezi*, (İzmir: 2002) 47.

1.1.2.2. Kuluçka Modeli

Kuluçka Teorileri, Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerinin önemini vurgular. Söz konusu faaliyetlerde uzmanlaşmış bölgeler kalifiye emek gücünün pozitif etkisi (spin off effect⁴⁰), Ar-Ge yatırımları ve yenilik için verimli alanlar yaratan organizasyonel ve teknolojik know-how

³⁹ Halil Seyidoğlu, *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*. (İstanbul:Güzem Can Yayınları, 2003) 83-85.

⁴⁰ Spin-off terimi genel olarak, bir Ar-Ge çalışması sonucunda bir sektörde geliştirilen yeni teknolojinin bir diğer sektörde yeni ürün ve üretim süreci geliştirilmesi faaliyetlerinde kullanılmasını içerir. Böylece bir teknolojinin transfer edilmesi sonucunda, bir diğer firma yeni ürün veya üretim süreci geliştirebilir, verimliliğini arttırabilir, daha fazla kâr eder. (Kaynak: Zehra Peksen, “EUREKA Sürekli ve Sistemik Değerlendirme ve BRITE EURAM ve Avrupa Uzay Programları’nın Değerlendirilmesi”, <http://www.inovasyon.org/pdf/blmek1.pdf> 16.10.2012, s. 8.

gibi dışsal ekonomilerden faydalanırlar. Bu modellere göre yenilik ekonomik kalkınmanın anahtar kavramıdır ve yenilik konusunda ön plana çıkmış bölgeler yarının da yenilik merkezleri olurlar. Böylelikle ekonomik kalkınma sürekli ve yığılımsal bir yapı arz eder. Kuluçka Teorileri bir bölgede ortaya çıkan ve diğer bölgelere yayılan yeniliğin orijinine odaklanır. Dolayısıyla, Kuluçka Teorileri; Yığılımlı Nedensellik Teorisinden farklılık gösterir. Kuluçka Teorilerine göre bölgesel gelişme her zaman kalkınmış ve geri kalmış bölgeler arasındaki kutuplaşmanın sonucu değildir.⁴¹

1.1.2.3. Yenilikçi Çevre Modeli

Yenilik; bir fikrin satılabilir yeni/geliştirilmiş bir ürün veya mal ve hizmete yeni/geliştirilmiş bir imalat veya dağıtım yöntemine, yeni bir toplumsal hizmet yöntemine dönüştürülebilmesi yani daha iyi ürünlerin veya üretim süreçlerinin yaratılması olarak da tanımlanmaktadır.⁴² Yenilik kavramı, yenilik sistemi çerçevesinde ele alınmaktadır. Bir ekonomide yenilik üretebilme yeteneği bireysel olarak firmalar, üniversiteler, organizasyonlar, araştırma kuruluşları, hükümet organları gibi ekonomik aktörlerin çalışmalarını ve karşılıklı etkileşimlerini kapsamaktadır.⁴³

Yenilikçi Çevre Modellerine göre, firmalar çevreden izole olmuş yenilikçi birimler değildir. Aksine firmalar yenilikçi kapasiteleriyle birlikte çevrenin en önemli aktörlerinden biridir. Dolayısıyla firma ve bulunduğu çevre arasında güçlü bir ilişki vardır. Firmanın üretim, piyasa ve tedarikçi (support) olmak üzere üç fonksiyonel alanı (functional spaces) vardır. Çevredeki firmaların yenilik kapasiteleri öğrenme kapasitelerine bağlıdır.⁴⁴

Yenilikçi çevre, aynı bölgede yer alan yenilik-çekişli bir takım üretim tesisi ve esnek küçük ve orta ölçekli işletmelerden (KOBİ) oluşur. Yenilik sürecinde ortaya çıkan gelişmeler çevredeki aktörleri birbirine bağlar. Bu tür bir süreç bölgesel ekonomide bir dinamizm sağlayarak yeni teknolojilerin ortaya çıkmasına, var olanın taklit edilip uyarlanmasına, kapasitenin artmasına ve kaynakların eski endüstrilerden yeni endüstrilere kaymasına neden

---

⁴¹ Ida Joke Terluin, *Rural Regions in the EU: Exploring Differences in Economic Development*, (Rijksuniversiteit Groningen, 2001) 62.

⁴² DPT, *Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara: 8.Beş Yıllık Kalkınma Planı, (Ankara:2000) 20.

⁴³ Murat Ali Dulupçu, *Bölgesel Yenilik (İnovasyon) Stratejileri: Türkiye’de Bölgesel Gelişme İçin Alternatif Olabilir Mi?*, Türkiye İktisat Kongresi Bölgesel Gelişme Stratejileri Tebliğ Metinleri, Cilt:7 (İzmir: DPT Yayınları, 2004) 49.

⁴⁴ Tibor Döry, “Challenges for Regions in the European Research Area”, *2nd Prime PhD Summer School*, Budapest, 2-9 July 2005.

olarak yığılmsal bir etki yaratır. Yenilikçi çevrede oluşan bu dinamizm sadece içsel yenilik kapasitesi, enerji ve diğer kaynaklara bağlı olarak oluşmaz. Teknoloji, organizasyonel ve piyasa bilgisi formundaki dışsal faktörler de dinamizm için oldukça önemlidir. Dışsal kaynaklar bölgeler arası şebekelerle sağlanır. Teknolojik değişikliklere adaptasyon için gerekli olan ve sürelilik arz eden yenilik kapasitesi kolektif bir öğrenme sürecidir. Dolayısıyla yenilikçi çevre aynı zamanda “öğrenen bölgeler” ya da “bölgesel yenilik sistemleri” (BYS) olarak da isimlendirilir.⁴⁵

Yenilikçi Çevre Modeli, küresel - yerel paradoksunu ortaya çıkarmakta ve küreselleşmenin ve bölgeselleşmenin eş zamanlı oluşabileceğine işaret etmektedir. Bu modeller bir tarafta üretimin bir bölümünü yapan, dünyanın farklı yerlerinde kurulmuş ve tüm dünyaya satış yapan firmaların, diğer yandan çeşitli bölgelerde kümelenmiş firmalar şeklinde organize olmuş yapılanmaların birbirlerine teknolojik, yenilik, organizasyonel, bilgi vb. açıdan bağlı olduklarını ifade etmektedir.⁴⁶

1.1.2.4. Porter Modeli

Porter’ın Rekabetçi Üstünlükler Teorisi, ulusal kalkınmanın dinamikleri yanında bölgesel kalkınmanın dinamiklerini de derinlemesine incelemektedir. Porter’ın teorisi esas olarak neden bir ülkede (ya da bölgede) bulunan bazı firmaların bazı endüstrilerde uluslararası başarı sağladığı, diğerlerinin sağlayamadığı sorusuna dayanmaktadır. Porter bu soruya yanıt vermek için oluşturduğu “Diamond Modeli”nde ekonomik kalkınmanın ana dinamiklerini detaylı olarak incelemektedir. Diamond Modeli ulusal (ya da bölgesel) kalkınmada, özellikle girişimcilerin rekabet edebilme kapasitesine vurgu yapmaktadır. Porter’a göre firmaların rekabet edebilirliğini etkileyen dört unsur vardır:⁴⁷

- Faktör koşulları,
- Talep koşulları,
- Yan sanayilerin varlığı,
- Firmanın stratejisi, yapısı ve rekabet politikası.

---

⁴⁵ Harvey Armstrong ve Jim Taylor, *Regional Economics and Policy*, Third Edition, (Britan: Blackwell, 2000) 299.

⁴⁶Tiftikçigil 25.

⁴⁷Porter Micheal, *Clusters and New Economics of Competition*, trans. Anssi Niskanen, Forest Sector Entrepreneurship in Europe-Summary of Country Studies of COST Action E30. *Acta Silv. Lign. Hung. Special Edition*, (2005) 10.

Faktör Koşulları: Bir ülke kaynaklar ve teknoloji gibi kendi önemli girdilerini yaratabilmektedir. Bölgesel girdi dezavantajları kuruluşları ulusal nispi avantaj oluşturabilecek yeniliğe ve yeni yöntemler geliştirmeye zorlamaktadır.

Talep koşulları: Bir ürüne iç pazardaki talep, dış pazarlardaki talepten daha yüksek olduğu zamanlarda, bölgesel kuruluşlar bu ürüne daha önem vermektedir. Bu ürün ihraç edilmeye başlandığında, rekabet avantajını da beraberinde getirir. Böylece güçlü ve değişimleri takip eden pazar bölgesel firmaları küresel değişimleri takibe zorlamaktadır.

Yan sanayilerin varlığı: Bölgesel destekleyici endüstriler rekabetçi ise, kuruluşlar maliyet etkin ve yenilikçi girdilerin rahatlığını yaşamaktadır. Bu etki tedarikçiler küresel rekabet yaşadığında güçlenmektedir.

Firmanın stratejisi, yapısı ve rekabet politikası: Bölgesel şartlar firma stratejilerini etkilemektedir. Sektördeki düşük rekabet o sektörü çekici kılmakta ve bu açıdan bakıldığında da firmalar düşük rekabeti tercih etmektedir. Ancak bölgesel rekabet, firmaları yeniliğe ve gelişmeye zorlamaktadır. Yüksek bölgesel rekabet ile düşük küresel rekabet gerçekleşmektedir.

Yukarıda ifade edilen faktörlerin bir araya gelmesiyle oluşan “Diamond Modeli” ülkelere/bölgelere rekabet avantajı sağlar. Bu model dinamik bir sistemdir; faktörlerin her birini oluşturan değişkenler birbirlerini etkiler ve pekiştirir.⁴⁸

1.1.2.5. Storper’in Ticarete Konu Olmayan Karşılıklı Bağımlılıklar Modeli

Storper, ekonomik büyümenin basat aktörleri olan ulaşım ve iletişim teknolojisinde neden bazı bölgelerin geliştiğini, neden bazı bölgelerin geri kaldığını araştırmaktadır. Storper’in teorisine göre firmaların birbirlerine girdi-çıktı gibi formel bağımlılıklarının yanında, ticarete konu olmayan konularda da bağımlılıkları vardır.⁴⁹

Storper’in teorisine göre kolektif yönetim, finans, hizmet, medya, Ar-Ge gibi oldukça değişken ve yüksek bilgi gerektiren endüstriler için belirli bir şehir dahilinde birbiriyle sıkı ilişkileri olan bölgesel kümelelenmeler ve birbirine paralel olmayan çeşitli bağlar olmalıdır. Storper bu bağları “ticarete konu olmayan bağımlılıklar” olarak tanımlar. Ticarete konu

---

⁴⁸Michael E. Porter, *The Competitive Advantage of Nations*, (London: McMillan Press, 1990) 29.

⁴⁹Storper, M., *The Regional World*, trans. J.V. Beaverstock, R.G. Smith ve P.J. Taylor, “Geographies of Globalization: US Law Firms in World Cities”, 17 Eylül 2012, <<http://www.lboro.ac.uk/gawc/rb/rb4.html>. >

olmayan faktörler emek piyasası, kamu kuruluşları, kanunlar, gelenekler, anlayışlar ve değerler olarak sıralanabilir.⁵⁰

Ticarete konu olmayan faktörler, “bölgesel üretim kültürü” olarak da tanımlanabilir. Üretim kültürü bölgeden bölgeye farklılaşır. Tüm üretim sistemlerinde üreticiler, üretici ve emek, üretici ve tüketici arasında bir takım belirsizlikler hakimdir. Bu belirsizlikler, aktörler arasındaki bir takım bağlarla ve kurallarla çözümlenmektedir. Bu bağlar ve kurallar da bölgeden bölgeye değişmekte, her bölgede özel bir üretim sistemine neden olmaktadır. Dolayısıyla ticarete konu olmayan faktörler her bölgede farklı ekonomik yapılanmalar ve farklı üretim sistemleri oluşturur.⁵¹

1.2. BÖLGESEL KALKINMA VE PLANLAMA

Etimolojik kökleri Latince’regio: çevre, alan anlamına gelen ‘bölge’ kavramı, çok anlamlı, çok yönlü ve sınırları güç çizebilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵² Genel olarak bölge, kentten daha geniş, ülkeden daha küçük, yönetsel sınırları ulus yönetsel birim sınırları ile çakışan, ama etkileşim açısından o sınırları aşabilen, yerinden yönetilen, demokratik katılımcı bir yönetime ve bütçeye sahip bir planlama ve yönetim birimi olarak tanımlanmaktadır. Türkiye’de daha çok merkezi yönetimin taşra örgütlenmesi çerçevesinde ele alınan ‘bölge’; birkaç ilin kümelenmesi ile oluşturulan, ilden daha geniş ölçekli bir coğrafi alanı ifade etmektedir.⁵³

Bölgesel Kalkınma’ kavramına gelecek olursak, Bölgeler arası gelişme düzeyi farkı dünyada kıtalar arası, ülkeler arası, aynı ülkede bölgeler - yöreler ve bir kentin semtleri arasında açığa çıkabilir.⁵⁴ Bölgesel planlama ise bir bölgenin ekonomik, sosyal ve fiziki yönden koordine edilmesi demektir. Bir mekanın en rasyonel biçimde düzenlenmesi ve bu düzenin gerektiği şekilde donatılmasıdır. Bunun içinde devletin elinde bulunan sulama ve enerji kaynakları, ulaşım, krediler, konut yatırımları, organize sanayi teşvikleri gibi tüm araçlardan yararlanma olanaklarını en iyi şekilde kullanma amacını güder. Bölge

---

⁵⁰ Micheal Storper, *The Resurgence of Regional Economics, Ten Years Later: The Region as a Nexus of Untraded Interdependencies* (1995) trans. Stephen Graham ve Patsy Healey, “Relational Concepts of Space and Place: Issues for Planning Theory and Practice”, *European Planning Studies*, 638.

⁵¹ Terluin ve Post 11-12.

⁵² Deniz Sayın, *Hizmette Yerellik ve Bölgecilik*, Menaf Turan (Ed.), *Bölgesel Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?* (Ankara: Yayed Yayınları, Paragraf Yayınevi, 2005) 260.

⁵³ Bekir Polat ve Hüseyin Özgür, *Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Yerel Yönetimler*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2004) 255-256.

⁵⁴ Kahraman Arslan, ‘Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları’, *İstanbul Ticaret Üni. Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, (2011), 278.

planlamasının ana teması bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesidir. Bölge planlamanın başarısında ulusal planlama ön koşuldur. Zira bölge planları arasında eşgüdüm ve dengeyi sağlar. Öte yandan bölge planlamada alt bölge planlamasının yapılması da aynı derecede önemlidir. Alt sınıflandırma genelde; gelişmiş bölgeler, az gelişmiş bölgeler, büyümenin baskısı altında olan bölgeler, acil müdahale bölgeleri, risk bölgeleri, hassas bölgeler ve özel statülü bölgeler şeklinde yapılmaktadır.⁵⁵

Genelde tüm planlama çalışmalarının temel amacı, kapsadığı nüfusun refah düzeyini eşitlemek ve yükseltmektir. Bu amaca hizmet eden araçların başında ise, bölgelerarası farklılıkların giderilmesi suretiyle ülke genelinde ekonomik başarıya ulaşılmasını sağlayacak olan “Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma” anlayışı yer almaktadır.⁵⁶

1.2.1. Bölgesel Kalkınmaya Duyulan İhtiyaç

Bölgesel Kalkınmanın bir başka tanımıda; sanayileşmenin belli bölgelerde toplanması sonucu ortaya çıkan eşitsizliği ortadan kaldırmak amacıyla, geri kalmış bölgelerin sanayileştirilerek ülke içinde adil bir refah dağılımının sağlanmasıdır şeklinde yapabiliriz.⁵⁷ Bu tanımdan hareketle her ülkenin kalkınması ve kalkınmaya verdikleri önem birbirinden farklıdır, hatta ülkelerin bünyesindeki bölgelerin dahi kalkınma anlayışları değişiklik göstermektedir.

Kalkınmada esas olan kaynakların rasyonel dağılımı olmakta ve bu, kalkınma planları aracılığıyla gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Kalkınma planlarının bölgeler ölçeğinde yapılması ise, gerek ülke ölçeğinde alınan politika ve kararların bölgelere yansıtılması, gerekse bölge kaynaklarının daha verimli kullanılması açılarından önem taşımaktadır.⁵⁸

Ülkelerin kalkınmaya verdikleri ağırlık kalkınmanın aşamalarına göre değişmektedir. Friedmann’a göre sanayi öncesi, geçiş, sanayi ve sanayi sonrası olmak üzere dört kalkınma aşaması mevcuttur. Ekonominin yerel örgütlenmesi ulusal kalkınmanın aşamalarına uygun bir gelişim süreci gösterir ve bu durumda sanayi öncesi toplumların bölgesel politikalara başvurmaları gereksizdir. Bu aşamada sanayi toplumuna geçiş için ön hazırlıklar yapılmalı;

---

⁵⁵ DPT, 8. BYKP 245.

⁵⁶ Arslan 279.

⁵⁷ Çağdaş Karadağ, Bölgesel Dengesizliklerin Giderilmesinde Yerel Yönetimlerin Rolü. *Yüksek Lisans Tezi* , Isparta, 2011. s.19.

⁵⁸ Hatice Kılıçarslan, İktisadi Açından Bölgesel Dengesizlik Olgusu: Osmaniye Örneği. *Yüksek Lisans Tezi* , Konya,2009. s.40.

eğitim, sağlık, tarımsal örgütlenme gibi çalışmaların uygulanması gerekmektedir. Sanayi toplumuna geçiş aşamasında ise bölgesel politika büyük önem kazanır. Geçiş ya da kalkış (take-off) dönemi safhasında kırsal ya da yerel ekonomiden sanayi ekonomisine geçiş, yerel örgütlenmede köklü değişiklikleri ve yapılanmaları gerektirir. Bu dönemde ülkelerin belirli bölgeleri sanayi merkezleri olarak gelişmeye başlar ve bu mekanlar ekonomik açıdan büyür. Hızlı ve yoğun bir şekilde büyüyen merkezlerin karşısında durgunluğun ve ekonomik gerilemenin yaşandığı bölgeler oluşmaya başlar. Dolayısıyla kalkınmanın sanayiye geçiş aşamasında bölgesel eşitsizlikler oldukça artmakta dolayısıyla da müdahale edilmesi gereken bir unsur haline gelmektedir. Genellikle bu yapılanma, sanayinin bir yörede aşırı ihtisaslaşması sorunu olarak kabul edilir. Friedmann'a göre sanayi sonrası toplumlarda ise; sanayi merkezlerinde aşırı kalabalıklaşma, çevre kirliliği, göç gibi sorunlar oluşmaktadır. Dolayısıyla bu sorunlarla başa çıkabilecek bölgesel politikaların uygulanması gerekmektedir.

Ayrıca bu dönemde çevre-merkez arasında ya da gelişmiş ve az gelişmiş bölgeler arasında kaynak dağılımı sorunu iyice gün yüzüne çıkmaktadır.⁵⁹

Tüm bu görüşlerden hareketle, bölgesel sorunların çözümlenmesinde ülkelerin her bölgesi homojen kabul edilmeli ve kalkınmada öncelikli bölgeler politikaları uygulanmamalı anlayışının yerini bölgelerin diğerlerine göre görece olarak daha fazla kalkınma kapasitesine sahip olduğu, dolayısıyla bu bölgelere verilecek önceliğin ülke kalkınması açısından daha olumlu sonuçlar doğuracağı görüşünün aldığını söyleyebiliriz. Bölgeleri homojen olarak ele alan yaklaşımlar bölgesel kalkınma politikalarına ulusal kalkınma penceresinden bakmaktadır. Fakat günümüzde bölgesel politikalar daha farklı bir içerikte oluşturulmalıdır. Çünkü yaşadığımız bilgi ekonomisi çağında kalkınmanın dinamikleri değişmiştir; dolayısıyla yeni kalkınma politikalarına ihtiyaç duyulmaktadır.⁶⁰

---

⁵⁹ Stilwell 14-15.

⁶⁰ Tiftikçgil 30.

1.3. BÖLGELER ARASI DENGESİZLİK VE EŞİTLİK

Bölgesel dengesizlik ve eşitsizlik kavramı, öncelikle bir ulusal ekonominin değişik mekânsal parçalarında görülen iktisadi gelişme farkları olarak görülebilir. Burada bir bölgeye ilişkin sadece örneğin gelir düzeyi ve gelirden artış gibi göstergelerin değil, aynı zamanda çeşitli ekonomik temel göstergelerin geriye düşmüş olması söz konusu olmaktadır⁶¹. Ancak bu tanım Bölgesel dengesizlik ve eşitsizlik kavramını tam olarak açıklamak için yeterli olmamaktadır. Bu nedenle en genel tanımıyla: çeşitli kaynakların (doğal kaynak, nitelikli insan gücü, teknoloji, altyapı vb.) bölgeler arasında dengeli dağılmaması, toplumun tarihi, fiziki, yapısal ve örgütsel özelliklerindeki farklılıklar bölgeler arasında farklılıkların oluşmasına neden olmaktadır.⁶² Fakat bu tanımda oldukça geniş bir yaklaşımdır. Bölgesel dengesizlik, daha dar anlamda, ekonomik ve sosyal fırsat eşitsizliği şeklinde tanımlanabilir. Bu tanımı biraz açmak gerekirse, “ekonomik fırsat eşitsizliği”, farklı bölgelerdeki kişilerin gerek iş bulma, gerekse eşit işe eşit reel ücret elde etme fırsatına sahip olamamalarını ifade ederken; “sosyal fırsat eşitsizliği”, farklı bölgelerde yaşayan kimselerin, sağlık-eğitim hizmetlerinden, kültürel faaliyetlerden aynı derecede yararlanamamalarıdır.⁶³

1929 dünya ekonomik krizinden sonra dikkatleri çekmeye başlayan bölgeler arası dengesizlik ve eşitsizlik, ülkenin gelişmişlik düzeyinden bağımsız olarak varlığını sürdürmektedir. Tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde doğal ve toplumsal kaynakların mekân üzerindeki dağılım tablosunun bir göstergesi olan bölgesel dengesizlik, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı görünümeler göstermektedir. Buna göre, bir ülkenin gelişmişlik düzeyi, aynı ülkenin bütün bölgelerine eş düzeyde yansımamaktadır. Bölgesel dengesizlik, gelişmiş ülkelerde gelişmenin mekandaki eşitsiz dağılımının bir sonucu olarak kapitalizmin kendi iç dinamiklerince belirlenirken; gelişmekte olan ülkelerde ise, ekonomik bağımlılık nedeniyle uluslararası sermayenin gereksinimleri doğrultusunda dış dinamiklerce belirlenmiştir.⁶⁴ Bölgelerarası gelişmişlik farkının varlığı, bütün ülkeler için geçerlidir. Sanayi devrimi ile başlayan ekonomik gelişme, bazı ülkelerde ve bu ülkelerinde bazı bölgelerinde ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bir ülkenin bütün bölgeleri aynı düzeyde gelişme göstermemiştir.

---

⁶¹ Smith Kraetzschmar, *Theorie und Empirie der Regionalpolitik*, (1995) 10.

⁶² DPT, 8. BYKP 10.

⁶³ Dinler 109.

⁶⁴ Atilla Göktürk, *Bölgesel Dengesizliğe Küreselleşme-Yerelleşme Penceresinden Bir Bakış, Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikler*. (İstanbul: Derin Yayınları, 2006) 23-44.

Diğer bir ifadeyle, uygun koşullara sahip bölgelerde ekonomik faaliyetler yoğunlaşırken, diğer bölgeler geri kalmıştır.⁶⁵

Bölgesel dengesizlik olgusunun, ekonomiye bağlı olarak önemli toplumsal sorunlar ortaya çıkardığı söylenebilir. Şöyle ki, bölgesel dengesizlik, ekonomik durgunluğun yanı sıra kalkınma hızını düşürücü bir etmen olmakta; çevrenin merkeze olan bağımlılığı çerçevesinde üretken kaynakların merkeze akmasına, çevrenin yoksullaşmasına ve toplumsal yapıda değişime yol açmaktadır. Diğer taraftan, üretim faktörleri için çekim merkezi haline gelen gelişmiş bölgelerle, temel varlıkları işgücü ve sermaye olan geri kalmış bölgelerin bu unsurlarını kaybederek “azgelişmişlik kısır döngüsü”ne girmeleri sonucu, istihdam, eğitim, sağlık, konut, su, enerji, altyapı vb. sorunlar da yaşanmaktadır.⁶⁶ Yol açtığı bu sonuçlar nedeniyle önemli bir sorun olarak kabul edilmektedir.

Ülkeler arasında görülen gelişmişlik farkına benzer durum, her ülkenin değişik bölgeleri arasında da görülmektedir. Bir ülkenin tüm bölgeleri coğrafi, iktisadi, sosyal ve kültürel, arazi, tabiat vb. yapıları açısından aynı özelliklere sahip olmayacağından, ülkenin tüm bölgeleri de aynı özellikte gelişmeyecek ve böylece bölgeler arasında gelişmişlik açısından farklılıklar ortaya çıkacaktır. Üretim, tüketim ve bölüşümdeki dengesiz dağılım, iktisadi dengesizlik kavramıyla ifade edilebilir.⁶⁷

Tablo 1.3. Günde 1,25 \$’ dan Daha Az Gelirle Yaşayan NüfusYüzdesi

Orta Asya & Pasifik	% 14.3
Avrupa & Orta Asya	% 0.5
Latin Amerika & Karayip	% 6.5
Orta Doğu & Kuzey Afrika	% 2.7
Güney Asya	% 36.0
Sahra Altı Afrika	% 47.5

Kaynak: World Bank. 01 Mart 2013 <<http://data.worldbank.org/topic/poverty>>.

⁶⁵ Kerim Özdemir, *Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Türkiye’de Bölgesel Dengesizliği Azaltmada Teşvik Uygulamalarının Önemi*. (1999) 121.

⁶⁶ Göktürk 24.

⁶⁷ Kılıçaslan 15.

Dünya Bankası'nın belirlemiş olduğu günde 1.25 \$ yoksulluk sınırının 2011 yılına ait dünyanın bazı bölgelerindeki yüzdesel dağılım tablo 1.3'de görülmektedir. Bu oranın en düşük olduğu bölge Sahra Altı Afrika ülkeleri iken en yüksek olduğu yer ise Avrupa ve Orta Asya ülkeleridir.

Gelişmiş ülkelerin bazı belirgin özellikleri mevcuttur:⁶⁸

- Üretim Faktörleri verimliliği yüksektir,
- Faktör dağılımında aşırı dengesizlik yoktur,
- Altyapı yatırımları yeterlidir,
- Doğal çevre gelişmeye elverişlidir,
- Bölgede gelir dağılımı düzenli ve dışarıdan göç almaktadır,
- Bölgede tasarruflara bağlı olarak yatırımlarda yüksektir ve düzenli bir artış mevcuttur.

Yukarıda mevcut olan gelişmiş bölge özelliklerinden dolayı sözkonusu ülkelerde bölgesel dengesizlik ve özelliklerin olmayacağı sonucu çıkmaz. Fakat bölgeler arasında eşitsizliğin yoğunluğu, gelişmiş ülkelere göre gelişmekte olan ülkelere daha fazladır.

İster gelişmiş isterse gelişmekte olsun bir ülkede bölgesel dengesizlikler niteliklerine göre üç ayrı grupta toplanabilir:⁶⁹

Birincisi, **doğal ya da coğrafi dengesizliklerdir**. Bu tür dengesizlikler doğal kaynakların ve fiziksel koşulların doğrudan sonucu olan dengesizliklerdir. Kıyı ve liman bölgeleri, zengin maden damarları bulunan bölgeler ve verimliliği yüksek tarım bölgeleri ile dağlık, kurak ve kış mevsimi çok uzun süren bölgeler arasındaki dengesizlikler bu tür dengesizliklere örnektir.

İkincisi, **iktisadi ve fonksiyonel dengesizliklerdir**. Bu anlamda dengesizlikleri bulunan ülkelere, aynı üretim faktörleri, farklı pazarları nedeni ile farklı bölgelerde değişik kazançlar elde ederler. İş gücünün tarım sektöründen, sanayi sektörüne aktarılması halinde kazançlarda da farklılık ortaya çıkabilir.

---

⁶⁸ Ali Yılmaz Gündüz, *Bölgesel Kalkınma Politikası*, (Bursa: Ekin Kitabevi ,2006) 14.

⁶⁹ Stilwell 7.

Üçüncü dengesizlik, **sosyal ve kültürel dengesizliktir**. Bu tür dengesizlik, farklı bölgelerde yaşayan insanların yararlandıkları kamu hizmetlerinin miktarı ve kalitesi arasındaki farklılıklarla ilgilidir. Bu farklar eğitim, kültür ve sağlık hizmetleri sahasında görülebilir. Sosyal dengesizlikler, insanların davranışları ve değer yargıları arasındaki farklılıklardır.

1.3.1. Bölgesel Düzeyde Karşılaştırma

Bölgeler arası dengesizlik ve eşitsizlikleri ülkeler arası bir karşılaştırma ile incelemek istersek ele alınması gereken gayri safi yurt içi (GSYH) hasıla olur. Bu tür karşılaştırmalarda değişik iktisadi ve sosyal göstergeler kullanılabilir. Fakat GSYH göstergesinin çok kullanılması ve temel bir gösterge olarak tercih edilmesi iki nedene dayanır: Birincisi, ortak standartta ve bütün ülkeler için uzun bir dönem aralığında bulunulabilmesidir. İkincisi ise ekonomik faaliyetleri toplu olarak temsil eden bir gösterge olmasıdır. Bölge tanımları ve GSYH'nın bölgeler arası dağılımında kullanılan yöntemlerin farklılaşabileceği dikkate alınarak bu tür sorunları en aza indirecek ortak bir veri tabanı kullanılmıştır. Bu veri tabanı ortak bir standart ve ortak bir bölge tanımlaması ile sınıflamasını içeren OECD'nin yanı sıra BRICS (Brezilya, Çin, Hindistan, Rusya ve Güney Afrika) ülkelerinde kapsayan OECD Bölgesel Veri Tabanıdır. Karşılaştırma, Düzey-2 bölgeleri için yapılmış ve bölgelerin karşılaştırılmasında GSYH, alan ve nüfus farklılıklarından etkilenmeyen iki ölçüt kullanılmıştır. Birinci ölçüt, ülke içinde en zengin bölgenin en fakir bölgeye oranı; ikincisi ise [Standart Sapma] / [aritmetik ortalama] ile hesaplanan dağılım oranıdır. Biri basit, diğeri ise birinci göstergeye göre daha teknik olan her iki ölçütte de oranın büyümesi bölgesel farklılıkların arttığını gösterir. Kişi başına gelir farklılıklarıyla mevcut duruma ilişkin bir kesit analizi yapılmaya çalışılırken, bölgesel büyüme farklılıklarının kullanılması ile değerlendirmelere dinamik bir boyut kazandırılması hedeflenmiştir. Karşılaştırma sonuçları şu özellikleri ön plana çıkarmıştır:⁷⁰

- 1) Ülke içinde bölgesel gelir farklılıkları, gelişmiş ülkelerde orta gelirli ülkelere göre daha düşüktür. En zengin bölgenin en fakir bölgeye oranı Kuzey Amerika ve Avrupa'nın seçilmiş ülkelerinde iki katı dolayındadır. Meksika ve Şili'de bu oran beş katına yaklaşmaktadır.

---

⁷⁰ Fatma Doğruel, 'Bölgesel Kalkınma ve Kalkınma Ajansları,' *TURKONFED*, 2012: 4-8.

2) Bölgesel farklılıklarda yapısal nedenler ön planda yer almaktadır. Gelişmiş ülkelerden bölgesel eşitsizliğin en yüksek olduğu ülke Kanadadır. Bu ülkede geniş toprak varlığı ve düşük nüfus yapısının iktisadi ve sosyal koşullardan daha etkili bir faktör olduğu söylenebilir. Sanayileşmiş ülkelerdeki bölgesel gelişmişlik farklılıkları ise coğrafi, tarihsel ve sosyal farklılıklara bağlanabilir. Meksika ve Şili gibi daha düşük gelirli ülkelerdeki bölgesel farklılıkların belirleyicileri listesine coğrafi, tarihsel ve sosyal koşullara ek olarak, ekonomik gelişmişlik düzeyini de katmak gerekir.

3) İşsizlik oranı, iş gücüne katılım oranı ile mal ve hizmet üretimindeki bölgeler arası farklılıkları incelenen bütün ülkeler için ise aşağıdaki sonuçlar vurgulanabilir:

- Ülkelerin sanayileşme yapılarının farklı olması (heterojenlik) nedeniyle bölgesel gelir düzeyiyle yüksek ve orta teknoloji grubuna giren imalat sektörlerin istihdan payı arasındaki ilişkinin yönü belirsizdir.
- Kişi başına gelir düzeyi ile bölgedeki hizmetler sektöründe bilgi yoğun faaliyetlerin payı aynı yönde hareket etmektedir. Bir başka deyişle kişi başına gelir düzeyi arttıkça o bölgedeki hizmetler sektöründe bilgi yoğun faaliyetlerin payı artmaktadır.
- Birçok ülke dengeli kalkınma elde edememesi sebebiyle bölgeler arası dengesizlikler sonucu ortaya çıkan çeşitli sorunlarla mücadele etmek durumunda kalmıştır. Ülkeler bu dengesizlikleri ortadan kaldırmak veya en aza indirmek suretiyle yeni arayışlar içine girmişlerdir. Bu sorunun cevabını bulmak içinde ilk olarak bölgeler arası dengesizlik ve eşitsizliklere neden olan temel etkenleri araştırma yoluna gitmişlerdir.

Tablo 1.4. Dünyada Yaratılan Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın (GDP) Dağılımı

	2009 (USD \$)	2010 (USD \$)	2011 (USD \$)
Sahra Altı Afrika Ülkeleri			
Angola	75,492,385,928	82,470,894,868	100,990,011,820
Benin	6,585,116,882	6,558,349,890	7,294,865,847
Bostvana Benin	11,536,926,822	14,904,834,649	17,627,441,191
Burkina Faso	8,348,161,530	8,825,364,008	10,187,211,704
Ekvator Ginesi	12,232,619,308	14,500,472,162	19,789,801,404
Etiyopya	31,963,408,038	29,684,016,194	31,708,848,033
Batı Avrupa Ülkeleri			
Avusturya	381,775,164,862	376,575,381,579	418,483,975,383
Belçika	473,419,898,506	466,694,736,842	511,533,333,333
Fransa	2,619,685,000,757	2,549,027,263,158	2,773,032,125,000
Almanya	3,298,635,952,562	3,258,947,368,421	3,570,555,555,556
Hollanda	793,429,956,254	774,228,947,368	836,256,944,444
İsviçre	492,261,743,767	529,394,883,630	635,650,112,360
Kuzey Amerika Ülkeleri			
Kanada	1,337,577,639,752	1,577,040,082,218	1,736,050,505,051
Meksika	882,354,745,911	1,035,870,880,242	1,155,316,052,667
Jamaika	12,440,944,882	13,872,093,023	15,069,767,442

El Salvador	20,661,000,000	21,427,900,000	23,054,100,000
Dominik Cumhuriyeti	46,788,255,295	51,576,212,063	55,611,245,616
Kosta Rika	29,397,499,977	36,217,527,244	41,006,959,585
Güney Asya Ülkeleri			
Afganistan	14,213,670,485	17,243,112,604	20,343,461,030
Hindistan	1,361,057,169,927	1,684,323,716,503	1,847,981,853,638
Pakistan	161,819,031,346	176,869,569,654	211,091,994,819
Sri Lanka	42,067,965,895	49,567,521,670	59,172,135,299
Bangladeş	89,359,767,442	100,357,022,444	110,612,124,360
Bhutan	1,264,687,048	1,516,117,590	1,688,939,892
Doğu Asya Ülkeleri			
Çin	4,991,256,406,735	5,930,529,470,799	7,318,499,269,769
Japonya	5,035,141,567,659	5,488,416,495,785	5,867,154,491,918
Güney Kore	834,060,441,841	1,014,890,141,871	1,116,247,397,319
Moğolistan	4,583,834,427	4,583,834,427	8,557,529,910
Rusya	1,222,648,134,225	1,487,515,608,183	1,857,769,676,144
Okyanusya Ülkeleri			
Avustralya	924,197,418,943	1,131,623,072,708	1,371,763,885,599
Fiji	2,878,524,079	3,173,108,251	3,812,749,216
Kiribati	128,004,028	151,175,994	177,960,937
Yeni Zelanda	117,376,308,375	142,476,978,417	
Tonga	317,974,680	357,482,868	435,589,200
Papau Yeni Gine	7,914,594,203	9,480,047,959	12,937,183,216

Kaynak: Worldbank, 8 Şubat 2013

<<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>>.

Tablo 1.4’te de görüldüğü gibi dünyada yaratılan hasılanın ülkeler arasındaki dağılımı orantılı değildir. Angola, Benin, Bostvana Benin, Burkina Faso, Ekvator Ginesi, Etiyopya gibi bazı Sahra Altı Afrika ülkelerinde bu oran oldukça düşük iken; Avusturya, Belçika, Fransa, Almanya, Hollanda, İsviçre ve Batı Avrupa gibi ülkelerinde oldukça yüksektir.

1.3.2. Bölgeler arası Dengesizlik ve Eşitsizliğin Ortaya Çıkış Nedenleri

1750’lerde başlayan sanayi devrimi, iki yüzyıl içerisinde ülkeler arasında büyük farklılığa yol açmıştır. Şöyle ki, devrimi gerçekleştiren ülkeler hızlı gelişirken; devrimi gerçekleştiremeyen ülkelerin, bu ülkelerle olan ticari ilişkileri sonucu sömürölmekten kurtulamamaları, dünya ülkeleri arasında “gelişmiş” ve “gelişmekte olan” şeklinde kesin bir ayırımı doğurmuştur. Bu sürecin, aynı zamanda gelişmiş ülkelerin kendi bölgeleri / coğrafi mekânları arasında da benzer bir sonuca yol açtığı görölmektedir⁷¹. Geri kalmış ülkelerde, bölgesel eşitsizlik veya bölgesel dengesizliklere rastlanır. Gerçi ileri ülkelerde de bölgesel gelişme farkları görölmektedir ama bu ülkelerin bölgeler arası dengesizlikleri, dikkatleri çekecek kadar büyük değildir.⁷²

Mevcut dengesizliklerle bunların ortaya çıkışları arasında paralellikler göröölür.

İnsanlık tarihinde birçok önemli dönüm noktası vardır. Fakat bunların hiçbirisi, sanayi devrimi kadar tüm dengeleri değiştiren yeni değişmelerin başlangıcı değildir.⁷³ Bu nedenle bölgeler arası dengesizlik ve eşitsizliğin ortaya çıkış nedenlerini incelerken Sanayi devrimi öncesi ve sonrasını ayrıntılı şekilde incelemek faydalı olacaktır.

Sanayi Devrimi’nden önceki dönemde devletlerin “zengin devletler - fakir devletler” ya da “hükmeden devletler - hükmedilen devletler” diye ayrıldıkları göröölür. Tüm devletlerin ortak çizgisi, kuruluş dönemini takiben, gelişme dönemini yaşayıp bir parlak dönemin arkasından duraklama döneminin başlaması ve bir istila ya da taht kavgası sonucu çöküşün

⁷¹ Dinler 111.

⁷² Ali Özgüven, *İktisadi Büyüme İktisadi Kalkınma Sosyal Kalkınma Planlama ve Japon Kalkınması*, (İstanbul: Filiz Kitapevi, 1988) 9.

⁷³ Meltem Güner, *Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye Uygulaması, Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi, 2007. Ankara. 5.

ortaya çıkışıdır. Bu çok uzun süren tarihi süreç içinde, aynı dönemdeki komşu devletlerin eriştikleri ekonomik gelişmişlik düzeyleri arasında önemli olarak nitelendirilecek bir farklılığın olmadığı görülmektedir. Bazı devletlerin daha zengin olması ya da başka devletleri egemenlikleri altına alarak onları vergiye bağlamaları, bu devletlerin sahip oldukları üretim teknolojilerinin daha gelişmiş olmasından ziyade, daha ileri askeri organizasyona sahip olmalarında, iyi bir sosyal ya da kültürel örgütlenmeyi gerçekleştirmelerinde aranmalıdır.⁷⁴

Sanayi Devrimi'yle birlikte geniş halk kitlelerinin ve devletlerin kaderinin değiştiği görülür. Devrimi gerçekleştiren ülkelerin, kısa dönemde büyük gelişmeler kat ettikleri saptanmaktadır. 1750'lerden itibaren milli gelir artış hızlarında sağladıkları önemli artışlar sonucunda, Batı Avrupa Devletleri'nin milli gelirleri bir yüzyılda otuz ila kırk kat arası artmıştır. İki yüzyıl sonunda da , devrimi gerçekleştiren ülkeler hızla gelişirken, devrimi gerçekleştiremeyen ülkelerin bu ülkelerle olan ticari ilişkileri sonucu sömürülmekten kurtulamamaları, dünya ülkelerinin bariz bir şekilde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler diye iki gruba ayrılması sonucunu doğurmuştur.⁷⁵

Ülkeler arasında bölgesel dengesizlik ve eşitsizlikler görüldüğü gibi, bir ülkenin farklı bölgeleri arasında da farklılıklar mevcuttur. Bu dengesizlikler ortaya çıkış nedenleri yönünden, ülkeler arası dengesizliklerden ayrılamazlar. Bu nedenle bu dengesizlikler arasında nedensel bir yaklaşım mevzubahistir.

Ekonomistler ekonomik gelişmenin hiçbir zaman dünyadaki bütün ülkelerde aynı anda başlamayacağı gibi, her hangi bir ülkenin bütün bölgelerinde de aynı anda başlamasının olanaksız olduğu konusunda birleşirler⁷⁶. Belirli bir bölgede başlayan ekonomik gelişmenin, giderek orada yoğunlaşması iki nedene bağlanabilir. Birinci olarak, ölçek ekonomisinden maksimum derecede yararlanmak isteyen işletmelerin, üretim esas ölçeklerini optimal düzeye erdirmek için, yeni yatırımlara gitmeleri, yani işletmelerini genişletmeleridir. Böylece bir işletme “pozitif içsel ekonomiler şeklinde sağlamak istediği avantajlarını maksimize etmek isterken, faaliyette bulunduğu yörede de ekonomik faaliyetler artmış olacaktır. İkinci olarak, birlikte bulunmaktan doğmuş olan avantajlardan yani dışsal ekonomilerden yararlanabilmek için işletmeler aynı bölgeye toplanmak eğilimini gösterirler. Bir başka deyişle yeni kurulan işletmeler, dışsal ekonomilerin ortaya çıkmış olduğu yörelerde toplanma temayülü içine

---

⁷⁴ Dinler 98.

⁷⁵ Veysel Bozkurt, *Enformasyon Toplumu ve Türkiye*, (İstanbul : Sistem Yayıncılık, 2005) 25.

⁷⁶ Stilwell 143.

girerler. Bazı ayrıcalıklı merkezlerde pozitif dışsal ekonomilerin doğması yeni bir coğrafi toplanma etkisi yaratır ki, buna “kentleşme ya da yığılma etkisi” adı verilir. Bu etkiler sonundadır ki, işletmelerin faaliyetleri için kaçınılmaz olan sayısız mesleki hizmetlerin bulunabildiği büyük yerleşme merkezleri kurulur.⁷⁷ Böylece, bazı bölgelerde başlayan ilerleme hareketleri sonucu ekonomik ve sosyal gelişmeler hız kazanırken öteki bölgelerde durum tam tersi bir hal alabilir, duraklama ya da gerileme söz konusudur.

Bazı bölgelerin geri kalmasında rol oynayan belli başlı faktörler mevcuttur.⁷⁸

- a) Doğal Faktörler:** Doğal faktörler denilince, yer altı ve yer üstü kaynaklar, iklim durumu, toprak yapısı, ürün cinsi, bitki örtüsü vb. akla gelir. Mesela ülkemizin doğu bölgesi bu kaynaklar bakımından son derece fakirdir. Elbetteki böyle özelliklere sahip bölgeler geri kalacaktır. Üstelik, mevcut imkanlar ve hammadde de yeteri kadar verimli kullanılamamaktadır. Bunun bir sonucu olarak da fazla çalışma ortamı bulamayan işgücü büyük kentlere göç etmektedir. Diğer yandan, coğrafi durumun elverişsiz oluşu ve kötü iklim koşulları, ulaşım ve haberleşme imkanlarını da kısıtlamaktadır. Nihayet böyle bir durum alt yapı yatırımlarını olumsuz yönde etkilemektedir.
- b) Teknik Faktörler:** Bu faktörlerden amaç, sanayileşmiş ülkelerden ithal edilen teknik teçhizatın genellikle, ulaşım, alt yapı, ihracat ve sanayileşme imkanlarının bulunduğu yerlerde kurulması ve faaliyete geçmesidir. Başka bölgelere uygun ve elverişli olmayan bu yeni teknik cihazlar, eski dengeyi bozarak bazı üretim faktörlerini (emek, hammadde gibi) çeker. Teknolojinin pek uygulanamaması da işbölümünü dar bir sahada sıkıştırmıştır. Bilindiği gibi, işbölümünün kısıtlanması verimi ve üretimi düşürür, tüketim meylini kısıtlar. Aslında, geri kalmış bölgeler, gelir dağılımında daha düşük pay aldığından, yetersiz kişisel gelirler tüketimi daraltmaktadır.
- c) İşsizlik Oranı:** İşsizlik oranı gelişmiş ülkelerde yüzde 1-3 arasında değişirken, az gelişmiş ülkelerde ise yüzde 10-20 arasındadır. Gelir düzeyi de yine işsizlik oranında olduğu gibi gelişmiş ülkelerde fert başına düşen milli gelir 20.000 doların üstünde iken az gelişmiş ülkelerde 150-1000 dolar arasında değişmektedir. Bu

---

⁷⁷ Dinler 108.

⁷⁸ Özgüven 190-191.

durum ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. İç göçlerin, az gelişmiş ülkelere, gelişmiş ülkelere olduğu gibi az gelişmiş bölgelerden de gelişmiş bölgelere insan akımını ifade etmektedir.⁷⁹ Gelişen bölgede başlayan ekonomik canlılık, iş olanaklarının artmasına neden olurken, ücretler yükselecek ve hayat düzeyi iyileşmeye başlayacaktır. Kent hayatının konfor ve avantajları ile birlikte, çeşitli iş olanaklarının ortaya çıktığı gelişen bölge, çevre bölgelerdeki nüfusu kendine çeker. Genç ve girişimci ruha sahip aktif elemanlarını kaybeden bölgeler, gelişme potansiyellerini de kaybederek, mevcut gelişmişlik düzeylerini dahi korumakta zorluk çekerler.⁸⁰

Sonuç olarak nedeni ve başlangıcı sanayi devrimine kadar inen bölgelerarası eşitsizlik ve dengesizlik, bir ülkede bölgeler arasında ekonomik ve sosyal eşitsizlikler yarattığı anlamına geldiği için, bu durum önemli bir ülkesel sorun olarak öne çıkmaktadır. Dünya genelinde sanayileşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan bölgeler arası dengesizlik, gelişmiş ülkelerde, kapitalizmin bir sonucu olarak, gelişmenin mekânda eşitsiz dağılımının; gelişmekte olan ülkelerde ise ekonomik bağımlılık sonucu uluslararası sermayenin bir etkisi olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla bölgelerarası dengesizlik, gelişmiş ve gelişmekte olan bütün ülkelerde kendini göstermektedir.⁸¹

1.3.2.1. Bir Ülkede Ortaya Çıkmış Olan Bölgeler arası Dengesizlik Zaman İçinde Nasıl Bir Biçim Alır?

Bu soruya cevap olarak bazı değişik görüşler ortaya atılmıştır:⁸²

- Bir görüşe göre, bölgelerarası dengesizlik, büyüme sürecinin bir gereğidir. Bu dengesizlik, büyümeye paralel olarak kendiliğinden azalır. Çünkü ekonomik gelişmeyle birlikte, bütün coğrafi bölgeler bundan kendine düşen payı alır. Böylece gelişmiş bölgelerle azgelişmiş bölgeler arasındaki gelişme farkı kendiliğinden kapanır.

---

⁷⁹ Gündüz 16.

⁸⁰ Dinler 10.

⁸¹ Mehmet Özel, 'AB'de Uyum Sürecinde Türkiye'de Bölgelerarası Dengesizlik ve Yeni Yönetmelik Arayışı' *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64-1, 2.

⁸² Ruşen Keleş, *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, (İstanbul: Cem Yayınevi, 2000) 111.

- Bir başka görüş, bölgelerarası gelişme farkının kendi başına bırakıldığı takdirde daha da artacağı biçimindedir. Galtung, Myrdal, Amin, Santos gibi düşünürlere dayanan bu görüşe göre, burada merkezin çevreyi sömürmesi söz konusudur. Büyük kentlerle gelişmiş bölgeler, ülkenin tüm kaynaklarını kendilerine çekerek, öteki bölgelerin geri kalmaya devam etmesine yol açarlar. Bu görüşe göre, devlet karışmadığı takdirde, geri kalmış bölgeler azgelişmişliğini gideremeyeceklerdir. Dolayısıyla bu sorunun çözümü için devlet düzeltici politikalar uygulamalı, soruna müdahale etmelidir.
- Bu konudaki üçüncü yaklaşım ise, konuya, gelişmiş ve azgelişmiş ülkeler açısından ayrı yaklaşır. Buna göre, bölgelerarası farklılıklar, gelişmiş ülkelerde zamanla azalacaktır. Buna karşın azgelişmiş ülkelerde sorun var olmaya devam edecektir. Bu görüş, J. Friedmann'ın 'Kutuplaşmış Gelişme Kuramı' çalışmasına dayanır.

2. BKA’LARIN ORTAYA ÇIKIŞI, ROLÜ VE ÖNEMİ

2.1. BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI’NIN TANIMLARI

Günümüzde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde bölgesel kalkınmayı sağlayan ve ekonomiyi canlandıran ve sayıları sürekli artan BKA’lar ile ilgili çeşitli tanımlar mevcuttur. En genel tanımıyla BKA’lar: “merkezi hükümetler tarafından belirlenen ulusal kalkınma hedefleri ve vizyonu paralelinde çalışan, bağımsız bir idari yapıya sahip , belirli sınırlara bir bölgenin sosyo-ekonomik koşullarını geliştirip canlandırmak amacıyla kurulmuş ve faaliyetlerini tamamen veya kısmen kamunun finansa ettiği kurumlar” olarak tanımlanmaktadır.⁸³

Avrupa’da BKA’nın bir üst örgütü niteliğindeki EURADA ise, BKA’yı tanımlarken şu özellikleri vurgulamaktadır:⁸⁴ ‘Misyonu sınırlı bir alanın ortak veya genel çıkarlarını gözetmek olan her bir organizasyon bir kalkınma ajansıdır. Bu bağlamda kalkınma ajansının yönetimi, mali kaynaklanması veya görevleri bakımından yerel veya bölgesel bir otorite ile belirli bir ilişkisi olmalıdır. Ayrıca, bir ülkeninkinden küçük olacak şekilde, yeterli derecede geniş bir çalışma alanı olmalıdır’.

Dünya Bankası’nın BKA tanımı ise; ‘asıl misyonu istihdam yaratmak, üretimin çeşitli dallarındaki küçük ve orta ölçekli işletmeleri (KOBİ) geliştirip desteklemek ve bölgenin genel ekonomik durumunu ve fırsatlarını iyileştirmek olan, kalkınmaya katalizörlük edebilecek içsel ağları kuran, yürüten ve destekleyen yapılardır.⁸⁵

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ise bu yapıları, “merkezi hükümetlerden bağımsız bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin girişimcilik potansiyelini geliştirip canlandırmak ve böylece ekonomik kalkınmaya katkı sağlamak amacıyla kuruluş ve faaliyetlerini kamunun veya özel sektörün finanse ettiği bir kuruluş”.⁸⁶ şeklinde tanımlamıştır.

---

⁸³ Kumral 62.

⁸⁴ EURADA, *Creation, Development and Management of RDA: Does it have to be so difficult?*, çev. Erol Çakmak, (Ankara: İmaj Yayınevi 2006) 65.

⁸⁵ World Bank, *Dünya Kalkınma Raporu*, 10 Ağustos 2011

<http://info.worldbank.org/etools/docs/library/166856/UCMP/UCMP/7_leda.html> .

⁸⁶ DPT, *Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Raporu*,174.

BAKA'ların esas varlık nedenleri, bölgesel stratejileri uygulama, yerel ve bölgesel girişimciliği destekleme, alt yapı hizmetlerinin sunulmasına yardımcı olma, özel sektörün yakın geleceği için yerel - bölgesel çözümler araştırma ve bölgesel talepleri karşılayacak yeni ürün ve hizmet üretimi için finansal garantiler ve çözümler arama şeklinde de özetlenebilir. Bu kurumlar tanımından da anlaşıldığı gibi, üst kurul olarak bilinen düzenleme ve denetleme kurumları benzeri kamu karar gücünü kamu organlarından alıp özel sektör ve STK'lardan oluşan tüzel kişilere paylaştıran yönetişimci kuruluşlardır⁸⁷.

Tanımlardan da görüldüğü gibi Bölgesel Kalkınma Ajanslarını ortak tek bir tanım altında açıklamak oldukça zordur ancak bölgesel kalkınma ajansların ayrımı ayırt edici özellikleri ile yapılabilir⁸⁸:

- Kurumsal olarak aşağıdan yukarıya (bottom up) yaklaşımı önemli politika araçlarından biridir. Uygulamada ajanslar geniş bir yelpazede yayılmış olan politika araçlarının entegrasyonu gerçekleştiren bir kurumsal yapıdadır.
- Organizasyon yapısı dikkate alındığında hükümetler tarafından tasarlanmış ve yarı-otonom kamu kuruluşlarıdır.
- Stratejik olarak finansman ve altyapı gibi sert politikalar değil, önerici ve yol gösterici yumuşak politikaları tercih ederler. (örneğin; danışma servisleri, teknoloji ve pazarlama gibi)

2.2. BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI'NIN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİM SÜRECİ

Sosyalizmin çöküşü ile birlikte dünyada liberal ekonomik düzen diğer bir ifadeyle serbest piyasa sistemi giderek küreselleşmekte ve gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin ekonomi politikaları gitgide birbirine yakınsamaktadır. Bu yakınsama politikaları, ülkelerin sadece ekonomik sistemlerine uygulanmamakta aynı zamanda sosyal, siyasi ve kültürel alanları da kapsamaktadır.⁸⁹

---

⁸⁷ Aytül Güneşer Demirci, *Farklı Ülkelerde Bölge Kalkınma Ajansları. Bölge Kalkınma Ajansları-Nedir, Ne Değildir?* (Ankara: Paragraf Yayınevi, 2005) 181-197.

⁸⁸ Doğruel 9.

⁸⁹ Tiftikçigil 35.

Ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel alanda birbirini tamamlayıcı nitelikteki bu dönüşümler beraberinde birbiriyle zıt görünen küreselleşme ve yerelleşme anlayışını gündeme getirmiştir. Küreselleşme, genellikle dünyanın bir küre gibi ekonomik, siyasal, kültürel, toplumsal açıdan dünyanın sıkışması ve bir tek yer olarak algılanması olarak tanımlanmaktadır.⁹⁰ Siyasi açıdan küreselleşme ise, devletin rolü ve görevlerinin yeniden tanımlanması şeklinde tanımlanabilir. Küreselleşme süreci, bir çok bilim insanı, politikacı ve hatta toplumların birçok kesimi tarafından; toplumsal süreçlerin ve ilişkilerin oluşturduğu doğal, evrimsel bir süreç sonucu oluşan bir oluşum varsayılarak kaçınılmaz bir değişim olarak kabul edilmektedir.⁹¹ Dünyadaki değişim trendini gözlemlediğimizde globalleşme (Globalization) ile birlikte dikkati çeken diğer bir olgunun Yerelleşme (Localization) olduğunu görüyoruz. İngilizce Globalleşme ve Yerelleşme kelimelerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuş ‘Glokalleşme’(Glocalization) kavramı son zamanlarda yaygın olarak benimsenen ve kullanılan kavramlardan birisidir. Glokalleşme; ‘Uluslararası ilişkilerde küresel gerçeklerden hareket ederek küresel düşünmeyi,otarşizm yerine dışa açılmayı, dünya ekonomisiyle bütünleşmeyi; ülke içinde ise merkezi yönetim kanalıyla ekonomi ve siyaseti yönlendirme yerine yerel yönetimleri daha fazla güçlendirmeyi’ ifade etmektedir.⁹²

Yukarıdaki kavramların ortaya çıkmaya başlamasıyla bir yeni kavram daha ortaya çıkmıştır. Devletin halktan aldığı yetkileri millet adına kullanması sırasında ortaya çıkabilecek suistimalleri önlemek amacıyla da “katılımcı demokrasi” ya da “yönetişim” anlayışı dünya genelinde hızla yaygınlaşmaya başlamıştır. Yönetişim, bürokrasi, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarından oluşan mali, idari açıdan özerk bir örgütlenmedir. Tüm bu gelişmelerin ışığında, bu yönetişimin şekillendirdiği aletlerden biri de bölgeselleşme için küresel bir model olarak geliştirilen Bölgesel Kalkınma Ajansları’dır.⁹³ BKA’lar ile birlikte klasik merkez çıkışlı yukarıdan aşağıya anlayış yerini aşağıdan yukarıya anlayışa bırakmaya başlamıştır, böylece bölgesel kalkınma sorunu yerel aktörlere kaymıştır.

---

⁹⁰ Rana A. Aslanoğlu, *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*, (Bursa,1998) 124.

⁹¹ David Clark, *Urban World/ Global City*, (Londra, 1996) 100.

⁹² Coşkun Can Aktan, “Globalleşme, Bölgeselleşme ve Yerelleşme”, *Dış Ticaret Dergisi*, Yıl 3, Sayı 10, 1998:3–4.

⁹³ Gökhan Çalt, *Bölgeselleşme ve Avrupa Birliğinin Bir Aracı Olarak Bölge Kalkınma Ajansları*, 4 Mart 2012 <http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/8df7b8e8d586a55_ek.pdf?tipi=14&su>.

Tablo 2.1. Bölgesel Politika Yaklaşımlarının Karşılaştırılması

Temel Özellikler	Yukarıdan Aşağıya Politikalar	Aşağıdan Yukarıya Politikalar
Organizasyon	Ulusal sıfat Merkezi yönetim birimlerine ait	Bölgesel sıfat Yarı özerk
Stratejiler	Büyümenin yeniden dağıtılması Bölge içi dayanışma	Yerel büyümenin güçlendirilmesi Bölge içi rekabet
Politika Araçları	‘Sert’ kaynaklar (altyapı ve finansal destekler gibi) Seçici olmayan Re-aktif	‘Sert’ ve ‘yumuşak’ (öneriler, bağlantılar, eğitim gibi) kaynaklar) Seçici Pro-aktif

Kaynak: Henrik Halkier 4.

Tablo 2.1’de geleneksel yukarıdan aşağıya politikalarla, yeni aşağıdan yukarıya politikaların karşılaştırması yapılmaktadır. Geleneksel yukarıdan aşağıya bölgesel politikalar merkezi hükümetler tarafından bölgesel eşitliği sağlamak amacıyla uygulanmaktadırlar. Ekonomik faaliyetlerin yeniden dağılması amacıyla yönelik bu politikalar altyapı hizmetleri ve finansal destek gibi politika araçlarına başvurmaktadırlar. Her bölgenin farklı potansiyele sahip olduğu anlayışına dayanan ve tek bir bölgeyi kapsayan aşağıdan yukarıya bölgesel politikalar ise eğitim, danışmanlık gibi politika araçlarıyla yerel şirketlerin rekabetini arttırmayı hedeflemektedir. Bu anlayışta bölgesel politika uygulamaları merkezi hükümetin sorumluluğundan çıkarak yarı özerk kamu kurumlarına geçmektedir.⁹⁴

Yaklaşık 85 yıllık bir geçmişe dayanan ve 1929 yılındaki ekonomik krizden sonra ilk örnekleri görülmeye başlanan Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA) merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyo - ekonomik koşullarını geliştirme amacıyla Dünya’da 1930’lu yıllardan itibaren kurulmaya başlanmışlardır. Önemli

⁹⁴ Henrik Halkier, ‘Regional Development Agencies and Multilevel Governance: European Perspectives’, *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*, 10 Mart 2013
<http://www.tepav.org.tr/upload/files/13213625292.Bolgesel_Kalkinma_ve_Yonetisim_Sempozyumu_Bildiri_Kitabi.pdf>.

bir bölümü Avrupa’da olmak üzere pek çok BKA mevcuttur. Bu konudaki ilk örnek ise 1933 yılında ABD’de Tennessee Valley Authority (TVA)’nin 1930’larda kurulmasıdır.⁹⁵ Savaşın yıkıcı etkileri ve hızlı teknolojik gelişmeler, Avrupa’nın Batı ülkelerinde farklılıklar yaratmıştır. Fransa’da, Paris ve çevresinin diğer bölgelerinin toplamından daha büyük bir gelişme göstermesi, İtalya’da Kuzey - Güney ayrımının iki farklı dünya yaratacak düzeye çıkması, İngiltere İskoçya ve Galler’de eski sanayilerin çökmesi sonucu bu bölgelerde yeniden yapılanma probleminin olması diğer Avrupa ülkelerinde bölgesel kalkınmaya yönelik politikaların oluşturulmasına yol açarak bölgesel kalkınmaya verilen önemi arttırmıştır.⁹⁶ İkinci Dünya Savaşı’nın sonrasında ise meydana gelen ekonomik ve sosyal tahribatların sonucu bölgeler arasındaki farklılıklar giderek açılmış ve bölgelerin yeniden yapılandırılmaları zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 2.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönemde Kalkınma Ajanslarının Kuruluş Dalgaları

Kuruluş Dalgası	Coğrafi Bölgeler	Dönemi	Kalkınma Ajansına İhtiyaç Duyma Nedenleri
1.Dalga	Avrupa	1950’ler ve 1960’lar/ İkinci Dünya Savaşı Sonrası	Savaş sonrası yeniden yapılanma
2.Dalga	Kuzey Amerika	1960’lar ve 1970’ler	‘Rust Belt’* tarafından kapsanan eyaletlerde ortaya çıkan sanayisizleşme sorunlarının çözümünün hedeflenmesi
3.Dalga	Doğu Asya	1980’ler ve 1990’lar	Hızla kentleşme ve sanayileşme sorunlarının planlanması ve yönetilmesi
4.Dalga	Latin Amerika Güney Asya Afrika Doğu Avrupa	Şimdiki Dönem	Dengeli sosyo-ekonomik gelişmeyi teşvik etmek.

Kaynak: Doğruel 56.

⁹⁵ Ahmet Apan, ‘Bölge Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Ajansları’, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Mart-Nisan 2012: 39.

⁹⁶ Parlak ve Özgür 257.

*Rust Belt: ABD’de sanati’nin kalbi olarak kabul edilen Büyük Göller Bölgesinde’ki sanayinin çöktüğü yerleri işaret etmektedir.

Tablo 2.2’de görüldüğü gibi; İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Avrupa’da 1960 ve 1970’lerde Kuzey Amerika’da; 1980 ve 1990’larda Doğu Asya’da; içinde bulunduğumuz dönemde ise; Latin Amerika, Güney Asya’da, Afrika’da ve Doğu Avrupa’da önem kazanmışlardır.

BKA’lar Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık gibi Anglo Sakson ülkelerde yönetişim anlayışına örnek olacak şekilde yarı özerk ve özel sektörle birlikte kurulmuşlardır. Japonya ve Fransa gibi ülkelerde ise GAP idaresi benzeri yapılanmalar, bürokrasinin ve kamu kuruluşunun egemen olduğu, sorunlu bölgelerle ilgili olarak sadece ekonomik kriterleri değil, sosyal kriterleri ve işsizlikle ilgili sorunları da dikkate alan kuruluşlardı. Birliğin oluşması ve küreselleşme süreci ile birlikte Avrupa ve dünyadaki bu kuruluşlar Angolo-Sakson örneği daha olgunlaştırılarak AB içinde Ulusal Merkezi yönetime bağlı, bürokratik, ulusal ekonominin büyümesinde bölgesel eşitliğin önemsendiği bir yapıdan pazar ekonomisine entegre ve küreselleşme-uyumlu yönetişimci bir yapıya dönüştürülmektedir.⁹⁷

2.2.1. Bölgesel Kalkınma Ajansları’nın Kurulma Gerekçeleri

Çağımızda yaşanan en önemli değişimlerden biride ‘küreselleşme’dir.⁹⁸ Küreselleşme süreci, bir çok bilim insanı, politikacı ve hatta toplumların birçok kesimi tarafından; toplumsal süreçlerin ve ilişkilerin oluşturduğu doğal, evrimsel bir süreç sonucu oluşan bir oluşum varsayılarak kaçınılmaz bir değişim olarak kabul edilmektedir.⁹⁹ ‘Küreselleşme’nin Dünya’daki asıl varolan gelişimi ve anlamı ise, 1970’lerin sonlarından 2000’li yıllara kadar olgunlaşan bir sosyal süreç olarak kapitalizmin yeryüzünde tek geçerli sistem yapılması, kamunun ekonomi ve toplum yaşamındaki etkisinin azalması ve piyasa güçlerini toplum yaşamına egemen kılınmasıydı.’ Kapitalizmin 1970’lere doğru sıkışması sonucu çareyi üretimin esnek şekilde yeniden örgütlemesi, hizmet sektörünün genişlemesi ve gelişmesi, iletişim ve bilişim teknolojilerinin gelişmelerinin yol açtığı dünyada çoklu bir etkileşim

---

⁹⁷ Çalt 10.

⁹⁸ Aslanoğlu 124.

⁹⁹ Clark 100.

düzeninin ortaya çıkarması ile yeni bir toplumsal yapı ve ilişkilerin başlamasını sağlaması ile oluşmuştur.¹⁰⁰

Siyasi açıdan küreselleşme ise, devletin rolü ve görevlerinin yeniden tanımlanması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşme sürecinde, ulus devletin hakimiyeti sarsılmış, devletin etkin ve sınırlı bir yapıya kavuşturulması gereği yoğun bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, ulus - devlet halen ülke içinde gerçekleştirdiği uygulamalar, yaptığı düzenlemeler ve izlediği politikalarla ülke potansiyelini geliştirme veya israf etme konusunda belirleyici bir rol oynamakta ve bu da küreselleşme süreci üzerinde etkili olmaktadır. Dünyadaki küreselleşme eğilimleri yanında bölgeselleşme ve yerelleşme eğilimleri de devletin politika belirleme alanındaki gücünü; uluslararası kuruluşlar, bölgesel birlikler ve yerel yönetimler ile paylaşmasını gerektirmektedir.¹⁰¹ Ulus – Devlet, özellikle savunma ve ekonomi alanındaki yetki ve sorumluluklarını uluslar arası veya bölgesel antlaşmalara göre yeniden tanımlamak ve bu alanlarda ülke içi politikalarını uluslararası ve bölgesel otoritelerin kuralları doğrultusunda belirlemek durumunda kalmıştır. Bu doğrultuda Avrupa’da kurulan ve bugün AB’ye giriş sürecinde Türkiye’de kurulması istenen Kalkınma Ajanslarının kuruluş gerekçelerini şöyle sıralamak mümkündür.

2.2.1.1. Fordist Yaklaşımdan Post-Fordist Yaklaşım Geçiş

Fordizm, 1900’lü yılların başında yeni bir boyut kazanan sanayileşme süreci ile ortaya çıkmış ve etkileri ekonomik, siyasi ve toplumsal alanda görülen yeni bir üretim tarzı ortaya çıkarmıştır.

Gelişmiş Batılı ülkelerde özellikle 1940 - 1960’lı yıllar arasında egemen olan ekonomik anlamda “Fordizm”, standart sanayi üretiminin kitlesel üretime dayandığı, idari nitelikli işlerle beden gücü gerektiren işlerin Taylorist bir yönetim anlayışıyla belirlendiği katı bir iş bölümüne dayanan bir üretim biçimini ifade eder.¹⁰² Ancak Fordist üretimin iş örgütlenmesiyle sınırlı kalmadığı, hegemonik bir anlayışla yaşamın diğer alanlarını da bu birikim stratejisine uygun olarak düzenlediği; kendine uygun bir devlet anlayışı (refah devleti) ve toplumsal yaşam biçimi yarattığı görülmektedir, bu sayededir ki egemen olduğu ülkelerde

¹⁰⁰ Ruşen Keleş ve Ayşegül Mengi, *Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme*. (Ankara: İmge Yayınevi, 2009) 1.

¹⁰¹ Ebru Çelepci, “Bölgesel Dengesizliklerin Giderilmesinde Kalkınma Ajanslarının Rolü ve Türkiye Uygulamaları” *Yüksek Lisans Tezi*. (Trabzon: 2006) 19.

¹⁰² G. Frederic Thompson, “Fordism, Post-Fordism and the Flexible System of Production” 20 Ocak 2012 <http://www.cddc.vt.edu/digitalfordism/fordism_materials/thompson.htm> .

çoğunlukla ithal ikamesine dayalı kendine uygun kalkınma politikaları geliştirerek ürettiği mallara duyulacak talebi garantiye almıştır.¹⁰³ Fordizm’de üretim sürecinin tüm aşamalarını kapsayacak bir planlama sistemi esas alınmış, iş sistematik olarak alt bölümlere ayrılmış, bu bölümler de ayrıntılı şekilde tanımlanmıştır. Planda katı bir denetime tabi tutulan işçilerin hareketleri, verimliliği en üst düzeye çıkaracak biçimde sınırlanmış ve zamanlaması yapılarak en ince ayrıntılarına kadar hesaplanmıştır. Böylece kitlesel üretim, iş bölümü ve uzmanlaşma, işin niteliksiz ve yarı nitelikli işgücü tarafından yapılmasına olanak tanımış, nitelikli işgücüne olan bağımlılık azalmıştır.¹⁰⁴

1960’lı yılların sonlarına doğru Fordizm teknolojik değişimle karmaşıklaşan çeşitli sorunlar sonucunda darboğaza girmiştir. Fordizm’i söz konusu krize götüren başlıca sorunlar:¹⁰⁵

- Üretkenlik artışında düşmelerin meydana gelmesi
- Üretkenlik düşerken ücret artışlarının sürmesi
- Piyasanın genişlemesinde sınırlılık
- Üretimin Uluslararasılaşması
- Fordizm’in yapısal ortamından kaynaklanan aşırı kapasite ve stok birikimi
- Teknolojinin gelişmesi ile birlikte, yeni malların emek-yoğun karakterinin gerilemesi ve sonuç olarak da bağımlı ülkelerde gerçekleştirilen ucuz emek gücü politikalarının ekonomik sistem boyutundaki öneminin giderek azalması.
- Kalite kontrolünün yetersizliği ve iş yapısının kalitesizliğinin bu sorunu ağırlaştırması.

İşte Post-Fordizm Fordizm’in tıkanıdığı bu ortamda doğmuştur. Ayrıca 1973’te Dünya Petrol krizinin patlak vermesiyle de iyice gündeme gelmiştir.

---

¹⁰³ Ayda Eraydın, *Post-Fordizm ve Değişen Mekansal Öncelikler*. (Ankara: ODTÜ Yayınları, 1992)15-16.

¹⁰⁴ Halil İbrahim Aydın, *Sosyo-ekonomik Dönüşüm Süreci (Post-Fordizm) ve Sanayi Ötesi Yaklaşımlar*, Cumhuriyet Üniversitesi Kamu Yönetimi, 10 Ocak 2013 <<http://www.kamu-is.org.tr/pdf/743a.pdf>>.

¹⁰⁵ İlhan Dağdelen, ‘Fordizm- PostFordizm’ *Mevzuat Dergisi*, Sayı: 90, 2005: 23.

Post-Fordizm, en genel tanımıyla üretim, tüketim ve istihdamın esnekleşmesi ve yerelleşmesini ifade etmektedir.¹⁰⁶ Üretim sürecinde yeni bir dönemi ifade eden bu kavram, Fordizmden hareketle türetilmiş, ancak ondan büyük bir kopuşu da ortaya koymuştur. Post-Fordizm, bir emek ve üretim süreci olarak kısaca “esnek üretim” şeklinde tanımlanabilir. Süreç, 20. yüzyılın son çeyreğinde gelişmiş kapitalist ülkelerde ortaya çıkan ve endüstriyel ürünlerin kitlesel üretimine dayalı Fordist birikim rejiminin 1960’ların sonundan itibaren krize girmesiyle gelişmeye başlamıştır. Bu süreç, iletişim teknolojisindeki hızlı gelişmeler, ulaşım ve iletişim maliyetlerinin düşmesine bağlı olarak, üretimin daha fazla uluslar arasılaştırılmasına ve üretim mekanlarının değişmesine neden olmaktadır.¹⁰⁷

Post-Fordist yaklaşıma göre, kitlesel piyasaların belirli bir doyuma ulaştıktan sonra parçalanması ve çeşitlenmesi, tüketicileri daha ayırıcı bir hale getirmekte ve onların zevk ve tercihlerinin değişmesine yol açmaktadır. Bu durum, yeni bir üretim sistemini gerekli kılmıştır.¹⁰⁸ Ayrıca, devletin temel ekonomik fonksiyonları yeniden tanımlanmıştır. Kapitalist devletler, uluslararası rekabet ortamında artık arz yönlü ekonomi üzerinde odaklanarak esnekliğin gereklilikleri karşısında daha önce uygulamaya koydukları refah politikalarını terk etmişlerdir.

Bölgesel kalkınma anlayışında yaşanan dönüşüm dünya üretim sisteminin değişmesiyle yakından ilişkilidir. Fordizmden Post-Fordizme, yani kitlesel üretimden esnek üretim sistemine geçiş bir bakıma ulusal planlardan bölgesel planlara geçisi temsil etmektedir. Bu bağlamda BKA modelinin dayandığı kuramsal yaklaşım post-fordizm kuramıdır. Fordist modelin II. Dünya Savaşı sonrası dönemde çökmesiyle birlikte dünyada esnek üretim ve teknolojilerine dayanan, yerel girişimciliğe ve esnek uzmanlaşmaya dayalı sanayi stratejileri kabul görmeye başlamıştır. Bu dönemde devletler korumacı politikalarını terk etmeye başlamış ve ülke ekonomilerinin birbirleriyle entegre olması gerektiği yönünde bir uzlaşma söz konusu olmuştur. Böylelikle içe dönük sanayileşme stratejileri terk edilmeye başlanmış, dünyayla entegrasyona yönelik dışa dönük diğer bir ifadeyle ihracata dönük sanayileşme stratejileri gündeme gelmiştir.¹⁰⁹ Bu durumun en önemli örneği: Avrupa Birliği’dir.

---

¹⁰⁶ Peter T., Manicas , *Recent Capitalism*, 7 Aralık 2012 <http://www.hawaii.edu/aln/cap_bib.htm>.

¹⁰⁷ Micheal Storper, *Flexible Specialisation In The US Film Endustry Post-Fordism A Reader*, (Massachussets: Blackwell,1997) 227.

¹⁰⁸ Parlak ve Özgür 90.

¹⁰⁹ Tiftikçigil 39.

Ekonomik gelişmede KOBİ'lere ağırlık veren bu yaklaşım, yerel toplumlara ve yerel yönetimlere de önemli roller vermekte, yerel yönetimler ekonomik gelişmeye katalizörlük yapmaktadır. Yaklaşım yerel yönetimlere, yerel kaynakları harekete geçirerek yerelliğin rekabet gücünü arttırmak, girişimcilere teşvik ve muafiyetler biçiminde destekler sunmak ve yereldeki ekonomik potansiyelin ortaya çıkarılması yoluyla yabancı sermaye yatırımları açısından cazibeyi arttırmak gibi işlevler yüklenmektedir. Böylece post-fordizm olarak adlandırılan yaklaşım, günümüzün rekabetçi küreselleşme sürecine uyum açısından, KOBİ'lere dayalı bir sanayileşme stratejisiyle yerelleşmeye dayalı bir yönetsel reform programının birlikte hayata geçirilmesinin zorunluluğu olduğunu ileri sürmektedir.¹¹⁰

2.2.1.2. Kalkınma Anlayışında Yaşanan Değişim

1970'li yıllardan sonra artan küreselleşme eğilimleri, ekonomik kalkınmanın ve bölgesel gelişmenin itici gücü olarak yerel dinamiklerin önemini arttırmış ve yerel kalkınma yaklaşımları kalkınma anlayışında merkezi bir öneme sahip olmuştur. Ürün, sermaye ve işgücü, piyasalarında artan ölçüde dışa açılımın yaşandığı, rekabet olgusunun arttığı ve küresel bir nitelik kazandığı yeni dünya ekonomisinde, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki baş döndürücü gelişmelerle birlikte, bilgiye olan ihtiyaç da artmıştır. Diğer taraftan, bilgiye erişimde ve tabana yaymada hem kamu yönetimindeki merkeziyetçi bürokratik yapılanmalar, hem de iş dünyasındaki ölçek ekonomileri rasyoneli üzerine kurulu piramide benzer hiyerarşik firma örgütlenmeleri yetersiz kalmaya başlamıştır. Bilginin başlı başına bir üretim faktörü durumuna geldiği ve küresel ölçekte rekabetin arttığı yeni dünya ekonomisinde; esneklik kabiliyeti yüksek küçük ölçekli birimler ile yatay düzlemde ağ-şebeke (network) etkileşimleri temelinde örgütlenmiş kurumsal yapılanmalar önemlerini arttırmışlardır. Bu kapsamda yeni kalkınma yaklaşımlarında merkezi idare ve kamu sektörü yanında, yerel birimler ile özel sektör ve STK'lara, daha da önemlisi yatay düzlemde işbirliği ve ortaklık sağlama amacıyla oluşturulan kurumsal yapılanmalara önemli işlevler düşmektedir.¹¹¹

Yerel birimlerin küresel bir dünya ekonomisinde aktör olarak yer almasının önünü açan gelişmeler sonucunda yerel strateji ve politikalar, yerel ekonomilerin gelişme performansını belirler duruma gelmiştir. Çeşitli ülkelerde yaşanan deneyimler göstermektedir ki, yerel örgütlenme ve uyum kapasitesi yüksek yerel birimler, küreselleşmenin getirdiği rekabet

---

¹¹⁰ Faruk Ataay, "Bölge Kalkınma Ajansları ve Kalkınma", *Kamu Yönetim Reformu, Çevre ve Bölge Kalkınma Ajansları Yasa Tasarısı Sempozyumu*, (Ankara: 2005) 49-50.

¹¹¹ Çelepci 21.

ortamında daha başarılı olabilmekte ve böylece küresel tehditleri ve rekabet baskısını, yerel fırsat ve avantajlara çevirebilmektedir. Ayrıca dinamik yerel birimler, içinde bulundukları ülkelerin dışa açılmasında da önemli işlevler görmektedir. Dünya ekonomisindeki artan yerelleşme eğilimleri ile kentsel ekonomiler olgusu, geleneksel kalkınma anlayışını ve beraberinde kalkınma araçlarını da değiştirmektedir. Geline aşamada temel anlayış; bölgesel gelişmenin yukarıdan aşağıya değil, yerel aktörlerin katılımıyla aşağıdan - yukarıya olması doğrultusundadır.¹¹²

Bilgi toplumunda en önemli özelliklerden biri, sektörel bir değişimle, mal üretiminden hizmet üretimine geçişi içeren ekonomik dönüşümdür. Aslında hizmet sektörü tarihin her sürecinde varolmakla birlikte, sanayi ötesi toplumda önemli bir değişimine uğramıştır. Sanayi ötesi toplumda hizmet sektörü, eğitim, sağlık, sosyal hizmetler gibi insani hizmetler ve bilgisayar, sistem analizi ile bilimsel araştırma ve geliştirme gibi mesleki hizmetler alanında yoğunlaşmaktadır. Televizyon yapımcıları, kitle iletişim sektörü, telefon, kablolu yayın gibi elektronik bilgi işlem kurumları, mikroelektronik sanayii, çeşitli yazılım kuruluşları bilgi toplumunda yükselen sektörlerden bazıları olmuştur.¹¹³

Dünyada 1970’lerde özellikle sanayisi gelişen ülkelerde mevcut ekonomik etkinliklere bakıldığında bu ülkelerde geleneksel endüstrilerde (demir-çelik, tekstil vb.) kriz yaşanırken bilgi ağırlıklı endüstriler (bilgisayar, elektronik vb.) hızla gelişmeye başlamışlardır.

Sanayi ötesi toplumda insanların çalıştıkları yer değil, aynı zamanda yaptıkları işlerin türleri de değişmektedir. Sanayileşme sürecinde, nasıl bir önceki toplumun temsilcileri olan sınıflar ortadan kalkmış ve yerine sanayi toplumunun temsilcileri olan toplumsal sınıflar yükselmişse, bilgi toplumuna geçiş sürecinde yeni sınıfların yükseldiği görülmektedir. Sanayi toplumlarında yarı nitelikli işçiler çalışan sınıf içinde en kalabalık sınıfı oluştururken, hizmet sektörünün gelişmesiyle eğitim, idare ve büro işleri artmış, buna paralel olarak beyaz yakalı çalışanların sayısında önemli artışlar söz konusu olmuştur. 1950’li yıllarda ilk kez beyaz yakalılar, sanayi dönemiyle özdeşleşen mavi yakalıların sayısını geçmiştir. 1970’li yıllarda beyaz yakalıların sayısı, neredeyse mavi yakalıları katlar duruma gelmiştir.¹¹⁴ Bilgi toplumuyla kendisini hissettiren çok anlamlı başka bir değişim ise, bilim adamları,

---

¹¹² Çelepçi 22.

¹¹³ Aydınli 8.

¹¹⁴ Veysel Bozkurt, *Küreselleşme: Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar*, 25 Mart 2012

<<http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi/8/veysel/veysel2.htm>> .

teknisyenler, mühendisler, öğretmenler, tıp personeli gibi “teknik ve profesyonel sınıfın” sayısındaki artıştır.

Dünyada yaşanan bu politik, ekonomik, sosyal değişim bir takım kavramların da yoğun olarak tartışılmasına neden olmuştur. Bunlar yönetim, sürdürülebilir kalkınma, stratejik planlama, katılımcı demokrasi, insan kaynakları, düzenleyici devlet, sivil toplum gibi kavramlardır.¹¹⁵

Ülkemiz yaşanan küreselleşme hareketlerinden hem kültürel hem de iktisadi alanda etkilenmiştir. Özellikle seksenli yılların başından itibaren Türk toplumunda önemli siyasi ve ekonomik değişimler yaşanmıştır. Türk ekonomisinde, 24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte ithal- ikameci içe dönük ekonomi modeli terk edilerek ihracatı teşvik eden dışa açık bir ekonomi modeli benimsenmiştir. Böylece Türk ekonomisinin dışa açılma süreci başlamıştır. Türk ekonomisine etkisi açısından, iktisadi küreselleşmenin bir boyutunu oluşturan üretim şeklindeki değişim (kitle üretiminden esnek üretime geçiş) oldukça önemlidir. Enformasyon teknolojileriyle küçülen bir dünyada rekabet ulusal piyasaları birbirine bağlarken, ulusal ekonomilerde büyük olmanın değil, hızlı olmanın daha çok başarı getireceğini göstermiştir. Küreselleşmenin bu ürünü olan bu süreç, KOBİ’lerin önemlerinin artmasının altında yatan nedendir. Bu özellikle çeşitli Anadolu kentlerinde boyutları bakımından küçük, fakat neredeyse uluslararası rekabette dahi söz sahibi olabilecek bazı firmaların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ülkemizde üretici sınıf yapısında çatlamaya, daha doğru bir deyişle bir farklılaşmaya yol açmış, eski güçlerin yanına merkez dışından gelen yeni güçler oluşmuş ve doğal olarak bu çerçeveye yeni ve yoğun bir çatışmayı beslemiştir. KOBİ’lerden oluşan yeni iktisadi aktörler, kredi ve teşvikler başta olmak üzere kaynakların büyük çoğunluğuna hakim iç sermaye dokusunu karşı çıkmışlar, kendilerine oyun dışı bırakan aşırı tekeliimsi ekonomik yapının değişmesini ya da onlara bir kanal açılmasını talep etmişler ve bu oranda siyasallaşmışlardır .¹¹⁶

2.2.1.3. Kamu Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması

Küreselleşme süreci, kamu yönetiminde de yeniden yapılanma için körükleyici bir unsur olmuştur. Özellikle uluslararası mali - teknik kurumlarla yapılan çalışmalar, kamu yönetiminde yeniden yapılanma sürecinin itici unsuru olmuştur. Bu yeniden yapılanma

---

¹¹⁵ Tiftikçigil 40.

¹¹⁶ Çelepçi 22.

sürecinde sadece dar anlamda kamu yönetimi bu çalışmalardan etkilenmemekte olup, geniş anlamda kamu ekonomisi bundan etkilenmektedir. Bu doğrultuda devletin görevleri yeniden tanımlanmakta ve bazı yetki ve görevleri daraltılmaktadır. Daha temel ifadeyle ‘üretici devlet’ten ‘düzenleyici devlete’ geçiş süreci yaşanmaktadır. Değişimin amacı, kamu yönetimini katılımcı, saydam, hesap verebilir ve insan haklarını esas alan bir anlayış çerçevesinde yeniden yapılandırmaktır. Bu ilkeler kamu yönetiminin temel ilkeleridir.¹¹⁷ Kamu Yönetimi Temel Kanunu, mevcut yönetim anlayışını değiştirmektedir. Kanunun genel gerekçesinde de belirtildiği gibi, yeniden yapılanma çalışmaları kapsamında hazırlanan diğer kanunlar ve kanun tasaları ‘yönetişim’ anlayışı çerçevesinde düzenlenmiştir. Bu değişimin temelinde ‘dünyada yaşanan gelişmeler’, yani küreselleşme olgusu yatmaktadır. Bu değişme sürecinde kamu yönetiminin de işlevleri sorgulanır olmuştur ve toplum taleplerine karşı daha duyarlı, katılımcı, hesap verebilen ve şeffaf bir kamu yönetimi anlayışı gündeme gelmiştir.¹¹⁸

Yukarıda da belirtildiği üzere, küresel düzeyde tüm kapitalist ülkelerde hâkim olmaya başlayan bu yeni küreselleşme düzeninde, hemen her ülkede devletlerin bizzat kendileri de bu “esnekleşmeye” ayak uydurmak zorunda kalmışlardır. Sosyal kaygılar bir tarafa bırakılarak etkin ve verimli bir kamu yönetimi anlayışına dayanan “yeni kamu yönetimi” ya da “kamu işletmeciliği” akımlarının sonucu olarak bürokraside ve kamu personeli istihdamında bu yeni dünya düzenine uyum sağlamayı amaçlayan reformlar yapılmıştır. İşte bu süreçte genel olarak yönetim paradigması da tüm kamu yönetimine egemen olmaya başlamıştır.¹¹⁹

1989’da ilk defa Dünya Bankası tarafından gelişmemiş Afrika ülkeleri için bir kalkınma reçetesi olarak kullanılan yönetim, 1980 sonrasında, daha 1970’lerden itibaren ekonomide uygulamaya sokulan “Post - Fordist” politikaların bir yansıması olarak kamu yönetiminde temel yönetim anlayışı haline gelmiştir. Özellikle Sovyetler Birliği’nin çöküşüyle birlikte Dünya Bankası, IMF, OECD, BM gibi uluslararası kuruluşların ve son olarak da AB gibi ulus - üstü örgütlerin desteğini arkasına alarak artık tek kutuplu dünyaya egemen olmaya başlamıştır.¹²⁰

---

¹¹⁷ Bülent Dinçer, Metin Özasan ve Taner Kavasoglu, *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, 29 Mart 2013 <<http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2003-05.pdf>>.

¹¹⁸ Çelepçi 23.

¹¹⁹ Bob Jessop, *Hegemonya, Post-Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Kapitalist Devler*. (İstanbul: İletişim Yayınları) 32.

¹²⁰ Birgül Ayman, *Yönetişim: Tüm İktidar Sermayey*, (Praksis: 2003) 93-116.

Yönetişimi, sermayenin yeni bir siyasal iktidar tarzı olarak alan Sonay Bayramoğlu'nun araştırmasına göre, bu yeni model, Yeni Sağın, devlet - toplum karşıtlığı yerine, eşit statüde karşılıklı bağımlılık içeren “birlikte yönetim “ ilkesine dayanır. Hükümetin yanı sıra hükümet dışı aktörler de yönetime katılır. Devlet(bürokrasi), piyasa aktörleri ve diğer tüm toplumsal kesimleri ihtiva eden sivil toplum yönetişimin başlıca aktörleridir. Bunların yanında yönetişimin evrelerini ise şu şekilde sıralanmıştır:¹²¹

- Âdemi merkezileşme ve özelleştirme
- Hesap verebilirlik (Yerelleşme ve kamu harcamalarının kontrolüyle mümkündür)
- Kalkınma amacına yönelik yasal çerçeve: Özel sektör ve piyasa ekonomisinin hâkim kılınması
- Şeffaflık

Bu mevcut ayrıştırma sayesinde az gelişmiş ülkelerde istikrarlı bir rekabetçi sistem kurulmasına dönük politikaların sert bir siyasi mukavemetle karşılaşmadan hayata geçirilmesi sağlanarak kalkınmanın gerçekleştirilebileceği savunulmaktadır.

BKA'lar, 1990'lı yıllardan itibaren yoğun bir şekilde tartışılmaya başlayan yönetim anlayışının bölgesel uygulamadaki bir uzantısıdır. BKA anlayışında bölgelerdeki yönetim yetkisinin kamudan özel sektöre kayması söz konusudur. Bu anlayışa göre BKA'lar bölgesel imkanları, hassasiyetleri, üretim, işgücü ve yenilik yapma becerisini merkezi hükümete göre daha iyi bilen ve özel sektörü bir araya getirmek için uygun bir koordinatördür. Ancak bu şekilde bölgeler rekabetçi dünya koşullarına ayak uydurabilirler. Dolayısıyla bölgesel karar alma mercilerinin mümkün olduğunca merkeze olan bağımlılığı azaltılmalıdır.¹²²

Görüldüğü gibi, Türkiye'nin AB'ye tam üyelik hedefi doğrultusunda yönetim yapısını katılmayı hedeflediği topluluk standartlarına kavuşturma çabası, kamu yönetiminde yeniden yapılanma önemli bir değişim faktörü olarak gündeme gelmekte ve öte yandan küreselleşme süreci beraberinde getirdiği yapısal uyum politikaları ile bir çok konuda özgün süreçler ve araçlar geliştirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu süreçte Türkiye'ye de AB tarafından bölge

---

¹²¹ Sonay Bayramoğlu, *Yönetişim Zihniyeti*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005) 12.

¹²² Greta Cameron ve Mike Danson, *The European Partnership Model and the Changing Role of Regional Development Agencies: A Regional Development and Organisation Perspective*. (USA: Ashgate, 2000)14-15.

planlamanın yeni bir anlayışla ele alınması gerektiği ve bunun aracınında BKA'lar olduğu vurgulanmaktadır.¹²³

2.3. BKA'LARIN BUGÜNKÜ DURUMU

Bölgesel Kalkınma Ajansları, merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyo-ekonomik koşullarını geliştirip canlandırma amacıyla kurulmuş ve kısmen kamunun finanse ettiği kurumlardır.¹²⁴ Bu kurumlar tanımından da anlaşılacağı gibi, üst kurul olarak bilinen düzenleme ve denetleme kurumları benzeri kamu karar gücünü kamu organlarından alıp özel sektör ve STK'lardan oluşan tüzel kişiler paylaştıran yönetişimci kuruluşlardır. EURODA'nın tanımında bu kuruluşlar şu şekilde tanımlanmışlardır: sektörel ve genel kalkınma problemleri belirleyen, bunların çözümüne yönelik olanakları ve çözümleri saptayan ve bu çözüme yönelik projeleri destekleyen bir oluşumdur.¹²⁵

Tablo 2.3. BKA'ların Yönetim İşlevleri Açısından Yapısı

Planning (planlama)	Stratejik Bölge Planları, NUTS(KHK)
Organization (örgütlenme)	Yönetişim biçimine uygun esnek örgütlenme=B+ÖS+STK
Stuffing (personel)	Özerk olarak personel işe alma ve personelin sözleşmeli olması
Directing (yönlendirme)	Başkan tipi veya daha çok esnek yönetim, çünkü bir çok mahalli ve bölgesel yöneticinin olması nedeni ile çok fazla bir kişinin öne çıkamaması.
Coordinating (eşgüdüm)	Diğer ulusal- uluslar arası birlik, ajans ve sermaye grupları ile AB ve Diğer ulus-üstü örgütlerle serbestçe ilişki kurma hakkı .
Reporting (raporlama)	NUTS, Özel sektör denetimi, Bilgi edinme hakkı, Performans ve bütçeye dayalı denetim
Budgeting (bütçeleme)	Analitik bütçe, AB Fonları, Kamu'dan ve

¹²³ Çelepçi 24.

¹²⁴ Kumral 8.

¹²⁵ Serap Kayasü, Melih Pınarcıoğlu, Suna Yaşar ve Sencer Dere, *Yerel/bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Artırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları*. (İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yay., 2003) 7

	Yerel İdarelerden belli paylar, Verdiği hizmetlerin fiyatlandırılması.

Kaynak: Kayasü, Pınarcıoğlu, Yaşar ve Dere 8.

BAK'ları yönetimin fonksiyon ve işlevlerine göre kamu yönetimi açısından genel yapısını tablo ile birlikte ele alırsak: BAK'ların örgütlenmesi yeni yönetim anlayışına göre bürokrasi, yani yerel ve bölgesel idare temsilcileri + sermaye grubu, yani uluslararası şirketler ve ulusal şirketler + STK'lar, yani meslek odaları, sermaye veya işçiler tarafından kurulan birlikler, çevre örgütleri vb. aktörlerden oluşuyor. Bu formülasyondaki özel sektörün veya kamunun ağırlığı her ülkenin liberalleşmeyi ne kadar benimsediği ile ilgili olarak oransal şekilde değişiyor. Eskiden bu tip örgütlenmeler ulusal, merkezi yönetime bağlı, yarı-özerk bir yapı, esnek ve ihtisaslaşmış yaklaşımlar içeriyorlar.¹²⁶

Personel Açısından incelendiğinde, Genel kurul, Yönetim kurulu, Denetleme komitesi ve Genel Müdür oluşan örgüt yapısında Kurullar hissedarların seçtiği politik olan ve teknik olmayan üyelerdir. Yönetim kurulu, Genel Müdür seçer ve Genel Müdür teknik ekibi oluşturur. Dışarıdan danışman alabilirler. Yeni küresel sisteme uygun olarak sözleşmeli personelle çalışıyorlar ve aynı zamanda personel seçiminde özerkliğe sahiptirler. Bütçeleri, diğer yönetim kurumları ve şirketler gibi analitik bütçe şeklinde düzenlenirken, finansmanları yapısal olan ve yapısal olmayan fonlardan, hizmetlerinin fiyatlandırılmasından, kamu ve yerel idarelerden belli paylardan geliyor.¹²⁷ Örneğin, Avusturya'da finansman konusunda ulusal hükümette ağırlık varken, İspanya'da ulusal ve bölgesel hükümet, Dünya Bankası ve ajansların kendi gelirleri ağırlıktadır. Yönlendirme ve yönetme açısından esnek bir biçimdedir, örgüt yapısından da anlaşıldığı gibi sadece belli bir grubun ağırlığından oluşmamakta, Genel Müdür kurulların kontrolünde hareket etmektedir. Planlama işlevi açısından değerlendirildiklerin de ise, ajanslar stratejik bölge planlamasını ve AB için NUTS'ı dikkate almaktadırlar.

¹²⁶ Kayasü, Pınarcıoğlu, Yaşar ve Dere 8.

¹²⁷ Kayasü, Pınarcıoğlu, Yaşar ve Dere 12,13.

Birlik içinde EURADA'ya üye BKA'ların Tablo 2.4'te gösterilen yasal yapılarından da kavrayabiliriz. Örneğin, Fransa'da ajanslar kâr amacı gütmeyen bir kuruluş ve Karma ekonomi şirketi iken, Almanya'da kamu yasası kuruluşları, limited şirket olabiliyor.¹²⁸

Tablo 2.4. Bazı BKA'lar ve Yasal Yapıları

Yasal Yapı	Ülkeler
Belediyeler arası ajans	Belçika
Kar amacı gütmeyen kuruluş	Bulgaristan,Fransa,Macaristan ve Ukrayna
Kamu yasası kuruluşları	Belçika ve Almanya
Kar amacı olmayan vakıflar	Danimarka
Kamu-Özel yasa kurumları	İspanya
Vakıflar	Romanya
Belediye girişimi	Yunanistan
Kar amaçsız şirketler	Litvanya
Yerel yönetimlerin garantisi ile sınırlı şirket	İngiltere
Limited şirket	Almanya
Kamu limited şirketi	İrlanda, Hollanda, Yunanistan ve İtalya
Kamu-özel anonim şirketi	Portekiz
Sınırlı şirket	İsveç
Anonim şirket	Çek Cumhuriyeti, Estonya, Polonya ve Slovakya
Karma ekonomi şirketi	Fransa

Kaynak: Kayasü, Pınarcıoğlu, Yaşar ve Dere 12,13.

2.4. BKA'LARIN FAALİYETLERİ

Kalkınma Ajanslarının faaliyette bulunduğu alanlar, başka bir ifadeyle stratejik girişimleri genel olarak beş ana başlık altında ele alınabilir. Bunlar:¹²⁹

- İş alanlarına finansal yardım sağlamak,
- İş ve iş ile ilgili faaliyetlerde çalışma alanları sağlamak,
- KOBİ'lere danışmanlık hizmeti vermek, yardım ve destek sağlamak,
- Bölgelerin uzun vadede kalkınma kapasitesini artırma projeleri yapmak,
- Sosyal gelişime katkı sağlamak

¹²⁸ Çalt 10.

¹²⁹ DPT, *Bölgesel Gelişme Özel Hassiyet Komisyonu Raporu*, 2000, 174.

Tablo 2.5. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Faaliyetleri

İçsel Kalkınmayı Sağlamak	- Planlama - Kaynak değerlendirme - Altyapı yönetimi - Altyapı ile ilgili hizmetler - İçsel kaynakların geliştirilmesi
Yabancı Yatırım Çekmek	- Mülakatlar - Yurtdışı ofisleri - Pazarlama - Finansal aracılık - Finansal güvence - Arsa sağlama - Altyapı - Ortaklıklar - Ar-Ge - Teknik yardım
Yerel ve Bölgesel Otoritere Hizmet Vermek	- Danışmanlık - Yerel ve bölgesel otoriteler adına yönetim - Girişimcilere finansal destekler - Bölgeye yabancı yatırım çekme çalışmaları - Sanayi bölgesi ve yer seçimi çalışmaları
Girişimcilere Hizmet Vermek	- Danışmanlık - Teknolojik destek - İhracat - Şirket birleşmeleri - Fuar ve seminerler - Yurtdışı Temsilcilikleri - Finansman desteği - Sübvansiyonlar - İşbirliği oluşturma merkezleri - Risk sermayesi - Kredi garanti fonları - Vergi indirimleri
Eğitim Alanında Hizmet Vermek	- Girişimcilere, yöneticilere yönelik eğitimler - Çeşitli gruplara istihdam sağlanmasına yönelik eğitimler

Kaynak: Ebru Sinan, *Planlama ve Siyaset Kavramları Ekseninde Bölgesel Kalkınma Ajansları*, 5 Şubat 2013 < <http://sehircilik.ktu.edu.tr> >.

Yabancı yatırım çekimi ile ilgili faaliyetler kalkınma ajanslarının büyük çoğunluğu için büyük önem arz etmektedir. Tablo 2.5'te de görüldüğü gibi kalkınma ajanslarının yabancı yatırım çekmek için değişik araçlar kullanmaktadırlar. Bu araçlar ya yurtdışında açılan ofis ya da ofisler, kurumlarla yapılan ortaklıklar, finansal aracılık, Ar-Ge çalışmaları, arsa sağlama gibi faaliyetlerdir.

Kalkınma ajansları hedef ve strateji olarak yörenin zenginliğini artırıcı girişimlere destek verirler. Bu destekler finansman danışmanlığı veya hizmetleri ile finansdışı hizmetler olarak iki ana sınıfta toplanabilirler. Finansman dışı hizmetler de üç alt sınıfa ayrılabilir; varolan girişimlere verilen hizmetler, potansiyel girişimcilere ve KOBİ'lere kuruluş aşamasında verilen hizmetler, KOBİ'lerin uluslararasılaşmasına verilen hizmetler. Varolan girişimlere verilen hizmetler için de sekiz işlev sayılabilir. Bunlar: Yönetim, üretim, teknoloji transferi ve yayılması, firma ağlarının desteklenmesi, bilgi ve iletişim, araştırma, pazarlama ve operasyonel hizmetlerdir¹³⁰.

2.5. BKA'LARIN HEDEFLERİ

Bölgesel Kalkınma Ajanslarını temel amacı; çeşitli hizmetler yoluyla bölgedeki ekonomiyi canlandırmak, bölgenin girişimci potansiyelini geliştirmek, bölge halkının kalkınmaya katılımını ve kalkınmadan yararlanmasını sağlamaktır. Yabancı yatırımcıların bölgeye gelmesi için yapılan tanıtım ve teşvikler de yukarıdaki temel amacın sağlanması için kullanılan yöntemlerden bazılarıdır.¹³¹

Belirtilen temel amacın dışında bölgesel kalkınma ajanslarının diğer hedefleri ise şu şekilde sıralandırılabilir.¹³²

- İstihdamı arttırmak,
- Bölgenin rekabet gücünü arttırmak,
- İstihdam edilen işgücünün verimliliğini arttırmak,
- Sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmak,
- Bölgeye yapılan yatırımları arttırmak.

---

¹³⁰ Alaçam 1-2

¹³¹ DPT, *Bölgesel Gelişmişlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, 176.

¹³² Mustafa Ildıraz, *Bölgesel Kalkınma ve Geliştirme Stratejileri*. (Ankara: Nobel Yay., 2004) 121.

Kalkınma ajansları bu hedeflerini yerine getirirken yurtdışında ofis açmak, yurtdışındaki benzer kurumlarla bağlantı kurmak ve fuarlara katılmak gibi çeşitli araçlar kullanırlar.¹³³

Hudges’a göre ise, örnek bir BKA’nın hedefleri geniş kapsamlı olmalı ve bölgesel rekabet, kalkınma, yerel KOBİ gelişmesi, yabancı yatırımcı gibi olguları içermelidir. Bu hedefleri karşılamak için, çevresel gelişme, endüstriyel yapı, danışmanlık ve girişim sermayesi gibi birçok araçları olması gerekmektedir.

2.6. BKA’LARIN ÖNEMİ

BKA’lar yerel piyasa başarısızlıklarını azaltmak ve hükümetin makroekonomik bölgesel politika araçlarını ve amaçlarını desteklemek amacıyla oluşturulmuş organizasyonel yapılardır. Genel olarak; merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda, sınırları belirlenmiş bir bölgenin kalkınma düzeyini yükseltmek amacına hizmet etmek için kurulmuş kısmen kamu tarafından finanse edilen kuruluşlardır.¹³⁴

Kalkınma ajansları ile ilgili üç ana unsur saptanabilir. Bunlar:¹³⁵

- 1) Kamu gücüne dayanması,
- 2) Ekonomik kalkınmayı hedeflemesi,
- 3) Coğrafi olarak bütünleşik bir bölgeyi kapsamasıdır.

Bu unsurlar kalkınma ajanslarına dört temel sorumluluk yüklemiştir; hesap verebilirlik(accountability), sürdürülebilirlik(sustainability), yerindenlik(subsidiarity), bütünleşme ve dahil olma (integration and inclusion).¹³⁶ Kalkınma ajanslarının en çok itibar gören yanlarından biri de, yerel toplulukların yönlendirdiği katılımcı bir kalkınma modelini hayata geçirmesidir. Bölgesel politikaların yetki ve sorumluluğunun dağıtılması (decentralization) sürecinde, kalkınma ajansları tüm bölgesel politika araçlarının

---

¹³³ Alaçam 1-2.

¹³⁴ Nazlı Maç, “Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye”, *Konya Ticaret Odası Etüd-Araştırma Servisi, 16.02.2006 Tarihli Araştırma Raporu*, Sayı: 2006-117/76, 1.

¹³⁵ Seyit Koçberber, “Kalkınma Ajansları ve Sayıştay Denetimi”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı 61, 2009: 37.

¹³⁶ Michael Danson ve Geoff Whittam, *Regional Governance, Institutions and Development Regional Research* (West Wirginia University :1999)

eşgüdümünün sağlanması bakımından büyük bir öneme sahiptirler. Bu bağlamda kalkınma ajanslarının temel işlevleri şunlardır:¹³⁷

- Yatırımları teşvik etmek için, esnek ve rekabetçi bölgesel politikalar geliştirmek,
- Yenilikçiliği, teknolojik değişimi ve kalkınma araştırması sürecini desteklemek,
- Bilgi bankaları oluşturarak bölgeyi izlemek,
- Altyapı, yol, su ve enerji faaliyetlerini izlemek,
- Bilgi temini, yönetim, mali kaynak, altyapı ve üstyapı gibi tüm hizmetleri sağlamak,
- KOBİ'ler için finansal kaynaklar yaratmak,
- Ulusal ya da uluslararası kredi kuruluşları ve bankalarla işbirliği yapmak,
- Yeni buluş ve teknolojinin tanıtılmasını sağlamak.

Bu işlevleri yerine getiren kalkınma ajanslarının yaratacağı etkilerinin sadece kurulu oldukları bölge ile sınırlı kalmayacağı ve ülke genelinde makroekonomik etkiler doğuracağı olasıdır. Çünkü bölgesel kalkınma politikaları, topyekün olarak ülkenin kalkınması için de kullanılmaktadır.¹³⁸

Günümüzün gelişmiş toplumlarında, genel büyüme oranı ve ortalama gelir düzeyi kalkınmışlığın tek göstergesi olarak görülmemektedir. Bu gelirin nasıl bir yapıda olduğu, hangi kesimlerin katkısıyla üretildiği, kesimler arasında nasıl dağıldığı da gelişmişlik göstergeleri arasında görülmektedir. Dengeli bir gelir dağılımını dikkate almayan politikalar, sadece sosyal adaletten uzaklaşmış olmamakta, aynı zamanda istikrarı ve sürdürülebilir bir gelişme performansını sağlama sürecinde de başarısız olmaktadır. Bu nedenle zamanında kalkınma ajansları gibi yapılanmaların bir an evvel yürürlüğe sokulmasında fayda gören hükümetler çalışmalarını hızla tamamlayarak ajansları faaliyete geçirmişlerdir.¹³⁹ Kalkınma ajanslarını önemli kılan bir diğer etken ise bulundukları bölgelerde rekabetçi bir yapı oluşturmalarıdır. Her bölge, rekabet düzeyini uluslararası standartlara yükseltebilir. Önemli olan o yörenin göreceli avantajını, potansiyelini ortaya koymaktır. Bu olduğu takdirde, bir bölgenin rekabet edememe gibi bir durumunun ortaya çıkması mümkün görünmemektedir.

Kalkınma ajansları kendi bölgesel stratejilerinin belirlenmesi ve uygulanmasında asıl yetkili kurumlardır. Bölgelerinin önceliklerini katılımcı bir temelde belirleme, bunları

¹³⁷ Pınar Özen, "Bölge Kalkınma Ajansları," *Türkiye Ekonomik Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV-EPRİ)*, 2005, 7.

¹³⁸ Cesurhan Taş, "Kalkınmaya Giden Yol Kalkınma Ajanslarından mı Geçer?" *Gündem*, 2005, 3.

¹³⁹ Taş 12.

uygulama ve sonuçlandırma, özel sektörün yakın geleceği için yerel-bölgesel çözümler araştırmak ve bölgesel talepleri karşılayacak yeni ürün ve hizmet üretimi için finansal garantiler ve çözümler aramak, üretmek kalkınma ajanslarının görevlerindendir. Ajansların ayrıca bölgeye yatırım yapmayı düşünen girişimciye bilgi vermek; bölgeye yada bölgeden dışarıya teknoloji transferi ile uğraşmak; bölgeye yerleşmiş firmalara tüm alanlarda danışmanlık hizmeti sunmak gibi hizmetleri de yapması beklenmektedir. Ajanslardan bu bağlamda yerel katılımcılar ve aktörlerin iştiraki ile SWOT analizi gerçekleştirmeleri beklenir. Yerel kalkınma stratejisi; kısa, orta ve uzun döneme ait vizyon, hedefler ve faaliyet planını özetler. Bu plan spesifik politikalar, projeler ve araçlara yönelik somut öneriler sunar.¹⁴⁰

Kalkınma ajansı ya direkt olarak planlama sürecini koordine eder ya da planlamadan sorumlu yerel yönetimlere teknik yardımda bulunur. Bu şekilde, desteklenen işletmelerin yerel kalkınma için çeşitli faydalar üretmeleri sağlanır. Temel hedef, yerel kaynakları aktif hale getirerek ve onlardan faydalanarak uygun bir kalkınma hareketi başlatmaktır. Kalkınma ajansı müzakere edilen kalkınma planları, dış yatırımların endojen kalkınma ile uyumlu aktivitelere yönlendirilmesini sağlayan temel araçlardandır. Kalkınma ajansının, kalkınma planları ve işbirliği inisiyatifleri ile uluslararası işbirliği kaynaklarını yönlendirmede önemli bir işlev görmesi beklenmektedir¹⁴¹.

---

¹⁴⁰ Taş 13.

¹⁴¹ Jakza Puljiz, *The Role of Economic Development Agencies in Promoting the Development of Lagging* (Croatia: The Case of LEDAs,2002) 34.

3. AB ÜLKELERİNDE BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARININ EVRİMİ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında her alanda büyük yıkıma uğrayan Avrupa, bu durumdan kurtulmak için bir çıkış yolu aramaktaydı. Bunun bir sonucu olarak, Avrupa’da barışın yeniden kurulması, Avrupa ülkelerinin ortak değerler etrafında bir araya gelmesi ve özellikle refahı artıracak şekilde ekonomik alanda kuvvetli bir işbirliğinin başlatılması fikri her geçen gün daha yüksek bir sesle dile getirilmeye başlanmıştı. Avrupa çapında barışın sağlanması ve Avrupa ülkeleri arasında ekonomik bir işbirliğinin kurulması amacından hareketle, ileride siyasi bir birliğin temellerinin atılması hedefleniyordu. Bu doğrultuda, Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg tarafından 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu’nu kuran Paris Antlaşması ile 1957 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu’nu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu’nu kuran Roma Antlaşmaları imzalandı. Günümüze kadar geçen süre içinde, Avrupa devletleri, ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel alandaki işbirliklerini güçlendirdiler. Kuruluş yıllarında sadece 6 üyeden (Fransa, Almanya, Lüksemburg, İtalya, Belçika, Hollanda) oluşan Avrupa Toplulukları, değişik tarihlerde yeni üyelerin katılımı sonucu 27 üyeden oluşan bir Birlik halini aldı. Bugün itibariyle AB’nin üyeleri Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, İngiltere, İrlanda, Danimarka, Yunanistan, İspanya, Portekiz, Avusturya, Finlandiya, İsveç, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovenya, Slovakya, Estonya, Letonya, Litvanya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Malta, Bulgaristan ve Romanya’dır.¹⁴²

3.1. AB’DE BÖLGESEL POLİTİKALAR

AB’nin ana hedeflerinden biri de bünyesinde topladığı tüm ulusların refah düzeyini yükseltmektir. Bu nedenle AB’de bir dizi politika oluşturulmuştur: Ortak Tarım Politikası, Sosyal Politika, Rekabet Politikası gibi. İşte bu hedefe hizmet eden diğer bir politika da Bölgesel Politikadır. Bölgesel Politikalar gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin gündemine yaygın olarak son yüzyılın ikinci yarısından itibaren girdi. Aslında Amerika Birleşik Devletleri’nde 1933 yılındaki ‘Tennessee Vadisi Yetki Yasası’na’ kadar uzanan ilk

¹⁴²Avrupa Birliği Bakanlığı, 4 Mart 2013

<http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/3_ab_bakanligi_yayinlari/AB_Rehberleri/02_rehber.pdf> .

uygulamayı dikkate alırsak, bu tarihi daha da eskiye dayandırmak mümkündür. Ancak, bölgesel politikaların sistematik biçimde uygulanması 1950 sonrasında olur. Bölgesel politikalar farklı amaçlar için zaman içinde değişen farklı araçların kullanılması ile şekillenmiştir. Bölgesel politika uygulama ihtiyacı bölgesel büyümeyi hızlandırmak, bölgesel eşitsizlikleri gidermek ya da belli bir bölgedeki etkinliği artırarak ülke büyümesine katkı sağlamak gibi temel amaçlar sonucunda doğar. Bu politikaların hangisine odaklanacağı ülkelerin önceliklerine bağlıdır.¹⁴³

Avrupa Birliği üye ülkeleri arasında farklılıklar vardır. Bu farklılıkları ölçerken söz konusu bölgelerin topografik yapıları, kaynakların dağılımı, iklimleri, iç ve dış pazarlara uzaklıkları, yerleşim özellikleri ve bölgeye yapılan yardım göz önünde bulundurulur. Bu farklılıklar AB'nin çoğulcu yapısını desteklemeleri bakımından yararlı olsa bile, bölgelerin 'refah düzeyleri' açısından eşitsizliklere yol açmaktadır. Bölgesel farklılıkların oluşmasındaki en temel unsur gayri safi milli hasılanın (GSMH) dengesiz dağılımıdır. GSMH, kişi başına GSMH, işsizlik oranı, büyüme oranı gibi ekonomik kriterlerin yanı sıra, 15 yaş altı nüfus oranı, 75 yaş üstü nüfus oranı, kentleşme oranı gibi demografik kriterler de bölgesel farklılıkların ölçümünde kullanılmaktadır.¹⁴⁴

AB'de Gelir düzeylerindeki farklılıkların nedeni olarak görülen üç unsur vardır. İlk unsur; bölgeler arasında ekonomik gelişmeyi destekleyen etmenlerin dağılımındaki çeşitliliklerdir. Doğal kaynakların, iklim koşullarının ve yerleşim şeklinin bölgelerde gösterdiği çeşitlilik gelir düzeylerinin farklılaşmasında rol oynar. İkinci unsur, bölgenin yerel işgücünün ve tüketici tabanının yapısıdır. Yerel işgücünün verimli olarak çalışması ve tüketici tabanının zengin olması ile birlikte, sanayi yapılanması, dolayısıyla gelir düzeyi artmaktadır. Ancak sınai yapılanmanın küreselleşme ve yapısal değişime ayak uyduramaması bu defa da sanayinin gelir düzeyini düşürmesine neden olmaktadır. Üçüncü unsur ise geliri yüksek olan alanlarda 'yığılma' olmasıdır. Bu yığılma sonucunda da çevre alanlar ve bölgeler iş ve nüfus kaybı yaşarlar ve gelir seviyeleri açısından ilerleme kaydedemezler.¹⁴⁵

AB'de bölgeler arasında gözlenen gelişmişlik farklarının, yeni ülkelerin katılımıyla daha da belirginleştiği yadsınamaz bir gerçektir. AB ekonomik açıdan oldukça gelişmiş olmasına rağmen bölgeleri arasında sosyo-ekonomik farklar bulunmaktadır. Bu gerçekten

---

¹⁴³ Doğruel 71.

¹⁴⁴ Parlak ve Özgür 64.

¹⁴⁵ Meryem Koray, *Avrupa Toplum Modeli*. (Ankara: İmge Yayınları, 2005) 89.

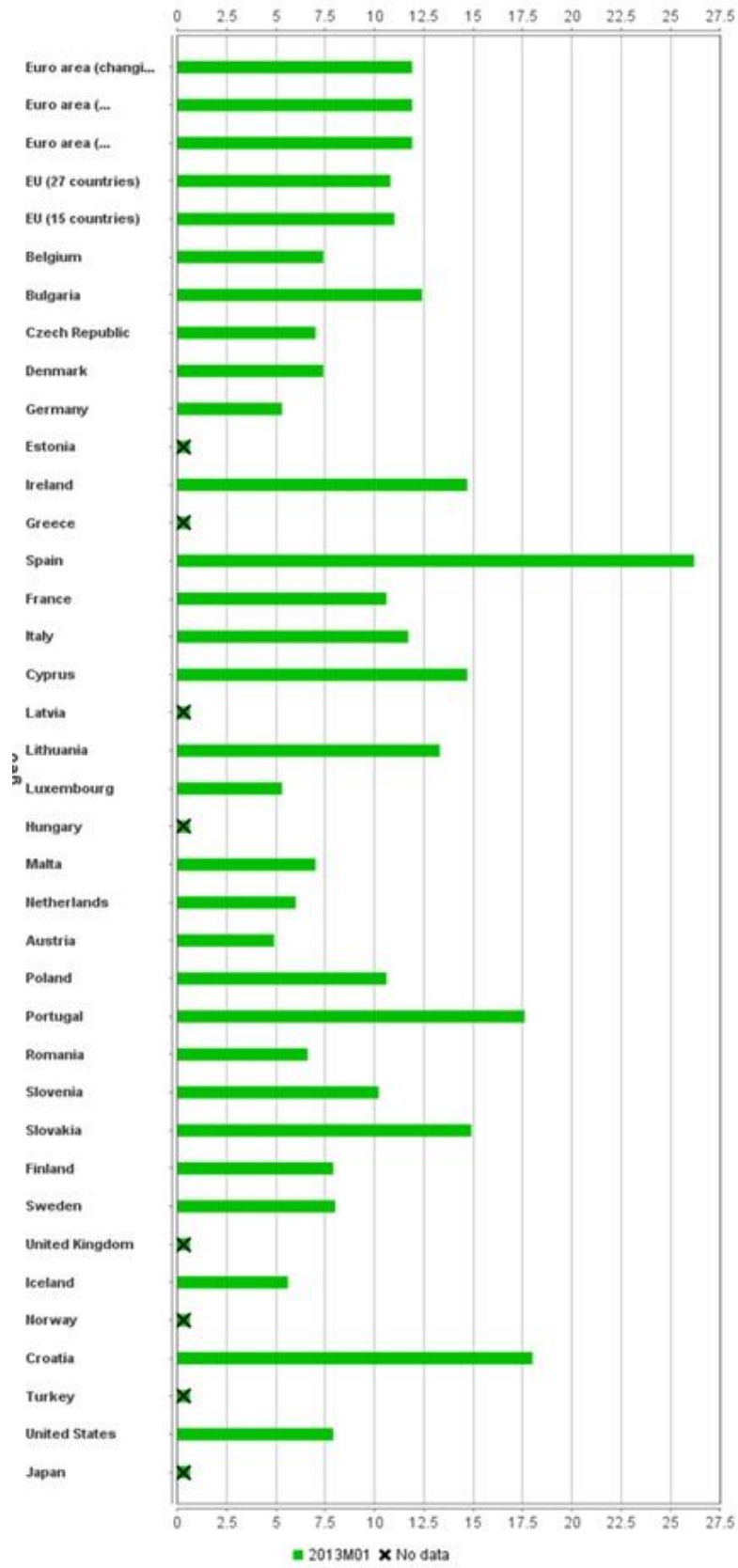
hareketle, her bir AB üyesi ülke, kendine özgü bir bölgesel politika izlemektedir. Başka bir ifadeyle bölgesel gelişme sorunlarının çözümü öncelikle her bir ülkenin kendi sorumluluğundadır. AB bölgesel politikasının amaçlarından biri, gerekli rehber ve ilkeleri geliştirerek, üye devletler tarafından oluşturulan bölgesel politikaların, topluluk, rekabet ve devlet yardımları kurallarıyla uyumlu ve koordinasyon içinde olmasını sağlamaktır. Bu politikaların bir başka amacı da mevcut bölgesel farklılıkların azaltılması ve bölgelerarası dengesizliklerin daha da artmasını önlenmesi olarak belirlenmiştir.¹⁴⁶

Şekil 3.1’de 2013 yılı Ocak ayı itibariyle Eurostat işsizlik verileri mevcuttur. Tabloda en yüksek işsizlik %26,2 ile İspanya da iken onu %18 ile Hırvatistan ve %17,6 ile Portekiz takip etmektedir. Bazı ülkelerde 2013 yılına ait veriler güncel olmadığına tabloda çarpı (x) işareti ile gösterilmişlerdir.

---

¹⁴⁶ Ildırar 150.

Şekil 3.1. 2013 Yılı Ocak Ayı İşsizlik Verileri

Kaynak: Eurostat, 5 Mart 2013

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/graph.do;jsessionid=9ea7d07d30df02e546005c804b64b4bb2a08021a855.e34MbxSaxaSc40LbNiMbxNaxmOe0?tab=graph&plugin=1&language=en&pcode=teilm020&toolbox=type> >.

3.1.1. AB’de Bölgesel Politikalar’ın Gelişimi

II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa ülkeleri yeniden yapılanmak için bölgesel işbirliğini benimsemiştir. 1957 Roma Anlaşması ile bu yönde adım atan Avrupa, Gümrük Birliği, Tek Pazar, Ekonomik Birlik ve Para Birliği’ni gerçekleştirmiştir. 1973-74 ve 1978-79 petrol krizleri, ekonomik daralma, yüksek enflasyon ve istihdam sorunları, 1990’lı yıllardaki ekonomik krizlerle sarsılan Avrupa’da bölgesel farklılıklar derinleşmiştir. 1974 Paris Zirvesi’nde ise ilk kez oluşturulmasına karar verilen Avrupa Birliği Bölgesel Politikası’nın hedefleri bölgelerarası gelir uçurumunu en aza indirmek, her bölgeye kendine özgün sorunlarının çözümü yönünde destek olmak, dengesizliklerin daha da artmasını önlemek, gerilemekte olan sanayi alanlarını yeniden yapılandırmak ve tarımın önemini yitirmeye yüz tuttuğu kırsal bölgelerde tarımsal çeşitliliği yeniden arttırmaktır.¹⁴⁷

AB bölgesel politikalarının gelişimi; 1980 öncesi dönem, 1980-2004 dönemi ve 2004 sonrası dönem olmak üzere toplam üç dönem halinde incelenebilir:

1980 öncesi dönemde AB bölgesel politikaları merkeziyetçi bir anlayışta yürütülmüş ve imalat sektörüne, fiziksel sermaye yatırımlarını arttırmaya ve bölgeye sermaye çekilmesine yönelik politikalar uygulanmıştır.¹⁴⁸ Söz konusu dönemde Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (European Regional Development Fund- ERDF) bünyesinde ayrılan fonların büyük bir kısmı başta ulaşım, enerji ve su gibi altyapı projelerine harcanmıştır. Az gelişmiş ve gerileyen bölgelere yönelik ulusal planlara uygun şekilde bölgesel planlar hazırlanmıştır.¹⁴⁹ Bu dönemde AB’nin amacı, bölgelere yerel yönetim statüsü tanımaktan çok; yatırımların dağıtılması ve kalkınma planlarının uygulanmasında üyeler arasında uyumun sağlanmasıdır.¹⁵⁰ Bu dönemde AB bölgesel politikaları Avrupa Topluluğu’nu kuran anlaşmalar çerçevesinde ele alınmıştır. 1957’de kurulan Roma Antlaşması’nın çeşitli maddelerinde bölgesel kalkınma politikalarına yer verilmiştir. Fakat 1970’lerde ortaya çıkan

¹⁴⁷ Kalkınma Bakanlığı, 2014-2018 Özel İhtisas Komisyonu Ön Raporu’ s.33.

¹⁴⁸ Kumral, ss. 281-282.

¹⁴⁹ Paul Balchin, Ludek Sykora ve Gregory Bull, *Regional Policy and Planning in Europe*, London and Newyork: Routledge, 1988, s. 15.

¹⁵⁰ Keleş 4.

ekonomik krizin AB'deki bölgeler arası farkları daha da belirgin hale getirmesi sonucu Kurucu Anlaşmaların çerçevesini çizdiği bölgesel kalkınma politikalarının revize edilme gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu gelişmelerden sonra 1975 tarihinde AB'de bölge kavramı, bölgesel planlama kapsamında ele alınmaya başlamıştır.¹⁵¹

İkinci dönem ise 1980-2004 yıllarını kapsamaktadır. 1970'lerin ortalarından itibaren gerek farklı bölgesel sorunlara sahip yeni ülkelerin AB'ye katılması ve 1974 petrol krizinin resesyonist etkileri gerekse de Birlik oluşturma çabalarının bölgesel açıdan rekabeti daha da arttırması birçok bölgenin ekonomik ve sosyal yapısını etkilemiştir. Dolayısıyla bu durum bölgesel sorunların merkezi bir plana bağlı olarak otomatik olarak çözülemeyeceği gerçeğini ortaya koymuştur.¹⁵² Bu dönemde içsel büyüme yaklaşımı benimsenmeye başlamıştır. 1988 yılında ise AB bölgesel politikalarında yeni yapısal reformlara gidilmiş ve yapısal fonlara ilişkin ortaklıklar, programla, yoğunlaşma tamamlayıcılık ilkeleri benimsenmiştir. 1988 yılında yapılan yeni reformlarla birlikte AB, yerel ve bölgesel otoriteleri kaynak dağılımında en etkin birimler olarak tanımlamıştır. Böylelikle bölgesel otoriteler; bir bölgenin kalkınmasında sadece danışmanlık yapma fonksiyonu ile sınırlandırılmamış, bölgesel kalkınma planlarının oluşturulması, uygulanması ve denetimi gibi alanlarda aktif rol almaya başlamıştır.¹⁵³ 1998 reformları ile birlikte geri kalmış bölgeler, endüstriyel gerileme içinde olan bölgeler ve kırsal bölgeler olmak üzere üç hedef bölge seçilmiştir.

Üçüncü dönem ise AB Konseyi'nin 18 Şubat 2004 tarihinde üçüncü ekonomik ve sosyal uyum raporunu kabul etmesiyle başlamıştır. 'Yeni Uyum Ortaklığı: Yakınsama Rekabetçilik ve İşbirliği' başlığı altında kabul edilen raporla birlikte AB konseyi 2007-2013 dönemini kapsayan yeni uyum politikalarının çerçevesini sunmuştur. Kabul edilen yakınsama ilkesiyle birlikte geri kalmış bölgeler ile gelişmiş bölgeler arasında istihdam koşulları, fiziksel ve beşeri sermaye, bilgi, yenilik ve sosyal gelişim açısından uyum sağlanması amaçlanmaktadır. Rekabetçilik ilkesi ise az gelişmişlik ülke ve bölgelerin dışında kalan ülke ve bölgelerde ekonomik değişimi sağlamak ve bu bölgelerdeki rekabet gücünü ve yatırımları arttırmak esasına dayanmaktadır. İşbirliği ilkesi ise AB içinde uyumlu ve dengeli bir

---

¹⁵¹ Selenge Banu Akşahin, 'Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası, Yapısal Araçların Koordinasyonu ve Türkiye'nin Uyumuna' *AB Uzmanlık Tezi*, (Ankara: TC Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, 2008) 36-37.

¹⁵² Balchin 15.

¹⁵³ Kumral 81-282.

kalkınmanın sağlanması amacıyla ülkeler ile bölgeler arasında ve uluslararası ölçekte işbirliğinin sağlanması esasına dayanmaktadır.¹⁵⁴

AB'nin bölgesel politikaları özellikle 2000 yılında 'Gündem 2000 Bildirgesi'nin yayınlanmasıyla daha net bir hale gelmiştir. Bu bildirgeyle birlikte AB'nin genişlemesi sonucu sayıca artan dezavantajlı bölgelerin kalkınmasına daha çok önem verilmiştir. Bu bildirgede ayrıca fonların uygulanmasında ve dağıtılmasında basitlik ilkesinin benimsenmesi, ulusal ve bölgesel kurum ve kuruluşlar arasında bağlantıların güçlendirilmesi ve fonları kullananların sorumluluklarının netleştirilmesi gibi alanlarda düzenlemeye gidilmiştir. Bu çerçevede Gündem 2000'de bölgesel planlama (bölgesel altyapı ve büyüme için gerekli koşulların sağlanması), (yerel kalkınma açısından işletmelerin finansal ve diğer araçlarla desteklenmesi) ve sosyal kalkınma (sosyal kalkınma açısından eğitim, dayanışma, sosyal ekonomik vb. alanların desteklenmesi) olmak üzere üç aşamalı bir strateji belirlenmiştir.¹⁵⁵

3.2. AB BÖLGESEL POLİTİKASININ İLKE VE HEDEFLERİ

AB; bölgeler arasında sosyal ve ekonomik uyumu sağlamak, gelir farklılıklarını azaltmak ve ekonomik uyum ile dayanışmayı sağlamak amacıyla bölgesel kalkınma politikaları uygulamalarına gitmektedir. AB'nin bölgesel kalkınma politikalarını belirleyen ilkeler şu şekilde sıralanabilir:¹⁵⁶

- Fonların doğru yönlendirilmesi ve kullanılması açısından “yoğunlaştırma”,
- AB yönetimi ve bölge yönetimleri arasındaki eşgüdüm açısından “ortaklık”;
- AB ve bölge yönetimleri arasındaki finansal konular açısından “bütünleyicilik”,
- Bölgesel yönetimde yerel ve bölgesel yönetimlerin önceliği açısından “yerellik”,
- Gelişme ve projeler açısından “programlama”,
- Denetim açısından “saymanlık”,
- Fonlar arası “eşgüdüm”,
- Ulusal ve bölgesel politikaların eşgüdümü açısından “uyum”,
- Üye devletlerin bölgesel politikalarının uyumu açısından “eşgüdüm”.

---

¹⁵⁴ Kumral 281-282.

¹⁵⁵ Tunç Bekleviç, ‘Yerel Kalkınma Modeli ve Gerçekleri’, Gaziantep Ticaret Borsası, Haziran-Temmuz. 2006: 3.

¹⁵⁶ Ruşen Keleş 52–53.

Bölgesel politikaların uygulanmasında kamu sektörüne ya da devlete önemli görevler düşmektedir. Hükümetin buradaki görevi ise ekonomik faaliyetlerin mekansal dağılımını etkilemektir. Avrupa Birliği Komisyonu Bölgesel Politika kapsamında üç ana hedef belirlemiştir:¹⁵⁷

Hedef 1: Kalkınmada geri kalmış bölgelerdeki yapısal uyumu ve gelişmeyi teşvik etmek;

Hedef 1 bölgeleri sağlanan destekler açısından en cazip bölgelerdir. 2000-2006 döneminde Hedef 1 kapsamında yardıma hak kazanan bölgelerin listesi, AB Komisyonu tarafından kişi başına GSYH'sı AB ortalamasının %75'inden daha az olma ölçütüne göre hazırlanmaktadır. Ayrıca AB'nin en uzak bölgeleri de (ör: Fransa'nın deniz aşırı bölgeleri) Hedef 1 kapsamında yer almaktadır. Bunun yanı sıra nüfus yoğunluğunun oldukça düşük olduğu bölgeler de bu hedef kapsamına girmektedir.

Hedef 2: Ekonomik ve sosyal dönüşüm içerisinde olan bölgelerin desteklenerek karşılaşılan yapısal güçlüklerin giderilmesi;

Bu hedef kapsamına girecek alanların nüfusunun toplam AB nüfusunun %18'ini aşmaması koşulu bulunmaktadır. Komisyon, sınai ve kırsal kesimdeki nüfusu ve işsizlik oranını ve Hedef 1 dışında kalan bölgelerdeki uzun süreli işsizlik oranlarını göz önünde bulundurarak böyle bir tavan getirmiştir. Üye ülkeler söz konusu kriterlere uygun bölgelerini kendileri belirleyip Komisyon'a sunarlar. Komisyon, üye devletlere danışarak, Hedef 2 kaynaklarından yararlanacak bölgelere ilişkin kesin bir liste hazırlar.

Hedef 3: Öğretim, eğitim ve istihdam politikaları ile sistemlerinin modernizasyonu ve uyumlaştırılmasını desteklemek;

Hedef 3 altındaki ilke AB genelinde Hedef 1 bölgeleri dışındaki tüm bölgelerin desteklenmesini öngörmektedir. Esas olarak insan kaynaklarının geliştirilmesi için bir referans çerçevesi oluşturulmakta ve işsizlikle aktif mücadele; sosyal katılım ve kadınlarla erkeklerin eşit fırsatlara sahip olmasının teşviki; yaşam boyu öğretim ve eğitim sistemleri sayesinde istihdam imkanını güçlendirmek ve ekonomik ve sosyal değişikliklere uyum kabiliyeti gibi unsurları içermektedir.

---

¹⁵⁷Avrupa Birliği Bakanlığı, 6 Mart 2013 <<http://www.ibb.gov.tr/sites/Avrupa-Birligi/Documents/ABBolgeselPolitikasi.pdf>>

AB bölgesel politika uygulama dönemleri içinde çeşitli hedeflere ulaşmak için bazı girişimler uygulamaktadır. Bu girişimlerin genel amacı bölgeler arası dengesizliklerin azaltılmasıdır. Bu girişimlerin amacı, uygulandığı dönemler ve bu girişimlere fon sağlayan finansal araçlar Tablo 3.1’de görülmektedir.¹⁵⁸

Tablo 3.1 : Avrupa Birliğinin Bölgesel Girişimleri

Girişim	Amaç	Uygulama Dönemi
ADAPT	Emek gücünün gelişmelere göre eğitilmesi	1994–1999
ENVIREG	Çevrenin geliştirilmesi	1989–1993
Employment*	Kadınlara, gençlere ve engellilere istihdam sağlama	1994–1999
Equal	Emek piyasalarındaki ayrımcılığı ve eşitsizliği ortadan kaldırma amacını gütmektedir. Bu girişim Avrupa istihdam stratejinin dört ayağı olan istihdam yaratabilme (employability), girişimci ruhu oluşturma, değişim kapasitesi yaratma ve eşit fırsatlar sunma amacına hizmet etmektedir.	2000-2006
INTERREG	Sınırlar arası kooperasyon, enerji ağlarının geliştirilmesi, su kaynağı Yönetiminde uluslararası kooperasyonun sağlanması	1989–1993 1994–1999
Interreg III	AB içindeki ortak sınır bölgeleri, AB üyesi ülkelerle sınırları bulunan ülkelerin komşu bölgeleri ve diğer bölgeler arasında kalkınma açısından denge sağlayarak ekonomik ve sosyal uyumu oluşturmak	2000–2006
KONVER	Askeri faaliyetlere bağımlı bölgelerin farklı alanlara kaydırılması	1994–1999
LEADER	Kırsal ve tarımsal bölgelerde yerel kalkınma	1989–1993 1994–1999
Leader +	Kırsal sosyoekonomik topluluklara ya da eylem gruplarına destek vererek ve bu grupları bir araya getirerek sürdürülebilir kırsal kalkınmayı sağlamak, bu grupların kırsal kalkınma programlarını ve yapısal uyum hedeflerini oluşturmaları ve birleşik ve yenilikçi kalkınma stratejileri üretmek	2000–2006
PEACE	İrlanda’nın kuzeyinde ve İrlanda’nın sınır komşularında	1994–1999

¹⁵⁸Tiftikçigil 60.

	barışın ve uzlaşmanın sağlanması	
PESCA	Balıkçılık endüstrisinin yeniden yapılanması	1994–1999
PRISMA	Firmalara altyapı ve servis sektörlerini geliştirmeleri amacıyla yardımda bulunmak	1989–1993
RECHAR	Kömür madeni açısından zengin bölgelerin dönüştürülmesi	1989–1993 1994–1999
REGEN	Az gelişmiş bölgelere doğal gaz ve elektrik hizmetlerinin sağlanması	1989–1993
REGIS	Merkezden çok uzak bölgelerin desteklenmesi	1989–1993 1994–1999
RESIDER	Çelik açısından zengin bölgelerin dönüştürülmesi	1994–1999
RETEX	Tekstil endüstrisine bağımlı bölgelerin farklı alanlara kaydırılması	1994–1999
SMEs	KOBİ'lerin uluslararası rekabet koşullarının sağlanması ve geliştirilmesi	1994–1999
STRIDE	Yenilik ve kalkınma	1989–1993
URBAN	Krizden etkilenen bölgelerin restorasyonu	1994–1999
Urban II	Kriz içindeki kentsel alanların ekonomik ve sosyal dönüşümünü sağlamak amacıyla yenilikçi kalkınma modellerinin oluşturulması ve uygulanması.	2000–2006

Kaynak: Paul Balchin, Ludek Sykora ve Gregory Bull, *Regional Policy and Planning in Europe*. (London and Newyork: Routlledge, 1998) 21.

Görüldüğü gibi, AB bölgeler arasındaki eşitsizliklerin giderilmesi amacıyla bazı yıllar arasındaki dönemlerde çeşitli iş alanlarında ki çalışmalar sürdürülmüş ve desteklenmeleri için önemli girişimlerde bulunulmuştur.

3.3. AB ÜLKELERİ ARASINDA FARKLILIKLARIN OLUŞMA NEDENLERİ

Avrupa Birliği genellikle gelişmiş ülkelerin oluşturduğu bir birlik olmasına rağmen , hem üye ülkeler arasında hem de bu ülkelerin kendi bölgeleri arasında gelişme farklılıkları görülmektedir. Bölgeler arasındaki mevcut farklılıkların genel sebeplerini; coğrafi farklar, kaynak dağılımındaki farklılıklar, iç ve dış pazarlara olan uzaklıklar, iklim ve bitki örtüsü farklılıkları ve nüfus yapısındaki farklılıklar olarak özetleyebiliriz.

AB'nin genişleme tarihçesini inceleyecek olursak; Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un 1957 yılında imzaladığı Roma antlaşmasıyla temelleri atılan birlik 5 kez genişlemeye gitmiştir. 1973 yılında Danimarka, İngiltere ve İrlanda; 1981 yılında Yunanistan, 1986 yılında İspanya ve Portekiz; 1996 yılında Avusturya, Finlandiya ve İsveç ile

1 Mayıs 2004 tarihinde Kıbrıs Rum Kesimi, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya; 1 Ocak 2007 tarihinde Bulgaristan ve Romanya'nın katılımıyla birliğe üye olan ülke sayısı 27'ye ulaşmıştır.¹⁵⁹

AB'nin genişlemesinden sonra AB'de bölgeler arasındaki sosyoekonomik farklar daha da belirgin hale gelmiştir. Yaratılan GSMH'nin büyük bir kısmının AB genelinde 10 bölgede toplanması ve ayrıca Ar-Ge faaliyetlerinin belirli bölgelerde yoğunlaşması gibi oluşumlar, AB bünyesinde ortak bölgesel kalkınma politikalarına ihtiyaç doğurmuştur. Örneğin AB'nin en zengin 10 bölgesinin ortalama gayri safi yurtiçi hasılası (GSYİH) en yoksul 10 bölgeye oranla 3.5 kat daha büyüktür. Ayrıca en yoksul 10 bölgede işsizlik en zengin 10 bölgeye kıyasla 7 kat daha yüksektir.¹⁶⁰ Ayrıca 28 bölge AB Ar-Ge harcamalarının yarısından fazlasını kullanmaktadır.¹⁶¹

Avrupa Birliği bünyesinde görülen farklılıkların temelinde coğrafi, kaynak dağılımı, iklim ve bitki örtüsü gibi farklılıkların yanında uygulanan ekonomik politikadaki farklılıklarda önemli yer tutmaktadır. Örneğin gelir düzeyindeki farklılıkları inceleyecek olursak üç temel etkenden bahsedebiliriz:¹⁶²

- Bölgeler arasında ekonomik gelişmeyi destekleyen etmenlerin dağılımındaki çeşitlilikler. Doğal kaynakların, iklim koşullarının ve yerleşim şeklinin bölgelerde gösterdiği çeşitlilik gelir düzeylerinin farklılaşmasında önemli rol oynuyor.
- Diğer bir unsur, bölgenin yerel işgücünün ve tüketici tabanının yapısı. Yerel işgücünün verimli olarak çalışması ve tüketici tabanının zengin olması ile birlikte, sanayi yapılanması, dolayısıyla da gelir düzeyi artıyor. Ancak sınaî yapılanmanın küreselleşme ve yapısal değişime ayak uyduramaması bu defa da sanayinin gelir düzeyini düşürmesine neden oluyor.
- Geliri yüksek olan alanlar da, çevre alanlardan veya bölgelerden gelen nüfus nedeniyle “yığılma” olması da bir diğer etken. Bu yığılma sonucunda da çevre

---

¹⁵⁹Melike Kum, ‘AB’ye uyum sürecinde Bölgesel Gelişmişlik Farklılıklarının Giderilmesinde Yönelik Politikalar,’ *Doktora Tezi*, (Kayseri:2010) 136.

¹⁶⁰Erhan Çetin, *Avrupa Birliği’nin Bölgesel Politikası*. (İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yay., 2003) 5.

¹⁶¹Döry 15.

¹⁶²Alper Atak, ‘Bölgesel Kalkınma ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları ’ *Yüksek Lisans Tezi*, (İstanbul: Galatasaray Üniversitesi, 2011) 34.

alanlar ve bölgeler iş ve nüfus kaybı yaşarlar ve gelir seviyeleri açısından ilerleme kaydedemezler.

Bütün bu sorunlar çerçevesinde AB'nin bölgesel kalkınma politikası, AB genelinde bir uyumu sağlamayı hedeflemektedir. Bütçesinin yaklaşık üçte birini bölgesel kalkınma politika uygulamalarına ayıran AB, bölgeler buna bağlı olarak da esas olarak AB vatandaşları arasındaki kalkınmışlık farklılıklarını ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla oluşturulan fonlar; kalkınmada geri kalmış bölgelerin yapılandırılması, gerileyen sanayi faaliyetleri yoğun olan bölgelerin yapısal dönüşümünün sağlanması, tarım sektörü kazançlarının azaldığı bölgelerin kalkınmasına yardımcı olmak ve bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla kullanılmaktadır.¹⁶³

3.4. AB BÖLGESEL POLİTİKA ARAÇLARI

AB'deki Bölgesel Politika, sürdürülebilir kalkınmayı sağlamayı hedefleyerek, Birlik'e üye ülkelerin kendilerine has gereksinimlerini temin ederek rekabeti teşvik etmektedir. AB bunları gerçekleştirirken de çeşitli araçlar kullanmaktadır. Böylece hem bölgeler arası eşitsizlikleri daha kolay azaltıyor hem de mali desteği farklı şekillerde sunabiliyor. Bunlar; yapısal fonlar ve uyum fonlarıdır.

3.4.1. Yapısal Fonlar

Yapısal fonlar, Birliğe üye ülkelerin ekonomik koşullar açısından bütünleşmesini sağlamayı ve birlik içinde yer alan bütün bölgelere uyum içerisinde gelişmeleri ve kalkınmaları için fırsat eşitliği vermeyi amaçlamaktadır. Yapısal fonlar, ulaşım ve enerji gibi alanlarda altyapıyı geliştirmek, sanayi alanında geri kalan bölgelere yardım etmek, kırsal kalkınmayı desteklemek, telekomünikasyon hizmetlerini geliştirmek, işgücüne eğitim imkanları sağlamak, uzun dönem işsizlik problemini çözmek, bilgi toplumunu oluşturmak, Ar-Ge faaliyetlerini geliştirmek amacıyla kullanılmaktadır.¹⁶⁴

Genel olarak kamu kurumları tarafından (ulusal, yerel ve bölgesel yönetimler, diğer kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, vb.) önerilen projelere yapılan fon yardımlarının nihai hedefi, projeleri finanse etmektir. Ticaret odaları, KOBİ'ler, dernekler, yerel veya

---

¹⁶³ The Irish Times, "EU Structural and Cohesion Funds", *The Irish Times Business*, Eight Edition, 2000: 10

1 Mart 2013 <http://www.business2000.ie/images/pdfs/ndp_8th_ed.pdf > .

¹⁶⁴ Balchin 217.

bölgesel yönetimler, vb. projelerini uygulamak için mali yardımları gelişme programları yoluyla alır. Gelişme programları, birkaç yıl süreyle uygulanan koordinasyonlu bir tedbirler setidir. Bu programlar, her zaman bölgesel ve yerel yönetimler, ekonomik örgütler ve toplum ile ortaklık içinde, ilgili üye devletlerce AB Komisyonu'na teklif edilir. Söz konusu bölgesel yönetimler, ekonomik örgütler ve toplumsal ortaklar, AB Komisyonu tarafından kabul edilmelerini müteakip programları yönetirler. Her programa tahsis edilen bütçe, yerel olarak uygulanacak projeler için finansman temin eder. Dolayısıyla, Yapısal Fon'lardan destek almak isteyenlerin ilgili ulusal veya bölgesel yönetime müracaat etmeleri gerekir.¹⁶⁵

AB üye ülkelerine 24–25 Mart 1999 tarihli Berlin Zirvesi'nde 2000– 2006 yılları için, yapısal önlemler çerçevesinde 260 milyar Avroluk bir tutarın tahsis edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu tutarın 213 milyar Avroluk bölümü, yapısal fon çerçevesindeki programlar ve Yakınlaşma Fonu aracılığıyla mevcut 15 AB ülkesinin kullanımına tahsis edilmiş ve bu rakam AB bütçesinin üçte biri ile AB GSYİH'nin ortalama 1.27% sine denk gelmektedir. Bu tutara ilave olarak yine aynı dönem için 47 milyar Avroda aynı çerçevede aday ülkelere tahsis edilmiştir. AB Yapısal Fonlarından yararlanmaya ilişkin usul ve esaslar, 21 Temmuz 1999 tarihinde belirlendi.¹⁶⁶

26 Mart 1999'da Berlin'de kabul edilen Gündem 2000 çerçevesinde, verimliliği ve şeffaflığı artırmak için, yapısal fonların amaçları, 3 amaç altında birleştirilmiştir. Buna göre amaçlar¹⁶⁷:

- a) Geri kalmış bölgelerin yeniden yapılanmasını sağlamak (gayri safi yurt içi hasılası AB ortalamasının %75'inden az olan bölgeler)
- b) Yapısal problemleri olan bölgelerin ekonomik ve sosyal uyumunu desteklemek
- c) Eğitim, meslek eğitimi ve istihdam sistemlerinin ve politikalarının modernizasyonunu ve uyumunu desteklemek.

Yukarıda belirtilen amaçları gerçekleştirmek için kullanılan dört Yapısal Fon vardır:

- Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (European Regional Development Fund)
- Avrupa Sosyal Fonu (European Social Fund)

¹⁶⁵ DPT, *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, Cilt 2, (Denizli: Pamukkale Üni., 2004) 2.

¹⁶⁶ Atak 36.

¹⁶⁷ AB Komisyonu- Bölgesel Politikalar Genel Müdürlüğü, 10 Mart 2013

<http://ec.europa.eu/policies/index_en.htm >

- Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu (European Agricultural Guidance and Guarantee Fund)
- Balıkçılığı Yönlendirme İçin Finansman Aracı (Financial Instrument for Fisheries Guidance)

3.4.1.1. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF)

Yapısal fonlar içinde en önemli paya sahip fondur. Bölgesel politika kapsamındaki en az gelişmiş bölgeleri hedefleyen bölgesel kalkınma programlarına mali destek sağlamayı amaçlar. 1975 yılında kurulan fon bazı önemli finansal önlemleri içermektedir¹⁶⁸:

- Sürdürülebilir işler yaratacak ve devam etmesini sağlayacak üretim yatırımları;
- Hedef 1 çerçevesindeki bölgelerde sürdürülebilir istihdam için yapısal ayarlamalar ve bakım ya da tüm uygun bölgelerde farklılaştırma, yeniden canlandırma, gerileyen endüstri bölgelerini, buhrandaki yerel yerleşim yerlerini, kırsal bölgeleri ve geçimleri balıkçılığa bağlı yerleşkeleri gibi ekonomik sitelere girişleri ve rejenerasyonu sağlama amacıyla altyapı yatırımları. Bu tarz yatırımlar aynı zamanda Trans – Avrupa'daki Hedef 1 kapsamındaki bölgelerin ulaşım, haberleşme ve enerji ağlarını hedef alır.

ERDF kapsamında; altyapı yatırımları, yeni iş imkanları yaratılmasını sağlayan yatırımlar, yerel kalkınmaya ilişkin projeler ve KOBİ'lerin projeleri desteklenmektedir.

3.4.1.2. Avrupa Sosyal Fonu (ESF)

ESF, istihdamı destekleyerek üye ülkeler arasındaki ekonomik ve sosyal bağı güçlendiren, Avrupa Birliği'nin en temel finansal aracıdır. Öyle ki ESF, AB'nin toplam bütçesinin neredeyse %10'unu harcıyor. Aynı zamanda, 1957'de imzalanan Roma anlaşması sonucu oluşturulan Avrupa Sosyal Fonları içindeki en eski Yapısal Fon'dur. ESF, her zaman en yüksek istihdam seviyesini temel hedefi olarak benimsemiş ve sürekli bu hedefi gerçekleştirme üzerine yoğunlaşmıştır. Savaş sonrası ilk yıllarda, Avrupa içinde göç eden iş gücünü yönetmiş, ardından gençler ve niteliksiz iş gücü arasındaki işsizlikle mücadele etmiştir. Günümüzde ise 2007- 2013 yıllarını kapsayan fon döneminde ESF artık kadınlar, gençler, emekliler, göçmenler, fiziksel engelliler gibi iş bulma konusunda özellikle zorluk

¹⁶⁸ AB Komisyonu- Bölgesel Politikalar Genel Müdürlüğü, 13 Mart 2013 <<http://en.wikipedia.org/wiki/ERDF>>.

yaşayan grupların iş hayatına alışmasını sağlamaya çalışıyor. Bunu yaparken de iş yerinde yenilikçiliği, ömür boyu öğrenmeyi ve işçiler arasındaki mobilitayı de destekliyor. Bu fon altı spesifik alanı desteklemektedir.¹⁶⁹

- İnsan sermayesini iyileştirmek (Toplam fon bütçesinin %34'ü)
- İstihdam ve sürdürülebilirliğe ulaşımı iyileştirmek (%30)
- Çalışanların şirkete, işe ve iş verene uyum sağlama oranlarını yükseltmek (%18)
- En az tercih edilen elemanın işe alınma oranlarını iyileştirmek (%14)
- Kurumsal yapının ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde güçlenmesini sağlamak (%3)
- İstihdam ve işe alma alanlarındaki reformların mobilizasyonunu sağlamak (%1)

Tablo 3.2 : 2007-2013 ESF'den AB Ülkelerine Dağıtılacak Destek Miktarları

Avusturya	€524,412,560
Belçika	€1,073,217,594
Bulgaristan	€1,185,459,863
Kıbrıs	€119,769,154
Çek Cumhuriyeti	€3,787,795,992
Almanya	€9,380,654,763
Danimarka	€254,788,619
Estonya	€391,517,329
İspanya	€8,054,864,822
Finlandiya	€618,564,064
Fransa	€5,394,547,990
Yunanistan	€4,363,800,403
Macaristan	€3,629,088,551
İrlanda	€375,362,370
İtalya	€6,930,542,469
Litvanya	€1,028,306,727
Lüksemburg	€25,243,666
Letonya	€583,103,717

¹⁶⁹AB Komisyonu- Bölgesel Politikalar Genel Müdürlüğü, 16 Mart 2013
<http://en.wikipedia.org/wiki/European_Social_Fund> .

Malta	€112,000,000
Hollanda	€830,002,737
Polonya	€10,007,397,937
Portekiz	€6,853,387,865
Romanya	€3,684,147,618
İsveç	€691,551,158
Slovenya	€755,699,370
Slovakya	€1,499,603,156
İngiltere	€4,474,917,728
	€76,629,748,222

Kaynak: AB Komisyonu, 19 Mart 2013
<http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=443&langId=en>.

3.4.1.3. Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu(EAGGF)

1 Ocak 2007 tarihinde EAGGF'nın yerine Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu getirildi. Bu fon 1962'de imzalanan, AB bütçesinin büyük bir bölümünün gittiği Ortak Tarım Politikası'nın finansmanını sağlayan 25 numaralı düzenlemeyle kuruldu. Fon'un Garanti kısmının finansmanı özellikle tarımsal piyasa organizasyonlarına, Hedef 1'in dışında kalan kırsal pazarlara yönelik tedbirlere -ki bunların içinde pazarın desteklenmesi kırsal tedbirler de var- CAP.56 ile ilişkili veterinerlik harcamaları ve bilgilendirme tedbirlerine yönelik harcanıyor. Fon kırsal bölgelere yönelik bir dizi tedbiri de içermektedir:¹⁷⁰

- Tarımsal işletmelere yatırım,
- Mesleki eğitim,
- Erken emeklilik sistemi desteği,
- Tarımsal çevre tedbirleri,
- Genç çiftçiler için başlangıç desteği,
- Tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması.

Bu fonun amacı tarım sektörünün yapısal düzenlemesini sağlamak ve kırsal kalkınmaya destek vermektir.

¹⁷⁰ Atak 39.

EAGGF, 2007-2013 bütçe döneminde önemli değişikliğe uğrayarak 2007 yılından itibaren iki ayrı fona dönüşmüştür. Bu fonlardan ilki Avrupa Tarımsal Garanti Fonu olan EAGF(European Agricultural Guarantee Fond) piyasa önlemlerinin finansmanından , Avrupa Tarımsal Kırsal Kalkınma Fonu olan EAFRD (European Agricultural Fund for Rural Development) ise kırsal kalkınma programlarının finansmanından sorumludur. Bu bütçe döneminde EAFRD için ayrılan kaynak 88.3 milyar € civarındadır. Bunun en azından 48.2 milyar €'su yakınsama bölgelerine tahsis edilecektir.¹⁷¹

3.4.1.4.Balıkçılık Yönlendirme İçin Finansman Aracı (FIFG)

FIFG'nin hedefi, ortak balıkçılık politikalarının başarısının sağlanmasıdır. Bu bağlamda fon, balıkçılık ve su kültürü gibi alanlarda yapısal önlemleri destekliyor ve balık ve su kültürü ürünlerinin işlenmesini ve pazarlanmasını sağlıyor ki böylece sektörün gelişmesi ve modernizasyonu amacıyla doğru şartların oluşmasına zemin hazırlansın. FIFG'nin yapısal tedbir hedefleri:¹⁷²

- Balık kaynakları ile onların işletilmesi arasındaki dengenin başarılı bir şekilde tanzim edilmesi,
- Rekabetçi operasyonel yapının güçlendirilmesi ve şirketlerin sektör içinde ekonomik anlamda ayakta durmasının sağlanması,
- Pazar arzının geliştirilmesi ve balık ile su kültürü ürünlerinin katma değerinin yükseltilmesi,
- Balıkçılık ve su ürünleri ile ilişkili olan alanların yeniden canlandırılması.

FIFG'nin en temel amacı AB genelinde ortak bir tarım politikası oluşturmak ve balıkçılık- su ürünlerinin işlenmesi, pazarlanması ve sektörün modernizasyonu gibi faaliyetlerin desteklenmesidir.¹⁷³

2007-2013 bütçe döneminde FIFG yerini Avrupa Balıkçılık Fonu olan (European Fisheries Fund) EFF'ye bırakmıştır. Avrupa Balıkçılık Fonu planlandığı 2007-2013 dönemi

---

¹⁷¹ Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı - Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, 19 Mart 2013 <http://abdgm.tarim.gov.tr/ABU_files/Tezler/seda.pdf >.

¹⁷² Ildırar 151.

¹⁷³ Tiftikçigil 64.

için toplam 4.963 milyar €'luk bir bütçe belirlemiştir. Toplam bütçenin %75'e yakın bölümü Birliğe ait geri kalmış bölgelere tahsis edilecektir.¹⁷⁴

3.4.2. Uyum Fonu

Uyum fonu; AB'nin ERDF, ESF, FIFG ve EAGGF'nin yanı sıra GSYİH'si AB ortalamasının % 90'ının altında olan AB üyesi ülkelerin kullandığı bir fondur. Uyum fonu; çevre ve ulaşım alanlarında altyapı faaliyetlerini destekler. Uyum fonunun amacı AB içi ekonomik ve sosyal ahengi oluşturarak az gelişmiş ülkelerin ekonomik ve parasal birliğe adaptasyonunu sağlamaktır. Bu fondan yararlanacak olan ülkelerin GSYİH'sinin AB ortalamasının % 90'ının altında olması zorunluluğunun yanı sıra bir ekonomik dönüşüm programı uyguluyor olmaları gerekmektedir. Fonu kullanan ülkelerde aşırı bütçe açıkları gibi herhangi bir mali disiplinsizlik söz konusu olduğunda fonların askıya alınması söz konusu olmaktadır. Bu fon dahilinde içme suyu, atık su, erozyon ve yeniden ağaçlandırma gibi çevresel projelerle demiryolu, havaalanı, liman, karayolu gibi ulaştırma projeleri desteklenmektedir.¹⁷⁵

2004 – 2006 yılları arasını kapsayan dönemde Uyum Fonu için 15,9 milyar Avroluk – ki bu rakam 2004 fiyatlarına göre belirlenmiş- kaynak ayrılmıştır. Bunun yarısından fazlası olan 8,49 milyar Avrosu yeni üye ülkeler için kullanılmıştır. Fon'un destekleyeceği kredilerin aşağıdaki iki kategoriye uygun olması gerekmektedir:¹⁷⁶

- a) EC anlaşmasının hedeflerine ulaşmada yardımcı olacak çevresel projeler ile çevre ve sürdürülebilir büyümeye yönelik aksiyon planları ile ilişkili Ortak Çevre Politikası'nın öncelikleri ile ilintili özel projeler. Fon, içme suyu rezervlerine, atık su ıslahına ve katı atık yönetimine büyük önem veriyor. Orman alanlarının artırılması, erozyon kontrolü ve doğal kaynakların korunması da Fon'un duyarlı olduğu diğer konular.
- b) Ulaşım altyapısına yönelik projelerin oluşturulması ya da Trans-Avrupa Ulaşım Ağı (TEN) tarafından tanımlanan ulaşım olanaklarının geliştirilmesi.

¹⁷⁴ Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, 19 Mart 2013 <http://abdgm.tarim.gov.tr/ABU_files/Tezler/seda.pdf>.

¹⁷⁵ DPT, *Türkiye-Avrupa Birliği Mali İşbirliği Kapsamındaki Bölgesel Kalkınma Programları*. Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü (Ankara: 2005) 5.

¹⁷⁶ Avrupa Komisyonu, 16 Mart 2013 <http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/procf/cf_en.htm>.

2007-2013 yılları arasındaki dönem için Uyum Fonu bütçesi 2000-2006 dönem bütçesine göre arttırılarak 61.6 milyar €'ya çıkarılmıştır.

3.5. AB BÖLGESEL REKABET EDİLEBİLİRLİK ENDEKSİ

2010 yılında AB Komisyonu Joint Research Center Institute for the Protection and Security of Citizens tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada WEF'nin Küresel Rekabet Endeksindeki yapı esas alınmıştır. Bu çalışmanın Küresel Rekabet Endeksinden farkı ise ürün pazarı verimliliği ve finansal piyasaların gelişmişliğine ilişkin veriler bulunmamaktadır, ülke değil İBBS2 bazında uygulanmaktadır, yeni veri toplanmamakta mevcut veriler kullanılmaktadır, sağlık ve eğitim iki ayrı başlık altında incelenmiştir. AB Bölgesel Rekabet Endeksi girdi ve çıktı oluşturan veriler olarak iki kısma ayrılmakta olup aşağıdaki tabloda hangi verilerin hangi kaynaklardan temin edildiği belirtilmektedir. Veri kaynağı yanındaki parantez içindeki sayılar o kaynaktan alınan veri sayısına işaret etmektedir. Avrupa Birliğinde 286 İBBS2 Bölgesine uygulanan endeksin Türkiye için de uygulanması ve 26 İBBS'bölgesinin sıralamadaki durumunun belirlenmesi önerilmektedir. Endeks uygulamasının önemli kazancı bölgelerin sıralamadaki yerinin ve yıllar itibariyle değişiminin görülmesi, endeks değerinin yükseltilmesi için endeksin düşük kalmasına neden olan alt faktörlerin rahatlıkla görülerek düzeltilmesi için özel sektörü teşvik edici ve yönlendirici politika ve araçların geliştirilmesine imkân tanınmasıdır.¹⁷⁷

Tablo 3.3 : AB Bölgesel Rekabet Endeksi

	Alt Endeks	Veri	Veri Kaynağı
Girdi	Yönetişim	Kurumsal Yapı	Special Eurobarometer(2)
	Altyapı		Flash Eurobarometer (2)
	Makroekonomi		WB Worldwide Governance Indicators (6) Doing Business (1)
		Makroekonomik Denge	Eurostat (5)
		Altyapı	Eurostat (3)
		Sağlık	Eurostat (5)
			DG Regional Policy (2)

¹⁷⁷ Kalkınma Bakanlığı, 1 Mayıs 2013

<http://www.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/14324/Onuncu_Kalk%C4%B1nma_Plan%C4%B1_%C3%96zel_%C4%B0htisas_Komisyonlar%C4%B1_El_Kitab%C4%B1.pdf>.

	İnsan Sermayesi	İlk ve Orta Öğretim Kalitesi	OECD PISA (3) Eurostat (5)
		Yüksek Öğretim ve Hayat Boyu Öğretim	Eurostat (5)
	İleri Teknoloji Varlığı	Teknolojik Hazır Olma Düzeyi	Regional Information Society (3) Community Survey On ICT (7)
Çıktı		İşgücü Piyasalarının Verimliliği	Eurostat (9)
		Pazar Büyüklüğü	Eurostat (5)
		İş Ortamının Gelişmişliği	Eurostat (2) ISLA (1) European Cluster Observatory (1) EVCA (3)
		Yenilikçilik	OECD REGPAT (5) Eurostat (2) Thomson Reuters (1) Eurostat Reg. Sci. And Tech. Statistics (3)

Eurochambers tarafından 2007 yılında yayınlanan bir endeks çalışmasında yedi temel alanda bölgesel rekabet gücü ölçülmüştür. Bu alanlar Ekonomik Performans, İstihdam ve İşgücü Piyasası, Eğitim ve Hayat Boyu Öğrenme, Ar-Ge ve Yenilik, Telekomünikasyon Ağları, Taşımacılık ve Uluslararasılaşmadır. Veriler Eurostat'dan alınmış ve 27 ülkenin her bir alanda en rekabetçi bölgesi belirlenerek diğer bölgelerin bu bölgeleri inceleyerek rekabet güçlerini artırıcı tedbirler alması önerilmiştir.

3.6. AVRUPA BİRLİĞİNDİR BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI VE ÖRNEKLERİ

AB bölgelerarası ekonomik ve sosyal farklılıkların giderilmesinde BKA'ları 1950'lerden bu yana etkin bir şekilde kullanmaktadır. II. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerini bertaraf etmek ve teknolojik gelişmeler sonucu ülkeler arasında giderek açılan ekonomik gelişmişlik farklarını kapatmak isteyen AB ülkeleri BKA uygulamasına geçmeye başlamıştır.¹⁷⁸ Bu dönemlerde Belçika, Fransa ve Almanya'da kurulan kalkınma ajansları yıkılan ve ekonomileri çöken bölgelerin yeniden geliştirilmesini ve bu bölgelerin ekonomik olarak kalkındırılmasını hedeflemiştir. Özellikle Batı Avrupa ülkelerinde bölgesel politika uygulamaları bölgesel kalkınma teorilerinde yaşanan değişime paralel bir seyir izlemiştir. AB özellikle 1970'lerden sonra aşağıdan yukarıya kalkınma anlayışını benimsenmeye başlamıştır. Bu anlayış beraberinde BKA'ların öneminin artmasına neden olmuş ve Batı Avrupa'da 1950'lerden önce kurulmaya başlanan BKA'ların sayısı 1970'lere gelindiğinde gitgide artmaya başlamıştır. 1990'larda ise Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde de bu tür yapılanmalar oluşmaya başlamıştır.¹⁷⁹

Tablo 3.4 : Avrupa Ülkelerinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kurulma Dönemleri

	1950 öncesi ve 1950'ler	1960'lar ve 1970ler	1980'ler	1990'lar
Ülkeler	Avusturya Belçika Fransa İrlanda	Almanya İngiltere İtalya Hollanda	Yunanistan İspanya Finlandiya Danimarka	Bulgaristan Çek Cumhuriyeti Estonya Macaristan Litvanya Polonya Portekiz Slovakya İsveç Ukrayna

¹⁷⁸ Tiftikçigil 72.

¹⁷⁹ Kayasü ve Yaşar 37.

Kaynak: İstanbul Ticaret Odası: *Yerel/ Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Arttırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2003. s.7.

ABD’de Tennessee Valley Authority’den sonra bütün devletler ülkelerine yabancı sermaye çekmek amacıyla kalkınma ajansları kurma çalışmalarına başlamışlardır. Avrupa ülkelerinde ise Avusturya, Belçika , Fransa ve İrlanda 1950’lerde; Almanya, İngiltere, İtalya ve Hollanda 1960-1970’lerde; Yunanistan, İspanya, Finlandiya ve Danimarka 1980’lerde; Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Polonya, Portekiz, Slovakya, İsveç ve Ukrayna 1990’larda Kalkınma Ajansı sistemini kurmuşlardır. Orta ve Doğu Avrupa’daki ülkeler ise 1990 sonrası dönemde merkeziyetçi bir ekonomiden piyasa ekonomisine hızlı bir geçiş süreci yaşamışlardır. Ekonomik sistemin değişmesi ile birlikte bölgesel farklar bu ülkelerde iyice artmıştır. Bölgeler arasında artan farklılıklar nedeniyle bu ülkelerde kalkınma ajansları 1990’lardan itibaren kurulmaya başlanmıştır .¹⁸⁰

3.6.1. İrlanda ve Kalkınma Ajansı

3.6.1.1. İrlanda Ülke Profili

İrlanda Cumhuriyeti Avrupa’nın kuzeybatısında bulunmakta olup, 29 yönetim bölgesinden oluşmaktadır. İrlanda nüfusunun yaklaşık % 40’ı genç nüfus olup, genç, eğitilmiş ve dinamik bir işgücü bakımından İrlanda’ya avantaj sağlamaktadır. Buna ek olarak, İrlanda’daki işgücünün rekabet edebilirliği (eğitim düzeyi, yaş ortalaması, İngilizce konuşması vb. unsurların etkisiyle) Batı ülkeleri arasında son derece yüksektir. 65’in üzerinde bulunan nüfus oranı itibariyle Avrupa’daki en düşük orana sahip olan İrlanda, benzer şekilde toplam bağımlı nüfus oranı (15’ten küçük ve 65’den büyük olan nüfusun toplamı) bakımından da en düşük orana sahip bulunmaktadır. Bir diğer ifade ile İrlanda, ekonomik bakımdan Avrupa’nın en aktif nüfusuna sahip ülkeleri arasında ilk sıralardadır. Bu özellikleri göz önünde bulundurursak İrlanda ile ülkemiz arasında benzerlik kurabiliriz.

1950’lere kadar içe dönük ve korumacı politikalar belirleyen İrlanda için 1958 yılı dönüm noktasıdır. 1958 yılında planlı döneme ve ihracata dayalı stratejiye geçen İrlanda, ihracata ivme kazandırmak amacıyla bu tarihten itibaren dış yatırıma izin vermeye başlamıştır. İhracatı artırmak için bir takım önlemler alınması ve çeşitli teşvikler sunulması ile

---

¹⁸⁰ Kayasü ve Yaşar 2003.

birlikte İrlanda ekonomisi büyük bir gelişme süreci içine girmiştir. Aynı yıl içerisinde yürürlüğe konan stratejiyle ise AB'ye katılım ve Euro'ya geçişinde etkileriyle birlikte ekonomik entegrasyon konusunda büyük ilerlemeler kat etmiştir. Yabancı sermaye açısından, özellikle üretimlerinin büyük bir kısmını Avrupa'ya ihraç eden ABD'li firmalar için cazip hale gelmeye başlamıştır.¹⁸¹

OECD'nin Mayıs 1999 tarihinde yaptığı araştırmaya göre, 1980'lerin ilk yarısında üretiminin durağan olduğu, işsizlik oranının %17'lere ulaştığı, reel yatırımların kümülatif olarak %25 düştüğü ve yıllık enflasyonunun %10'un üzerinde seyrettiği İrlanda, özellikle 1990'lardan sonra çok önemli gelişmeler kaydetmiştir.¹⁸² Özellikle 1990 sonrası dönemdeki iktisadi performansından dolayı İrlanda ekonomisi için 'Kelt Kaplanı' ünvanı kullanılmaktadır. O dönemdeki ekonomik başarının altında aşağıda yer alan faktörler etkili olmuştur:¹⁸³

- Genç nüfus ve hızla büyüyen iş gücü arzı,
- Büyük oranlı sermaye girişleri,
- AB Yapısal ve Birleşme Fonları'nın stratejik bir biçimde kullanılması,
- Pragmatik ve yenilikçi hükümet politikalarının izlenmesi,
- Ekonomik kalkınmaya yönelik "Sosyal Ortaklık" yaklaşımı,
- Mal ve hizmetlerde uluslararası ticarete tam olarak uyum,
- Eğitim ve teknolojik yeniliklere verilen önem.

İrlanda ekonomisinde yaşanan değişikliğin başını ihracat çekmektedir. 1958 yılında korumacı politikaların terk edilmesinden bu yana İrlanda hızla küresel ekonomiye entegre olmuştur. Bir yandan Avrupa tek pazarına üye olması, diğer yandan transatlantik pazarına önemli bir bağlantı noktasında bulunması, İrlanda'yı dünyadaki en açık pazarlardan birisi haline getiren belirleyici unsurlardır. İrlandada ki bu mevcut başarıları inceleyen uzmanlarca, çoğunlukla çok uluslu şirketlerin kararsızlık durumlarında İrlanda'yı seçmeleri ile sonuçlanan başarılı süreç içinde İrlanda bölgesel kalkınma politikası'nın başarıyla uygulandığı sonucuna

---

¹⁸¹ Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKKA), *2010 yılı İrlanda Ziyareti Raporu*, 10 Mart 2013

<http://www.oka.org.tr/ContentDownload/irlanda_kapak_merged.pdf>.

¹⁸² İstanbul Ticaret Odası (İTO), " *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar ve Türkiye Durum Tespiti ve Strateji Planı* "İstanbul: Ocak 2002, s.57.

¹⁸³ OKKA, *2010 yılı İrlanda Ziyareti Raporu*, 3.

varmıştır. Tablo 3.5’de de görüldüğü gibi İrlanda’nın 1969 - 1999 yılları arasındaki ekonomik performansı arasında kalkınma politikalarının rolü büyüktür.¹⁸⁴

Tablo 3.5 : İrlanda’nın Temel İstatiksel Değişimleri

Faktör	1969	1999
Nüfus	2.90 milyon	3.74 milyon
İş Gücü	1.10 milyon	1.67 milyon
GSMH (milyar US\$)	3.5	83.0
Nüfusa oranla kişi başına GSMH (US\$)	1,200	22,200
İş Gücüne oranla kişi başına GSMH (US\$)	3,200	49,700
Kümülatif DYSY (milyar US\$)	0.5	23.9
GSMH’ya oranla kümülatif DYSY stokları (%)	14.3	28.8
DYSY şirketlerinde istihdam	30,000	140,000
Toplam İhracatlar (milyar US\$)	8.6	70.0
DYSY ihracatlarının toplam ihracat içindeki %	Mevcut değil	58.9
İrlanda’nın DYSY için harcamaları (milyar US\$)	0.6	14.3
İşsizlik	5.5%	4.4% (2000 sonu)
İhracat yapılan ülkeler %:	%	%
İngiltere	62	20
AB	11	45
ABD	13	22
Diğer Ülkeler	<u>14</u>	<u>13</u>
Toplam	100	100

Kaynak: IDA Yıllık Raporları, Merkezi İstatistik Ofisi, Dublin

¹⁸⁴ Tiftikçigil 82.

İrlanda bölgesel politikalarını Teşebbüs, Ticaret ve istihdam Bakanlığı'nın sorumluluğundaki üç bölgesel, bir ulusal olmak üzere toplam dört ajans üzerinden yürütmektedir. İrlanda Kalkınma Ajansı (IDA), Endüstriyel Kalkınma Ajansı olarak da adlandırılmaktadır. IDA İrlanda'ya yabancı yatırımı çekmek ve mevcut yabancı yatırımların gelişmesine yönelik çalışmalar yapmakla yükümlü olan ulusal ajanstır. Ayrıca Shannon Bölgesinin kalkınmasından sorumlu Shannon Kalkınma Ajansı bölgesel kalkınma alanında faaliyette bulunmaktadır.¹⁸⁵

3.6.1.2. İrlanda Kalkınma Ajansı (IDA)

Ülke çapında faaliyet gösteren 4 önemli kalkınma ajansı mevcuttur. Toplam dört ajansın sadece ikisi bu çalışmada incelenecektir. Bahsekonu kalkınma ajanslarından birisi de IDA'dır. (Industrial Development Agency)

IDA'nın kuruluş amacı 1950'li yılların sonunda İrlanda ekonomisinin dışa açılma amacıyla paralel olarak, temel amacı ülkeye doğrudan yabancı sermaye girişini desteklemek ve bu yatırımların ülke politikalarıyla bütünleşik amaçlara hizmet etmesini sağlamaktır. Bu bağlamda 1973 yılında Avrupa Birliği üyeliğine hak kazanan İrlanda, Avrupa pazarıyla bütünleşme şansını da yakalamıştır. IDA, İrlanda'da endüstriyel gelişmeyi teşvik amacıyla kurulmuş ana ajanstır. Otonom bir yapıya sahip bu kurum İrlanda'da iş kurmaya ilişkin tüm konularda tek elden bilgi ve danışmanlık sağlamaktadır. Yatırıma uygun bölgeler ile sarfiyat maliyetlerinin tespitinden, gerekli yerel izinlerin alınmasına dek geniş bir yelpazede hizmet sunan IDA, yatırımcılar üzerindeki kuruluş çalışmalarına ilişkin idari yükü minimuma indirmeyi de hedeflemektedir.¹⁸⁶

Ülkedeki yabancı sermaye girişinin önemli bir miktarının Amerika Birleşik Devletleri'ne ait şirketlerin olduğu görülmektedir. Ülkedeki toplam 994 uluslararası şirketten 477 tanesi ABD kökenli firma iken, bu şirketlerin yaratılan 136.000 yeni istihdamdan aldığı pay ise %70'tir. Doğrudan IDA'nın koordinasyonunda ve girişiminde gerçekleştirilen bu yatırımların ülke ekonomisine önemli katkıları olduğu görülmektedir. Bu firmaların ihracat rakamları yıllık 98 Milyar Avro'ya ulaşmıştır, yine bu şirketler tarafından ödenen kurumlar

---

¹⁸⁵ İzmir Kalkınma Ajansı, *Avrupa'da Kalkınma Ajansları*, (İzmir: İzmir Kalkınma Ajansı Yay, 2008) 300-301, 307.

¹⁸⁶ İTO, *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar ve Türkiye Durum Tespiti ve Strateji Planı*, 57-58.

vergisi 3 Milyar Avrodur.¹⁸⁷ Ülke çapında oldukça ciddi bir kaynak aktarımının gerçekleştirildiği eğitim alanının, sanayi politikaları ve stratejilerine entegre edilip uluslar arası üretim yapan firmaların ihtiyaç duyduğu nitelikli işgücünün yaratıldığını ve bütün bu sürecin Avrupa Birliği fonlarıyla birlikte desteklenerek gerekli altyapıyı sağlamaktadır.

IDA, ülkeye çekmek istediği yatırım profillerinin kendileri tarafından şekillenmesine önem vermekte olup bu anlamda dört temel sektör belirlemişlerdir:¹⁸⁸

- Bilgi iletişim teknolojileri
- Yazılım ve bilişim
- Finansal marketler
- Tıbbi teknolojiler

Bugün ülke çapında gelinen noktada ise, teknoloji ve iş parklarındaki şirket profillerine bakıldığında önemli bir çoğunluğun bu dört sektör üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

IDA'nın merkezi Dublindde olup, Hollanda, İngiltere, Almanya, ABD, Avustralya, Hong Kong, Japonya, Kore, Taiwan'da da ofisleri bulunmaktadır.

3.6.1.3. Shannon Kalkınma Ajansı (Shannon Development)

1959 yılında kurulan Shannon Kalkınma Ajansı ilk olarak Shannon Havaalanını işleten ve geliştirmeyi amaçlayan bir kamu girişimi olarak kurulmuştur. Trans-Atlantik uçuşlarda bir durak noktası olan Shannon Havaalanı gelişen teknolojiyle birlikte önemini kaybetmeye başlamasıyla yeniden bir yapılanmaya gitmek zorunda olan Shannon Development, serbest bölgeyi yöneten bir yapıya kavuşmuştur. Ana hedefleri arasında bu bölgenin uluslararası bir üretim ve hizmet yeri haline getirilmesi ve ülke turizmin tanıtımı bulunan Shannon Kalkınma Ajansı sağladığı finansal destek unsurları IDA'ninkilerle benzerlik göstermektedir. Sorumlu olduğu bölgedeki istihdamı ve ekonomik faaliyeti arttırmayı hedefleyen ajans, ihracat bazlı projelerle doğal kaynakları kullanan endüstrilere

---

¹⁸⁷ OKKA 6.

¹⁸⁸ OKKA 7.

öncelik tanımaktadır. Sağladığı destek oranları genelde tüm İrlanda içinde uygulanan en yüksek orandır.¹⁸⁹

1990 yılların sonlarına kadar bir kamu kurulu niteliğinde olan merkezi gelirlerini merkezi bütçeden aktarılan paydan alan Ajans, yaklaşık son 15 senedir özel bir şirket niteliğinde faaliyetlerine devam etmektedir. Diğer bir ifadeyle merkezi hükümetten gelirlerinden pay almayıp kendi gelirlerini kazanmaktadır. Her ne kadar yasal statüsü özel bir şirket olsa da ajans bütün faaliyetlerinde merkezi hükümetin ülkesel ve bölgesel gelişme eksenleri ve politikalarıyla paralel hareket etmek durumundadır. Shannon Kalkınma Ajansı'nın kurumsal yapısı şekilde mevcuttur.

Şekil 3.2. Shannon'ın Kurumsal Yapısı

Kaynak: OKKA, 2010 yılı İrlanda Ziyareti Raporu, 2010.

¹⁸⁹ İTO, “ Uluslararası Doğrudan Yatırımlar ve Türkiye Durum Tespiti ve Strateji Planı ” s.58.

Şekil 3.2 'de de görüldüğü gibi Ajans ve Merkezi Hükümet arasındaki koordinasyonu sağlamak amaçlı ajansın kurumsal yapılanması içerisinde yönetici komitenin üzerinde yer alan kurul, gerek gelecekteki program ve plan önerileri gerekse geçmiş dönemlerde ilgili faaliyetler hakkında doğrudan bakanlığa rapor vermek durumundadır.

Ajansın Kamu ve özel sektörün birlikte hareket sonucu hayat bulan faaliyetleri ise Ajans tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:¹⁹⁰

- Shannon bölgesinde, girişimcilik kültürü oluşturmak ve bilgi toplumunun faydaları hakkında farkındalık yaratmayı da kapsayan biçimde, sanayi sektörünün gelişmesini sağlamak.
- Shannon Serbest Bölgesini uluslar arası ticaret ve üretim faaliyetleri alanında dünya ölçeğinde bir konuma getirmek.
- Bilgi ağları oluşturmak ve yönetmek; kuluçka sürecini geliştiren, diğer kurumlarla ilişki içinde olan ve yabancı yatırımcılarla etkileşimde olan iş parkları.
- Turizmin geliştirilmesi.
- Yeni turizm projeleri geliştirmek amaçlı Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma fonlarının dağıtımı ve yönetimi.
- Ticari turizm girişimleri üretmek; tarihi kaleleri restore ettirmek ve turistler için cazibe noktaları geliştirmek.
- Kırsal kalkınma ve gelişmeyi hızlandırmak.

Shannon Kalkınma Ajansının odaklandığı gelişme eksenlerine bakıldığında iki önemli nokta görülmektedir ki bunlar; turizm ve bilgi ve iletişim teknolojileriyle bütünleşebilmiş sanayidir.

Ajansın kurulduğu günden itibaren yaptığı çalışmalardan bazıları şu şekildedir:¹⁹¹

- 1978 yılında küçük bölge içi sanayinin gelişmesine yönelik proje uygulaması,
- 1984 yılında Ulusal Teknoloji Parkının kurulması,
- 1986 yılında Limerick Gıda Merkezinin kurulması,
- 1991 yılında Shannon Dünya Havacılık Parkı'nın kurulması.

---

¹⁹⁰ OKKA 12.

¹⁹¹ İZKA 307.

Tablo 3.6 : Shannon Kalkınma Ajansı Tarafından Yürütülen Projeler

Proje Adı	Projenin İçeriği
Bilgi Çağına Hoşgeldiniz Projesi	Günümüzde Dünya ekonomisinin bilgi ekonomisine dayanması nedeniyle Shannon Bölgesinde bilgisayar, internet gibi bilgi çağı araçlarının altyapısını oluşturmak ve Shannon halkına bu konuda eğitim vermek.
Shannon Kalkınma Bilgi Ağ Projesi	Bilgi ağı kapsamında teknoloji işletme parklarının eşgüdümlü çalışmasını sağlamak.
eTowns Projesi	Az nüfuslu ve geleneksel ekonominin hakim olduğu bölgelerde istihdam yaratmak, o bölgenin kültürüne dayalı mikro işletmeler kurmak.
Shannon Ulaşım Projesi	Shannon Bölgesinde dünya standartlarında bir telekomünikasyon sistemi oluşturmak için yabancı yatırımcıları bölgeye çekmek.
Kerry Deepwater Alanı Oluşturma Projesi	Deniz ulaşımında önemli bir bölge olan Kerry'nin bu alanda geliştirilmesi.

Kaynak: Shannon Development, “Delivering a Better Future”,12 Temmuz 2012

<http://www.shannondev.ie/media/Media,7475,en.pdf>.

Tablo 3.6’da da görüldüğü gibi Shannon Kalkınma Ajansı, ulaşım,bilgi, iletişim gibi alanlarda çeşitli projeler yürütmektedir.

3.6.2. Polonya ve Kalkınma Ajansı

3.6.2.1. Polonya Ülke Profili

Bir Orta Avrupa ülkesi olan Polonya Cumhuriyeti, batıda Almanya, güney batıda Çek Cumhuriyeti, güneyde Slovakya, Kuzeydoğuda Rusya ve Litvanya, doğuda ise Beyaz Rusya'ya komşudur. 1999 yılında NATO'ya üye olan ülke 16 idari bölgeden oluşmaktadır.¹⁹²

2004 yılında Polonya nüfusu 38.17 milyon kişi iken 1999 – 2004 yıllar arasında nüfus 102 bin kişi azalmıştır. Bunda esas etkili olan unsurlar, doğum oranının düşük olması ve dış göçlerdir. 2009 yılı verilerine göre ise, 18.4 milyonu erkek, 19.8 milyonu kadın olmak üzere Polonya'nın nüfusu 38.2 milyondur.¹⁹³

Tablo 3.7 : 2011 Yılı AB'de Nüfus Durumu

Sıralama	Ülke	Nüfus (mln)	Dünya Çapındaki Durum
1	Almanya	82.1	12
2	Fransa	58.9	20
3	İngiltere	58.7	21
4	İtalya	57.3	22
5	Ukrayna	50.7	23
6	İspanya	39.6	29
7	Polonya	38.7	30
8	Romanya	22.4	44
9	Hollanda	15.7	56
10	Yunanistan	10.4	70

Kaynak: Polish Information and Foreign Investment Agency (PAIZ), 25 Mart 2013

< http://www.paiz.gov.pl/poland_in_figures/population > .

¹⁹² T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, 18 Mart 2013

<http://www.itso.org/docs/pdf/country_reports/polonya_ulke_raporu_2011.pdf> .

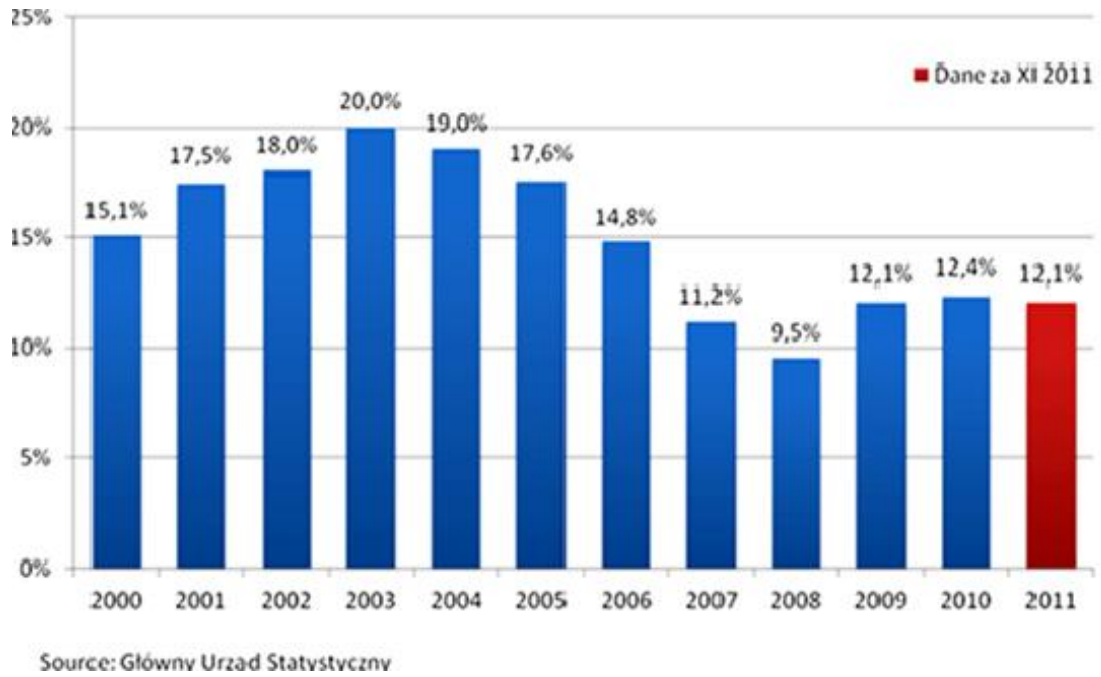
¹⁹³ Mehmet Rauf Kesici, 'Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Geçiş Ekonomileri ve İstihdam: Polonya ve Türkiye Örneği' *Doktora Tezi*, (Kocaeli:2008) 111.

Tablo 3.7’de de görüldüğü gibi Polonya Avrupa’nın 7. Büyük nüfusuna sahiptir. Avrupa’daki diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Polonya’nın nüfusu genç olarak kabul edilebilir.

Yüksek işsizlik ve düşük istihdam Polonya ekonomisi için yıllardan beri sorun yaratmaktadır. 2001-2003 yılları arasında en yüksek seviyeler ulaşan işsizlik genç ve nitelikli işgücünün yurtdışına göçü ile sonuçlanmış olup, resmi rakamlara göre 2 milyonu aşan kişi Batı Avrupa ülkelerine göç etmiştir. Nitekim 2003 yılında %20 olan işsizlik oranı 2011 yılında %12,1’e inmiştir, Batı Avrupa’daki Polonyalı işgücünde yurda dönüş eğilimi başlamıştır.

2008 yılında %9,5 olan işsizlik oranının 2009 yılında %12,1’e çıktığı görülmektedir. Bunun en temel sebebi ise; o yıllarda yaşanan küresel mali kriz ile istihdam koşullarının yeniden kötüleşmesidir. 2012 yılı itibariyle Polonya’daki işsizlik oranı ise %10,5 dir.

Şekil 3.3. 2000-2011 Yılı Polonya İşsizlik Oranı

Kaynak: PAIZ, 30 Mart 2013
<http://www.paiz.gov.pl/poland_in_figures>.

Ülkede Doğu Bloku'nun dağılmasıyla birlikte, 1989 yılından sonra serbest piyasa ekonomisine geçiş yönünde ekonomik politikalar izlenmiştir. Bu dönemde izlenen “Balcerowitz Planı” piyasa ekonomisine geçiş için sistematik bir dönüşümü öngörmüştür. Uygulanan politikalar neticesinde, ilk anda işsizlik ve enflasyon artmış, ancak yıllar itibarıyla düşüş göstermeye başlamıştır. 2002 yılından itibaren de hızla iyileşme göstermiştir. GSYİH artışının arkasında özellikle başarılı ihracat performansı yatmaktadır. Zaman içinde iç talebin güçlenmesi, özel tüketim ve sabit yatırımların artması da hızlı büyümenin temel dinamikleri olmuştur. Ekonomik büyüme, doğrudan yabancı sermayenin çekilmesi ve ihracat açısından son on beş yıllık dönemde iyi bir performans sergileyen ülkenin önemli ticari ortaklarında yaşanan ekonomik durgunluk 2008 yılında kendisini hissettirmiş ve ekonomi yavaşlama sürecine girmiştir. 2009 yılındaki küresel mali kriz öncesindeki beş yıllık GSYİH büyüme oranı ortalama % 5 (27 üyeli Avrupa Birliği ortalaması % 2.3'tür) düzeyindedir. İhracatının yaklaşık % 80'ini AB üyesi ülkelere yapmakta olan Polonya'da alt yapı yatırımlarının hız kazanması, doğrudan yabancı sermayenin Polonya pazarına olan ilgisinin kesintisiz devam etmesi ve tüketim harcamalarının mali krizden nispeten daha az etkilenmesi gibi nedenlerden ötürü, ekonominin 2009 yılında da büyümeye devam etmiştir. Hatta Tablo-18'de de görüldüğü gibi 2009 yılında pozitif büyümenin görüldüğü tek AB ülkesidir diyebiliriz.¹⁹⁴

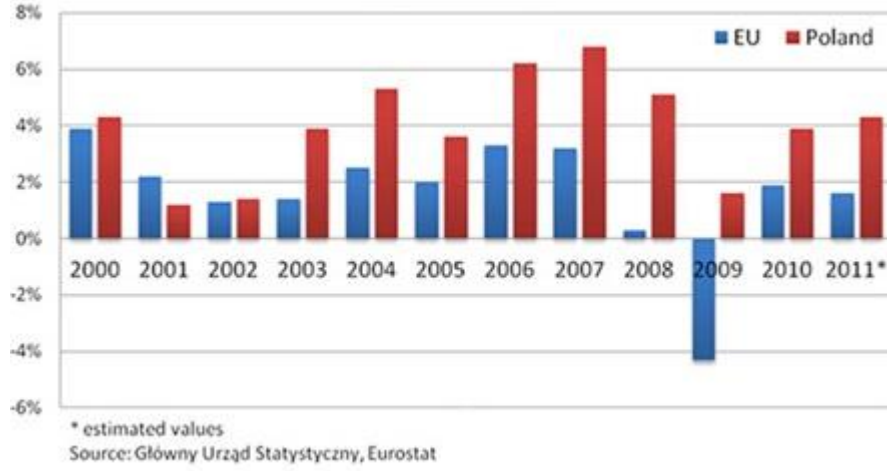
Polonya; sanayi sektörü başta olmak üzere tarım, ulaştırma-haberleşme ve inşaat sektörleri açısından gelişmiş bir ekonomiye sahiptir. Polonya ihracat ve ithalat açısından da Avrupa'da önemli bir gelişme göstermiştir. Tüm bu gelişmeler ekonomisini yeniden yapılandırmaya çalışan Polonya'yı özellikle doğrudan yabancı yatırımların merkezi haline getirmiştir.¹⁹⁵ Tüm bu gelişmeler ışığında ülkede alt yapı yatırımlarının hız kazanması, doğrudan yabancı sermayenin Polonya pazarına olan ilgisinin devam etmesi gibi nedenlerden ötürü, Polonya ekonomisi 2009 yılında %1.7 oranında, 2010 yılında ise %3.8 oranında büyümüştür.

---

¹⁹⁴ T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, s.4.

¹⁹⁵ Cengiz Ersun ve Muhsin Akgür, “Polonya Ekonomisi: İTO Ülke Profili”, İTO Yayınları, Yayın no: 1998-27, ss.8-10.

Şekil 3.4 : 2000-2011 Yılları Arasındaki Polonya ve AB Arasındaki GSYİH Değişimi

Şekil 3.4’de görüldüğü üzere, Son yıllarda Polonya’da diğer AB üyelerinin aksine durgunluk yaşanmadı.

Özellikle son yıllarda Polonya’nın yurtdışındaki doğrudan yatırımlarında önemli artışlar gözlemlenmektedir. 2011 yılı sonu itibarı ile Polonya’nın yurtdışındaki UDY(Uluslararası Doğrudan Yatırım) stoku 50 milyar dolardan fazladır (Suudi Arabistan’ın 30 milyar \$, Kuveyt’in 22 milyar \$, Katar’ın ise 18,5 milyar \$). Yine 2000’lerin başına kadar milyon dolar seviyelerinden yurtdışında UDY yapan Polonya, 2005’ten itibaren milyar dolarlar seviyesinde UDY yapmaktadır. Dolayısıyla son 7 yıllık dönemde yılda ortalama 5,5 milyar dolar seviyesinde UDY yapmaktadır. Aynı şekilde Polonya son 7 yıllık dönemde yılda ortalama 1,5-2 milyar dolar seviyelerde Greenfield olarak tabir edilen ‘sıfırdan’ UDY projeleri gerçekleştirmektedir. Sektörel olarak bakıldığında, Polonya’nın yurtdışındaki UDY stokunun yüzde 35’i imalat sektöründen gerçekleşmektedir, imalatın da yüzde 21’i rafine petrol ürünleri sektörlerinde gerçekleşmektedir.

Tablo 3.8 : Polonya UDY Rakamları

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Yıllık Polonya'dan Yurtdışına Çıkan UDY (Milyon \$)	305	900	3.437	8.883	5.405	4.414	4.699	5.487	5.860
Polonya'dan Türkiye'ye Yıllık UDY Girişi (Milyon \$)	0	0	0	0	0	7	1	2	10
Polonya'nın Yurtdışında UDY Stoku (Milyon \$)	2.144	3.351	6.308	14.392	21.317	24.094	29.307	39.029	50.044
Polonya'nın Türkiye'deki UDY Stoku (Milyon \$)	0	0	0	0	7	4	10	15	13
Polonya'nın Yurtdışındaki Greenfield UDY Projeleri (Milyon \$)	424	558	613	1.292	2.999	2.968	1.235	2.656	924

Kaynak: TCMB, UNCTAD

Polonya ekonomisini canlandırmak ve bölgesel dengesizlikleri gidermek için BKA'ların rolü oldukça önemlidir. Polonya'daki kalkınma büyük bir kısmı anonim şirket biçiminde kurulmuşlardır. Bu modelin en büyük avantajı, Polonya'da Ticaret Kanununun şirket yönetimlerinin performanslarını, mali etkinlik ölçütüne göre oldukça sıkı bir biçimde sınırlandırmasıdır. Şirket performansının karlılığa göre değerlendirilmesi hiç şüphesiz bölgesel ekonomik kalkınmayı amaçlayan bir organizasyonun ortakları için şirket yönetimini denetleyebilecekleri önemli bir kontrol faktörüdür.¹⁹⁶

3.6.2.2. Polonya Kalkınma Ajansları

1975'ten beri Polonya 49 voyvodalığa yani merkezi teşkilata bağlı 49 ile bölünmüştür. 1998'de Polonya'nın AB'ye yakınlaşma ve ekonomisini dönüştürme çabaları merkezi teşkilatın bölgesel düzeyde yeni bir örgütlenme oluşturmasını gerektirdi. Böylece önceki 49 voyvodalık birleştirilerek bölgesel düzeyde 16 yeni voyvodalık oluşturuldu. 2000 yılına gelindiğinde ise; bölgesel ölçekte politikaların geliştirilebilmesi için AB standartlarında etkin veri toplanması amacıyla istatistiki bölge birimi sistemi (NUTS) kabul edilerek Polonya 5 NUTS birimine bölündü. Polonya'da 2000 yılında kabul edilen bir diğer önemli kanun ise 'Bölgesel Kalkınmanın Desteklenmesine Dair Kanun'dur. Bu kanuna göre merkezi hükümet

¹⁹⁶ İTO, *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar ve Türkiye Durum Tespiti ve Strateji Planı*, 51.

ve bölgesel hükümet arasında ilişki, özellikle de bölgesel kalkınma programlarının yürütülmesine ilişkin görev ve sorumluluklar düzenlenmiştir.¹⁹⁷

Tablo 3.9 : Polonya’da İstatistiki Bölge Birimleri

Polonya’da NUTS birimleri	Birim Sayısı
NUTS 1 Tüm Polonya	1
NUTS 2 Voyvodalık	16
NUTS 3 Poviät Grupları	44
NUTS 4 Poviätler	37
NUTS 5 Gminalar	2489

Kaynak: TEPAV, s.9

Polonya’daki kalkınma ajanslarının çok büyük bir kısmı anonim şirket biçiminde kurulmuştur. Bu modelin en büyük avantajı, Polonya’da Ticaret Kanununun şirket yönetimlerinin performanslarını, mali etkinlik ölçütüne göre oldukça sıkı bir biçimde sınırlandırmasıdır. Şirket performansının kârlılığa göre değerlendirilmesi hiç şüphesiz bölgesel ekonomik kalkınmayı amaçlayan bir organizasyonun ortakları için şirket yönetimini denetleyebilecekleri önemli bir kontrol faktörüdür. Bununla birlikte anonim şirket modelinin önemli dezavantajları da vardır. Anonim şirket olarak kurulan ve aslen kâr amacı gütmeyen aktivitelerde bulunan kalkınma ajanslarının Ticaret Hukukuna tabi olmaları ciddi sorunlara neden olmaktadır. Öncelikle, Ticaret Hukuku, “kâr amacı gütmeyen şirket” kavramını tanımadığı için ajanslar faaliyetlerini yürütürken çok farklı hukuki güçlüklerle karşılaşmaktadırlar. İkinci dezavantaj ise Ticaret Kanununun, kar payının, kâr amacı gütmeyen aktiviteler için kullanımına ancak tüm pay sahiplerinin katıldığı bir toplantıyla karar verilmesini öngörmesidir, bu durum karar alma sürecini oldukça yavaşlatmaktadır.¹⁹⁸

¹⁹⁷ Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı(TEPAV), Polonya’da Kalkınma Ajansları, 30 Mart 2013 <http://www.tepav.org.tr/upload/files/1269868392r9967.Polonya_da_Kalkinma_Ajanslari.pdf>.

¹⁹⁸ Hanna Kosarczyn, *Regional Development In Poland: An Overview*. (Polska Agencja: Roawoju Regionalnego) 16.

Polonya ekonomisini yeniden yapılandırmak ve bölgesel dengesizlikleri gidermek için BKA'lara önemli roller düşmektedir. Özellikle yatırım açısından stratejik alanlarda kurulan BKA'ların ana faaliyetleri şöyledir:¹⁹⁹

- Yerel potansiyeli harekete geçirerek bölgesel kalkınmanın bölge geneline yayılmasını sağlamak,
- KOBİ'lere danışmanlık hizmeti vermek,
- Bölgesel ekonomilerin yeniden yapılandırılmasını sağlamak,
- İş dünyasının kalkınmasını sağlamak ve desteklemek,
- Bölgesel teşvik sağlamak,
- Çeşitli projeler uygulamak.

Polonya'da 16 adet BKA bulunmaktadır.

Tablo 3.10 : Polonya'da Bulunan Bölgesel Kalkınma Ajansları

Wroclawska Agencja Rozwoju Regionalnego SA
Torunska Agencja Rozwoju Regionalnego SA
Lubelska Fundacja Rozwoju – ARR
Agencja Rozwoju Regionalnego w Zielonej Gorze
Lodzka Agencja Rozwoju Regionalnego SA
Malopolska Agencja Rozwoju Regionalnego SA
Fundacja Malych i Srednich Przedsiğbiorstw w W-wie
Stowarzyszenie “Promocja Przedsiębiorczości”-Osrodek Wspierania Przedsiębiorczości w Opolu
Agencja Rozwoju Regionalnego “MARR” SA
Podlaska Fundacja Rozwoju Regionalnego
Agencja Rozwoju Pomorza SA
Gornoslaska Agencja Rozwoju Regionalnego SA
Staropolska Izba Przemysłowo Handlowa
Warmińsko – Mazurska Agencja Rozwoju Regionalnego SA
Agencja Rozwoju Regionalnego SA w Koninie

¹⁹⁹ Stanisław Ginda, *Benchmarking of Regions Through Regional Development Agencies*, 12 Eylül 2012
<<http://www.eurada.org/site/files/Agorada%202008+%20for%20upload%20website/Stanislaw%20GINDA.pdf>>

Kaynak: İzmir Kalkınma Ajansı, *Avrupa’da Kalkınma Ajansları*, (İzmir: İzmir Kalkınma Ajansı Yay., 2008) 437- 439.

Polonya’da merkezi hükümet düzeyinde örgütlenmiş bölgesel kalkınma ajanslarının işlevinden sorumlu temel kurumlardan biri de Polonya Kalkınma Ajansı (PARD)’dır. PARD ulusal politikaları yürütmek amacıyla merkezi hükümet tarafından kurulmuş kamu kurumu olup sadece bölge kalkınma programlarını yürütmek göreviyle kurulmuş tek devlet ajansı konumundadır, aynı zamanda AB kaynaklı fonların bölgesel veya yerel Kalkınma Ajanslarına dağıtımını da kontrol etmektedir. Ajans aktivitelerinden bazıları:²⁰⁰

- Uluslararası yatırımcılara bilgi sağlamak, tavsiyelerde bulunmak ve yön göstermek,
- Yatırım sürecinin aşamalarını kolaylaştırmak,
- Yasal, teknik ve finansal bilgi sağlamak,
- Uluslararası yatırımcılara potansiyel iş ortağı bulmalarında yardımcı olmak,
- Uluslararası yatırımcılar, ilgili devlet mercileri ve yerel otoriteler arasında bir köprü oluşturmak.

---

²⁰⁰ İTO, *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar ve Türkiye Durum Tespiti ve Strateji Planı*, 51.

4. TÜRKİYE’DE BÖLGESEL EŞİTSİZLİK VE BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

4.1. TÜRKİYE’DE BÖLGESEL POLİTİKALAR

Bölgesel politikayı tanımlamak gerekirse; belirli amaçlara ulaşmak sebebiyle bir araya getirilen politika araçlarının tümü olarak açıklanabilir.

Türkiye’de bölgeler arası kalkınmışlık farkları ve bu farkları ortadan kaldırmak için oluşturulan politikalar; politikacıların, ekonomistlerin, yerel idarelerin ve çeşitli devlet kurumlarının en önemli çalışma alanlarından biridir. Türkiye’de bölgesel kalkınma konusunda birçok farklı politika oluşturulmuştur. Bu politikaların içeriği, amaçları ve yöntemi ile ilgili hususlar ulusal kalkınma planlarında, bölgeler için oluşturulmuş özel planlarda ve çeşitli kurum ve kuruluşların faaliyet raporlarında ayrı bir bölüm olarak yer almaktadır. Türkiye’de bölgeler arası eşitsizlikler ise gerek ekonomik gerekse sosyal yönden birçok soruna yol açmaktadır. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan bu yana bölgesel kalkınma sorununa özel bir önem verilmekte ve bölgelerarası eşitsizlikler giderilmesi amacıyla birçok bölgesel politika uygulamasına gidilmektedir. Bu uygulamalar gerek ulusal kalkınma planları gerekse bölgelere özgü bir şekilde oluşturulmuş plan ve programlar kapsamında ele alınmaktadır. Türkiye’de ayrıca AB ile mali işbirliği kapsamında çeşitli bölgesel programlar da uygulanmaktadır.²⁰¹ Bölgelerarası mevcut farklılıkların giderilmesi isteği özellikle son elli yılda Türkiye için çok önemli bir hal aldı. Devletin Güneydoğu ve doğu illerinde gerçekleştirmeye çalıştığı yenilik hareketleri ekonomide küçük canlandırmalar yaratsa da ülkenin doğusu ve batısı arasındaki fark hep önemli bir sorun olarak yerini korudu.

Türkiye’de bölgesel politika uygulamasına temel teşkil edebilecek girişim 1960’lı yıllarda bölgesel planlama deneyimi ile başladı. İlk Beş Yıllık Kalkınma Planı’ndan (BYKP) başlayarak farklı dönemlerde plan hedef ve ilkelerin içerdiği konular ile temel politikalarda

---

²⁰¹ Tiftikçigil 93.

mekan kavramının ve bölgesel konuların ne zaman ve nasıl yer aldığını göstermektedir. Plan hedef ve ilkelerinde mekansal bir konu olarak dengeli kentleşme ilk planda itibaren yer almıştır. Kamu hizmetlerinin dengeli dağılımı da zımni olarak bir mekansal eşitliği hedeflediği düşünülebilir.²⁰²

Tablo 4.1. : Plan Hedef ve İlkelerinde Mekan ve Bölgesel Konular

Kalkınma Planları	Hedef ve İlkelerin İçerdiği Konular	Temel Politikalar
1.Plan(1963-1967)	Sosyal ve fiziksel konular; gelir dağılımı ve kamu hizmetlerinin dengeli dağılımı; dengeli kentleşme	İki temel politika öne çıkar: a)Yatırımlarda geri kalmış bölgelere öncelik tanıma b)Genel bir kalkınma politikası olarak üstünlüğü olan sektörlerin teşviki
2.Plan(1968-1972)	Sosyal ve fiziksel konular; gelir dağılımı ve kamu hizmetlerinin dengeli dağılımı; dengeli kentleşme	İki temel politika ön plana çıkar: a)Yatırımlarda geri kalmış bölgelere öncelik tanıma b)Genel bir kalkınma politikası olarak üstünlüğü olan sektörlerin teşviki; kalkınmada öncelikli yöre (KÖY)
3.Plan(1973-1977)	Sosyal ve fiziksel konular; gelir dağılımı ve kamu hizmetlerinin dengeli dağılımı; dengeli kentleşme	Kalkınmada Öncelikli Yöre (KÖY) Kavramı
4.Plan(1979-1983)	Mekansal örgütlenme ilk kez fiziksel konulara ekleniyor; gelir dağılımı ve kamu hizmetlerinin dengeli dağılımı; dengeli kentleşme	Kalkınmada Öncelikli Yöre (KÖY) Politikası
5.Plan(1985-1989)	Çevre duyarlılığı; gelir dağılımı ve kamu hizmetlerinin dengeli dağılımı; dengeli kentleşme	<u>Genel politikalar:</u> Sanayinin yaygınlaştırılması ve göreceli üstünlükleri olan sektörlerin

²⁰² Doğruel 71.

		teşviki; <u>Bölgesel politikalar:</u> Bölge merkezlerinin oluşturulması (az gelişmiş bölgeler) ve KÖY’lerde yerel potansiyeli teşvik politikası
6.Plan(1990-1994)	Avrupa Birliği bölge politikaları; gelir dağılımı ve kamu hizmetlerinin dengeli dağılımı; dengeli kentleşme	Bölge ölçeğinde planlama yapılıyor. Bölgesel nitelikli politikalar belirleyici olmaya başladı; Bölge merkezlerine kırsal merkezler eklendi
7.Plan(1996)	Kır-kent farkı, sürdürülebilir kalkınma ve gelişmenin kültürel boyutu: gelir dağılımı ve kamu hizmetlerinin dengeli dağılımı; dengeli kentleşme	Bölge ölçeğinde planlama yapılıyor. Merkez köylere yer verildi.
8.Plan(2001-2005)	8. Plan’ın hazırlık çalışmalarında Bölgesel Gelişme Stratejileri ve İl Gelişme Stratejileri konularında ‘Özel ihtisas komisyonu kurulması’	Bu planda mekan, ekonomik ve sosyal gelişmenin bir yansıması olmaktan çok, kendisi ekonomik ve sosyal gelişmenin belirleyici bir boyutu olduğu kabul edilir. Plan ile birlikte Türkiye’de de yerel dinamiklerin daha önemli olduğunu benimseyen yaklaşım ön plana çıkar.
9.Plan(2007-2013)	Bölgelerin verimliliğinin yükselmesi; istihdama katkı sağlanması; bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması	Yerel dinamiklerle bölgelerin içsel potansiyeline dayalı politikaların oluşturulmasına yönelik çalışmalar

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, 2 Ocak 2013

http://www.dpt.gov.tr/bgyu/kalkinmaajans/kalkinma_ajansnedir.html .

Tablo 4.1’de de görüldüğü gibi mekansal örgütlenmenin hedef ve ilkelere girmesi ilk kez 4.BYKP(Beş Yıllık Kalkınma) döneminde gerçekleşir. 7. BYKP’nda ise kır-kent farkının hedef ve ilkelere girdiği görülmektedir. Ancak, bölgesel gelişme konusunun sistematik biçimde hedef ve ilkelere içinde yer alması 2000’li yılların eşiğinde 8.BYKP ile

olmuştur. 8.BYKP'nın hazırlık çalışmalarında Bölgesel Gelişme Stratejileri ve İl Gelişme Stratejileri konularında bir 'Özel İhtisas Komisyonu' kurulması bu dönemde gerçekleşir.²⁰³

4.1.1. Türkiye’de Bölgesel Politikalarının Tarihsel Gelişimi

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana gerek ulusal kalkınma planları kapsamında gerekse spesifik olarak bir bölgeye özgü olarak birçok bölgesel kalkınma programı ve planı uygulanmıştır. Aslında Türkiye'nin idari yapılanmasında “bölge” esaslı bulunmamaktadır. Bölge kavramı, Türkiye'nin topografya ve iklim koşullarına göre oluşturulmuş ve bu çerçevede Türkiye yedi coğrafi bölgeye ayrılmıştır. Bu ayrım bölgesel politikalara temel oluşturmak amacıyla yapılmamıştır. Fakat Türkiye’de ulusal büyüme ve kalkınmayı sağlamak amacıyla coğrafi sınırlılıklardan bağımsız olarak çeşitli bölgesel politika uygulamalarına gidilmiştir.²⁰⁴

Türkiye’de, 17. yüzyıldan itibaren gelişmiş ülkelerin hammadde sağlamaya yönelik kısmi ticari entegrasyon faktörü ile bazı Batı ve Güney illerinde odaklanan ekonomik gelişmeler Doğu, Güneydoğu, Karadeniz ve İç Anadolu bölgeleri aleyhine farklılıkların belirginleşmeye başlamasına neden olmuştur. Cumhuriyet sonrası ‘ulus oluşturma’ dönemlerinde ise Doğu bölgelerinin bu kez sosyopolitik faktörlerle gelişme eksenlerinin dışında kaldığı görülmektedir. İzleyen 1950’lerin liberal ekonomi ve 1970’lerin planlı kalkınma politikaları da gelişmişlik farklarını Batı bölgeleri lehine arttırmıştır. 1980’lere gelindiğinde ise farklılıklara cevap anlamında, yatırımcılara prim tahsisi ile simgeleşen dar anlamda geleneksel bölgesel politika olarak nitelendirilebilecek uygulamalar ilk kez Doğu bölgelerinde özel yatırımcılığın başlatılmasını sağlayarak bazı gelişme odaklarını belirginleştirmiştir.²⁰⁵

1990’lı yıllarda güvenlik problemleri ve kamu sektörü kaynak darboğazı etkenleriyle sürdürülebilir olmayan söz konusu politika, Batı ülkelerindeki gibi dinamik ve sistemik bir makroekonomik politikaya dönüşmek yerine büyük ölçüde zorunlu olarak kesintiye uğratılmıştır. Aynı dönemde ulusal rekabet gücünün artırılması problemi Türkiye’de finansal teşvikler aracılığıyla ihracatın artırılması olarak uygulanmış ve bu kısmi uluslar arası

---

²⁰³ Doğruel 72.

²⁰⁴ Zelal Şen, “Türkiye’nin Avrupa Birliği Adaylığı ve Katılım Öncesi Stratejisi Çerçevesinde Bölgesel Politika Alanında Uyum Durumunun Değerlendirilmesi”, *Ekonomik ve Mali Konular Dairesi Başkanlığı Uzmanlık Tezi*, (Ankara: Mayıs 2004) 29.

²⁰⁵ Arslan 288.

entegrasyon etkisi ekonominin yapısal dönüşümüne ve kamu sektörünün rolünün değişimine yol açamamıştır.²⁰⁶

Türkiye’de bölgesel politikalar merkezi devlet ve buna bağlı kurum ve kuruluşlar tarafından yürütülmektedir. Fakat bölgesel politikaların yürütülmesi esas olarak ulusal kalkınma planları çerçevesinde Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından yapılmaktadır. Tarihsel sürece baktığımızda bölgesel planlamanın ulusal boyutta ve sistematik bir biçimde Tablo 4.2’de de görüldüğü gibi Beş Yıllık Kalkınma Planları (BYKP) içinde ele alındığı görülmektedir.²⁰⁷

Tablo 4.2. : Türkiye’de Kalkınmada Öncelikli Yöreler Kapsamındaki İl ve İlçeler

<u>İller</u>		
Adıyaman	Hakkari	Siirt
Ağrı	Iğdır	Sinop
Aksaray	Kahramanmaraş	Sivas
Amasya	Karabük	Şanlıurfa
Ardahan	Karaman	Şırnak
Artvin	Kars	Tokat
Bartın	Kastamonu	Trabzon
Batman	Kırıkkale	Tunceli
Bayburt	Kırşehir	Yozgat
Bingöl	Kilis	Zonguldak
Bitlis	Malatya	
Çankırı	Mardin	<u>İlçeler</u>
Çorum	Muş	
Diyarbakır	Nevşehir	Bozcaada
Elazığ	Nigde	Gökçeada
Erzincan	Ordu	
Erzurum	Osmaniye	
Giresun	Rize	

²⁰⁶ Fuat Ercan, “Bölgesel Kalkınma Sorununa Bütünsel Yaklaşım” , *GAP ve Sanayi Kongresi: Bildiriler Kitabı* , TMMOB , MMO , Yayın No:231 (2005):118.

²⁰⁷ Tiftikçigil 94.

Gümüşhane	Samsun	

Kaynak: Ulrich Brasche, *Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası ve Türkiye'nin Uyum*, Hürrem Cansevdi (Ed.), (İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yay., 2001) 68.

Türkiye’de 1960’larda tüm ülke için bölgesel planların yapılması gerekliliği, Türkiye’deki planlı kalkınma fikrinin önemli yapı taşlarından biridir. Fakat bölgesel planlama yerine kalkınmada öncelikli yöreler uygulaması tercih edilmiştir.²⁰⁸ Bölgeler çeşitli kıstaslara göre az gelişmiş bölgeler, gerilemekte olan bölgeler, sorunlu endüstriyel bölgeler, büyümenin baskısı altında olan bölgeler, acil müdahale bölgeleri, risk bölgeleri, hassas bölgeler ve özel statülü bölgeler olmak üzere ayrılmaktadır. Türkiye de ise bu bölgesel sınıflamalara ek olarak “kalkınmada öncelikli yöreler” kavramı kullanılmaktadır. Türkiye’de bölgesel ekonomik ve sosyal farklılıkların giderilmesi amacıyla böyle bir ayrıma gidilmiş ve başta Doğu Anadolu ile Güney Doğu Anadolu bölgeleri bu kapsamda ele alınmıştır.²⁰⁹ (Tablo 4.2)

4.1.1.1 Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikalarının Uygulanma Nedenleri

Özellikle günümüz dünyasında bölgelerarası dengesizlikler gelişmiş ya da gelişmekte olan bütün ülkelerin temel sorunları arasında ön sıralarda yerini almaktadır. Bu dengesizliklerin çok çeşitli nedenleri mevcuttur. Ülkemizde ise bölgelerarası farklılıklar oldukça belirgindir.

Çeşitli nedenlerle ortaya çıkan farklılıklar, kutup ve çevre alanlar şeklinde mekansal yapılanmaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Sermayenin, teknolojinin ve yatırımların yoğunlaştığı kutuplaşmış bölgeler ile bu bölgelere gittikçe daha bağımlı hale gelen çevre alanları arasındaki farklılıklar zamanla artmaktadır. Sonuçta kutuplaşmış bölgelerde nüfus merkezde yoğunlaşmakta iken çevrede azalmaktadır.²¹⁰ Ülkede mevzu bahis Bölgesel farklılıklar, o ülkedeki ekonomik büyüme belli bir ilerleme kaydetmekteyken kalkınma açısından oldukça önemli sorunlara yol açmaktadır. Bunun içinde bölgelerarasındaki bu sorunları çözerken uygulanacak politikaların iyi belirlenmiş olması gerekmektedir.

²⁰⁸ Gökhan Çalt, “Bölgeselleşme ve Avrupa Birliği’nin Bir Aracı Olarak Bölge Kalkınma Ajansları”, *Ziraat Mühendisleri Odası*, (06.05.2012) <www.zmo.org.tr/etkinlikler/6tk05/05gokhancalt.pdf>

²⁰⁹ Ulrich Brasche, *Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası ve Türkiye'nin Uyum*. (İstanbul: 2001) 7.

²¹⁰ İldırar 19.

Ülkemizde bölgesel kalkınma politika ve araçlarının bölgelerin tarihsel süreçleri, coğrafi yapıları, iklimleri, yerleşim özellikleri, ekonomik koşulları, ekonomik ve sosyal potansiyelleri ve yaklaşım farklılıkları, eğitim düzeyleri, yaşanan göçler ve şehirleşme düzeyi nedeniyle farklılık taşıması gerekse de aşağıdaki ortak özellikleri bulunmaktadır:²¹¹

- Küreselleşmenin etkisiyle sadece geri kalmış bölgeleri değil tüm bölgelerin gelişmesini ve rekabet güçlerinin artmasını hedefleyen bir yaklaşım benimsenmektedir.
- Büyümenin bölgeler arasında ağırlıklı olarak özel sektörden toplanan vergilerden oluşan kaynakların yeniden dağıtımı yerine bölgenin kendi yerel dinamiklerini, imkân ve kaynaklarını en iyi biçimde kullanarak potansiyelinin ve ulusal kalkınmaya katkısının en üst düzeye ulaştırılması yoluyla rekabet edebilirliğinin artırılması hedeflenmektedir. Bu amaçla bölge planları hazırlanmıştır.
- AB ve gelişmiş OECD ülkelerinin politikalarına uyum sağlanması, başarılı örneklerinden ve modern politika araçlarından yararlanılması amaçlanmaktadır.
- Bölgesel düzeyde kurumsal kapasitenin ve insan kaynakların geliştirilmesi amaçlanmaktadır.
- Bölgesel politika uygulamalarına yönelik etkin bir izleme ve değerlendirme mekanizmasının geliştirilmesi hedeflenmektedir.
- Bölgesel rekabet göstergelerindeki değerleri yükseltmek için politika belirleyen Türkiye benimsemiş olduğu serbest piyasa ekonomisine uygun olarak zorlayıcı değil teşvik edici araçları kullanmaktadır.

Türkiye'nin doğu ve batı bölgelerinin coğrafi koşullarındaki farklılıkların bir sonucu olarak batı bölgeleri daha verimli ve daha yaşanabilir bölgelerdir. Ayrıca Türkiye'de özellikle geri kalmış bölgelerde ekonominin geleneksel yapısı ve hızlı nüfus artışı istihdam olanaklarını azaltmakta, bu durum da metropollere yoğun bir göçe neden olmaktadır. Geri kalmış bölgelerdeki eğitim seviyesinin düşüklüğü bu bölgelerde eğitimin başat aktör olduğu sektörlerin gelişimini engellemektedir. Türkiye'de söz konusu nedenlere bağlı olarak bölgesel planlamaya ihtiyacın olduğu bir gerçektir. GSMH, kişi başına GSMH ve sosyal açıdan ülkenin doğusu ve batısı arasında hatta aynı bölgenin illeri arasında büyük farklar vardır.²¹² Tablo 4.3'de de görüldüğü gibi Türkiye'nin en gelişmiş bölgesi olan İstanbul ile en az gelişmiş bölgesi olan Muş'ta sosyo-ekonomik açıdan oldukça belirgin farklar bulunmaktadır.

²¹¹ T.C. Kalkınma Bakanlığı, '2014-2018 Özel İhtisas Komisyonu Ön Raporu'. (2011): 15.

²¹² Tiftikçil 99.

Ülkemizde bölgesel rekabet gücünün ölçülmesi amacıyla kamu ve özel sektör tarafından genel kabul görmüş bir endeks henüz bulunmamakla birlikte bu konuda yapılmış bazı çalışmaları gözden geçirmekte yarar bulunmaktadır. T.C. Kalkınma Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen Sosyoekonomik Gelişmişlik Endeksi SEGE-2011 çalışması demografi, eğitim, sağlık, istihdam, rekabetçi ve yenilikçi kapasite, mali kapasite, erişilebilirlik ile yaşam kalitesi olmak üzere 8 alt kategoride, çoğunluğu 2009 - 2010 yıllarına ait 61 değişken kullanılarak il bazında hazırlanmıştır.

Tablo 4.3. : Düzey 3 Bölgelerin Sosyo- Ekonomik Gelişmişlik Endeksi (SEGE)

İl Kodu	İller	SEGE 2011 Sırası	İl Kodu	İller	SEGE 2011 Sırası
TR100	İstanbul	1	TRB11	Malatya	42
TR510	Ankara	2	TR332	Afyon	43
TR310	İzmir	3	TR905	Artvin	44
TR421	Kocaeli	4	TRA12	Erzincan	45
TR611	Antalya	5	TR631	Hatay	46
TR411	Bursa	6	TR821	Kastamonu	47
TR412	Eskişehir	7	TR813	Bartın	48
TR323	Muğla	8	TR722	Sivas	49
TR211	Tekirdağ	9	TR833	Çorum	50
TR322	Denizli	10	TR823	Sinop	51
TR424	Bolu	11	TR903	Giresun	52
TR212	Edirne	12	TR633	Osmaniye	53
TR425	Yalova	13	TR822	Çankırı	54
TR222	Çanakkale	14	TR712	Aksaray	55
TR213	Kırklareli	15	TR713	Niğde	56
TR621	Adana	16	TR832	Tokat	57
TR721	Kayseri	17	TRB14	Tunceli	58
TR422	Sakarya	18	TRA11	Erzurum	59
TR321	Aydın	19	TR632	Kahramanmaraş	60
TR521	Konya	20	TR902	Ordu	61
TR612	Isparta	21	TR906	Gümüşhane	62
TR221	Balıkesir	22	TRC13	Kilis	63

İl Kodu	İller	SEGE 2011 Sırası	İl Kodu	İller	SEGE 2011 Sırası
TR331	Manisa	23	TRA13	Bayburt	64
TR622	Mersin	24	TR723	Yozgat	65
TR334	Uşak	25	TRC12	Adıyaman	66
TR613	Burdur	26	TRC22	Diyarbakır	67
TR413	Bilecik	27	TRA22	Kars	68
TR812	Karabük	28	TRA23	Iğdır	69
TR811	Zonguldak	29	TRC32	Batman	70
TRC11	Gaziantep	30	TRA24	Ardahan	71
TR901	Trabzon	31	TRB13	Bingöl	72
TR522	Karaman	32	TRC21	Şanlıurfa	73
TR831	Samsun	33	TRC31	Mardin	74
TR904	Rize	34	TRB21	Van	75
TR423	Düzce	35	TRB23	Bitlis	76
TR714	Nevşehir	36	TRC34	Siirt	77
TR834	Amasya	37	TRC33	Şırnak	78
TR333	Kütahya	38	TRA21	Ağrı	79
TRB12	Elazığ	39	TRB24	Hakkari	80
TR715	Kırşehir	40	TRB22	Muş	81
TR711		Kırıkkale		41	

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, 2014-2018 Özel İhtisas Komisyonu Ön Raporu, 10 Mayıs 2013

<http://www.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/14324/Onuncu_Kalk%C4%B1nma_Plan%C4%B1_%C3%96zel_%C4%B0htisas_Komisyonlar%C4%B1_El_Kitab%C4%B1.pdf> .

4.1.2. Türkiye – Avrupa Birliği Mali İşbirliği Kapsamındaki Bölgesel Kalkınma Programları

Türkiye’de Avrupa Birliği Mali İşbirliği Kapsamındaki Beş Bölgesel Kalkınma Programı uygulanmaktadır bunlar; Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKP), TR82, TR83, ve TRA1 Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı, TRA2, TR72, TR52 ve TRB1 Düzey

2 Bölgeleri Kalkınma Programı, Interreg III/A Yunanistan - Türkiye Sınır Ötesi İşbirliği Programı ve Türkiye – Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği Programıdır.

Tablo 4.4. : Türkiye – Avrupa Birliği Mali İşbirliği Kapsamındaki Bölgesel Kalkınma Programları

AB Bölgesel Kalkınma Programları	Kapsam
Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKP)	Türkiye'nin AB'ye uyum sürecinde AB - Türkiye Mali İşbirliği Kapsamında katılım öncesi fonlardan yararlanmak üzere, ülke politikalarına uyumlu olarak hazırlanan DAKP; Bitlis, Hakkari, Muş ve Van illerini kapsamakta olup, AB MEDA fonundan 45 milyon Euro hibe kaynak ile desteklenmektedir. DPT koordinasyonunda yürütülen programı uygulamak üzere Van'da Program Koordinasyon Merkezi kurulmuştur.
TR82, TR83, ve TRA1 Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı	TR82, TR83, ve TRA1 Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı; Amasya, Bayburt, Çankırı, Çorum, Erzincan, Erzurum, Kastamonu, Samsun, Sinop ve Tokat olmak üzere 10 ili kapsamaktadır. Hazırlık çalışmalarına 2002 yılında başlanan söz konusu program 2003 yılı Mali İşbirliği Programlaması kapsamındadır. Program, AB PHARE kuralları çerçevesinde desteklenecek olup, programın bütçesi 52,33 milyon Euro'dur.
TRA2, TR72, TR52 ve TRB1 Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı	TRA2, TR72, TR52 ve TRB1 Düzey 2 Bölgeleri Kalkınma Programı; Ağrı, Ardahan, Bingöl, Elazığ, Iğdır, Karaman, Kars, Kayseri, Konya, Malatya, Sivas, Tunceli ve Yozgat olmak üzere toplam 13 ili kapsamaktadır. Hazırlık çalışmalarına 2004 yılının ilk çeyreğinden başlanan program, 2004 yılı Mali İşbirliği kapsamındadır. Program PHARE kuralları çerçevesinde desteklenecek olup programın bütçesi 90,67 milyon Euro'dur.
Interreg III/A Yunanistan - Türkiye Sınır Ötesi İşbirliği Programı	Interreg III/A Yunanistan-Türkiye Sınır Ötesi İşbirliği Programı, Interreg III Topluluk girişimi

	genel amaçlarına uygun olarak Türkiye ve Yunanistan'ın Program kapsamındaki sınır bölgelerinde bölgeler arası işbirliğini geliştirmek ve komşu bölgelerde sosyal ve ekonomik merkezlerin geliştirilmesini sağlamak amacıyla tasarlanmış olup bütçesi yaklaşık 20 milyon Euro'dur.
Türkiye – Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği Programı	Türkiye - Bulgaristan Sınır Ötesi İşbirliği Programı,her iki ülkenin sınırında yer alan; Türkiye tarafında Edirne ve Kırklareli illeri ile Bulgaristan tarafında Hasköy, Yaambol ve Burgaz idari yerleşme birimleri arasındaki yerel işbirliğini kapsamaktadır. Programın bütçesi yaklaşık 20 milyon Euro'dur.

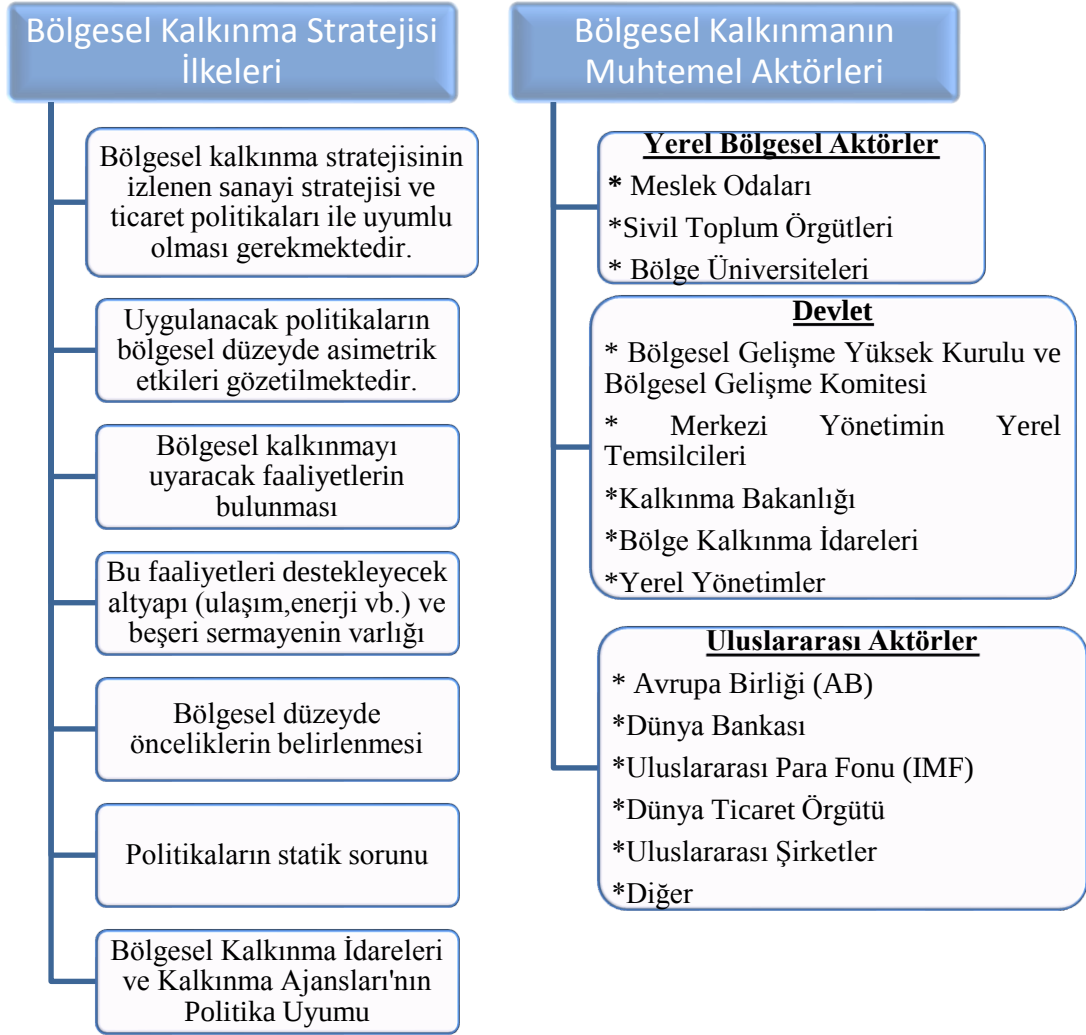
Kaynak: DPT, *Türkiye - Avrupa Birliği Mali İşbirliği Kapsamındaki Bölgesel Kalkınma Programları*. (Ankara: Şubat 2005) 16, 29, 36, 42-43, 50-51.

4.1.3. Türkiye’de Bölgesel Kalkınmanın Bileşenleri

Tablo 4.5’ te herhangi bir hiyerarşi gözetilmeden bölgesel strateji ilkeleri ve bölgesel aktörlerin hangi kurum ve kişiler olabileceği mevcuttur. Bu stratejilerin hangilerinin öncelikli olduğu o bölgelerdeki derinlemesine soruşturma ya da anket çalışmaları ile saptanabilir. Bölgesel aktörler ise o bölgeye yönelik politikaları tasarlayan ve politikaların uygulanmasında stratejik kararları alan kişi ve kurumlardır.²¹³

Şekil 4.1. : Bölgesel Kalkınma Politikasının Bileşenleri

²¹³ Doğruel 85.

Kaynak: Doğruel 87.

4.2. TÜRKİYE’DE BÖLGELERARASI EŞİTSİZLİĞİN NEDENLERİ

Son otuz yıl küreselleşmenin baş döndürücü bir hızla arttığı ve küresel üretimin dünya coğrafyasının çok farklı bölgelerine kolaylıkla yayıldığı bir dönem oldu. Her ne kadar 2008 yılında dünya ekonomisinin girdiği kriz bu gelişmelerin önünde, ticaretin genişlemesinin ve finansal sorunların aşılmasında bir engel yaratmış olsa da küresel üretimin dağılımındaki genişlik ilk aşamada çok fazla etkilenmedi. Üretim sürecinin sınırlarüstü bir dağılıma sahip olması, ticari ilişkilerin ülkelerin alt bölgeleri arasında yürümesinin yolunu açıyor. Örneğin, Batı ülkelerinden birinde tasarımı gerçekleştirilen bir ürün Çin’de, Hindistan’da ya da Vietnam’da üretiliyor, daha sonra dünyanın her tarafında satılabiliyor. Küreselleşmenin hızlanması, ticaretin artması ve üretimin ülke sınırlarından bağımsız olarak yatırım alanları seçmesi bölgesel yapıların daha fazla ön plana çıkmasına neden oldu. Bu gelişmelerin diğer bir sonucu da rekabet ve eşitsizlik sorunlarında tartışmanın ülke düzeyinden bölge düzeyine kaymasıdır. Sadece ülke düzeyindeki kurumsal yapıya odaklanarak ve ülke düzeyinde politikalar üreterek bölgesel düzeyde rekabeti yükseltmek ve bölgesel eşitsizliği azaltacak koşulları yaratmak zordur. Bu zorluk , bölgesel büyüme ve kalkınma sorunlarını daha fazla ön plana getirmeye başladı. Odağın ülke düzeyinden bölgeye kayması mekanla ilgili teorileri ve bölge bilimindeki gelişmeleri de daha görünür kıldı. İktisatta mekanın etkisinin dikkate alınması 19.Yüzyıla kadar uzanır. Ancak, bölge biliminin ortaya çıkışı 1950’li yıllarda oldu. Aslında 2. Dünya Savaşı sonrası ,iktisat politikalarında daha çok ülke düzeyinde kalkınma politikalarının ön plana çıktığı dönemdir. Ülkelerin nasıl kalkınacağı ve büyüyeceği o yıllardaki kalkınma literatürünün temel odağıdır. 1970’li yılların sonuna doğru özellikle gelişmekte olan ülkelerde içe kapalı ve ithal ikameci sanayi politikalarının terk edilmesiyle kalkınma politikaları da değişmeye başladı. 1980 sonrası dönem yukarıda belirtilen küreselleşmenin belirleyici olduğu dönemdir. Küreselleşmeyle hızlanan ticaret ve küresel üretimde mekansal dağılmanın artmasının bölgesel düzeyde sorunları ve politika ihtiyacının daha fazla gündeme getirilmeye başlanmasıyla, bu konuda politika üretme ve strateji geliştirme ihtiyacı da arttı.²¹⁴

---

²¹⁴ Doğruel 15.

Bölgelerarası eşitsizlik sorunu ülkeden ülkeye farklı düzeyde olmakla birlikte, bölgelerarası gelişmişlik farkları, sanayi devrimi ile birlikte ekonomik gelişmişliğin başladığı her ülkede yaşanılacak bir olgudur. Günümüzde hemen hemen her ülkede az ya da çok bölgesel eşitsizlik sorunu mevcuttur. Bu durumdan ülkemizde nasibini almış ve Türkiye’de de bölgeler arası eşitsizlik sözkonusudur. İstatistikler ışığında Ülkenin batısında yer alan– Marmara, Ege, İç Anadolu ve Akdeniz- gelişmiş bölgeler olarak tanımlanırken özellikle Doğu Anadolu, Güney Doğu Anadolu’nun bazı bölgeleri ve Karadenizin dağlık kısımları Türkiye ortalamasının gelişmişlik açısından altında kalarak az gelişmiş bölgeleri arasında yer almaktadır.

Türkiye’de bölgelerarası eşitsizlik sorununu gidermede bazı önemli gelişmeler kaydedilse de ülkemizde çözülmesi gereken önemli sorunlar arasında hala yerini almaktadır.

4.2.1. Türkiye’de Bölgelerarası Eşitsizliğin Nedenleri

Ülkemizde bölgelerarası eşitsizliğin ortaya çıkış nedenlerini; tarihsel nedenler, coğrafi nedenler, nüfus artışı ve iç göç ve iktisadi nedenler olarak dört bölüme ayırabiliriz.

4.2.1.1. Tarihsel Nedenler

Ülkemizdeki bölgesel eşitsizliğin kökenleri Osmanlı İmparatorluğu dönemlerine kadar inmektedir. 18. yüzyılda Batı Avrupa’da ortaya çıkan endüstri devrimi karşısında, Osmanlı ekonomisi değişen koşullara ayak uyduramamış ve hızla parçalanmıştır. Osmanlı imparatorluğundaki bölgesel gelişmişlik farkları başta İngiltere olmak üzere imparatorluğun kendilerine göre daha gelişmiş olan devletlerle yaptıkları ticaret anlaşmaları yoluyla dışa bağlı yerleşme yapısının oluşumu şeklinde ortaya çıkmıştır. Batıdaki bu endüstrileşme hareketi, savaş tekniğinde ateşli silahlar lehine de büyük değişiklikler getirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu, devamlı talim gören, ateşli silah kullanan bir ordu beslemek zorunda kalmış ve eyalet askerlerinin sayısı hızla azaltılırken, yeniçeri ordusunun sayısı zamanla artmıştır. Bu durum ise, eyalet askerlerine dayalı miri arazi rejiminin bozulmasına, toprakların sipahilere değil, belirli vergi karşılığı mültezimlere verilmesine yol açmıştır. Toprak düzenindeki bozulmayla birlikte, köylülerin bir kısmı topraklarını terk ederek başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlere göç etmişlerdir. Köylülerin ya ıssız kesimlere yada bölge merkezlerine göç

etmeleri, büyük işsiz kitlelerinin oluşumuna yol açmıştır. Bu gelişmeler sonucunda merkez ile bölgeler arasında ve her bölgenin kendi içerisindeki yapısı çözülmeye yüz tutmuştur.²¹⁵

19. yy. 'da ise sanayileşmiş batı Avrupa ülkeleriyle yapılan ve dışa bağımlı yeni bir düzenin oluşumuna yol açan anlaşmalar, bazı kentlerin önemlerini kaybedip, mevcut nüfuslarını koruyamamalarına, sanayileşen Avrupa ülkeleriyle ulaşım bağlantısı olan kentlerin ise ön plana çıkarak kalabalıklaşmasına neden olmuştur.-Bu durumdan en fazla liman kentleri kazançlı çıkmıştır- Böylece, Türkiye'de bölgeler arası eşitsizlik Batı Anadolu'daki ve deniz kıyısındaki kentlerin daha da canlanması, Anadolu'nun içlerinde bulunan Doğu, ve Güneydoğu Anadolu kentlerinin ekonomik önemlerinin daha da azalması sonucu sönükleşmesiyle ortaya çıkmaya başlamıştır. Sonucunda ise; Osmanlı İmparatorluğunda 19. yy. sonunda ortaya çıkan bölgelerarası gelişmişlik farkı, batıya açılma sonucu, İmparatorluğun mevcut el sanatlarına dayalı ekonomik faaliyetlerinin gerilemesi ve nihayetinde de yıkılmasıyla sonuçlanmıştır.²¹⁶

Cumhuriyetin ilk yıllarında ise gerek Balkan Savaşları 1. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın ekonomi üzerindeki ağır yükü gerekse Osmanlı İmparatorluğunun borçlarının yeni Cumhuriyet Hükümeti tarafından ödenmesi zorunluluğu, bölgelerarası eşitsizliği giderme yönündeki çabaları sekteye uğratmıştır. Cumhuriyetin daha sonraki yıllarında ise, bu gelişmişlik farkı gerek izlenilen devlet politikalarının yanlışlığı gerekse sermaye sahiplerinin büyük şehirlere göçü neticesinde zamanla kapanmak yerine, daha da büyümüştür.²¹⁷

4.2.1.2. Coğrafi Nedenler

Coğrafi nedenler denildiğinde öncelikle iklim, yeraltı ve yer üstü zenginlikler, doğal koşullar, ulaşım ve haberleşme imkânları gibi çeşitli unsurlar akla gelmektedir. Türkiye, yedi coğrafi bölgeye ayrılmıştır. Bu bölgelerin her birinde de farklı coğrafi özellikler görmek mümkündür. İnsan ihtiyaçlarının karşılanması genelde tarıma bağlı bulunmaktadır. Tarımsal faaliyetler ise tabiatın etkisi altındadır. Bu yüzden iktisadi hayat tabii çevreye bağlı olarak devam ettirilmektedir. Tabii çevreyi göz önünde bulundurmadan hiçbir ülkenin ekonomisini tam olarak kavramak mümkün değildir. Tarım sektörü, ülke kalkınmasında olduğu gibi bölge

---

²¹⁵ Dinler 181.

²¹⁶ Ömer Yılmaz, 'Bölgesel Eşitsizlik: Türkiye Örneği' 4.

²¹⁷ Yılmaz 5.

kalkınmasında da ekonominin lokomotifi vazifesini görmektedir.²¹⁸ Bu sebeplerden dolayı bölgelerarası eşitsizliklere neden olmaktadır.

Türkiye'nin doğusu ve batısı arasındaki gelişmişlik farklarının en önemli sebeplerinden biri olarak iklim, yükseklik, bitki örtüsü, yüzey şekilleri, yer altı zenginlikleri gibi çeşitli faktörleri kapsayan coğrafi farklılıklar gösterilebilir. Türkiye'nin coğrafi özelliklerinin bölgelerarası dağılımına bakıldığında, özellikle Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz bölgelerinin bu bakımdan dezavantajlı bölgeler oldukları görülebilir. Özellikle bölge topografyasının zor oluşu, iç ve dış pazarlara uzak olmayı, dağınık yerleşim yapısını ve zor iklim koşullarını da beraberinde getirir. İklim koşulları, o bölgedeki tarımsal faaliyetleri direkt olarak etkileyen faktörlerden biridir. Buna bağlı olarak da bu bölgelerdeki düşük verim, o bölgelere yatırım yapacak olan müteşebbisleri engelleyerek yatırımların sınırlı kalmasına neden olmaktadır. Tarihsel veriler incelendiğinde, bölgelerarası gelişmişlik farklarının ortaya çıkışının, batıya açılma sonucu, el sanatlarına dayalı ekonomik faaliyetlerin gerilemesi ve yıkılması ile başladığı görülmektedir. Batı Avrupa ile ticari ilişki içine giren Batı Anadolu kentleri, yeni koşullara uyum sağlayarak dışa bağımlı bir canlanma içine girerken; Doğu Anadolu kentleri tarımsal yapıları ve coğrafi koşulları nedeniyle bu gelişmenin dışında kalmıştır.²¹⁹

Ülkemizde olduğu gibi diğer ülkelerde de coğrafi özellikler kalkınmayı olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilirler. Sahip oldukları iklim koşulları göz önüne alındığında endüstrileşmiş ülkelerin genellikle dört mevsimin yaşandığı iklim kuşağında bulundukları, geri kalmış ülkelerin ise çok soğuk ya da çok sıcak iklim kuşağında görülür. Ülkemiz açısından iklim koşullarını inceleyecek olursak Doğu Anadolu bölgesi diğer bölgelere oranla daha dezavantajlı durumdadır, çünkü bu bölgede kışlar hem çok sert hemde uzun geçtiği gibi yükseklikte diğer bölgelere oranla fazladır. Yüksekliğin fazla olması sebebiyle bölge bitki örtüsü bakımında da fakirdir.

---

²¹⁸ Ömer Saraç, *Türkiye Ekonomisinin Genel Esasları*. (İstanbul: 1994) 2.

²¹⁹ Kılıç Kaya, 'Bölgesel Kalkınmada Yeni Bir Model: Kalkınma Ajansları ve Türkiye'de Uygulanabilirliği', *Yüksek lisans tezi*, (Ankara: 2004) 37.

4.2.1.3. Nüfus Artışı ve İç Göç

İç Göçler, kırsal alanın iticiliği, kentsel alanın çekiciliğinden kaynaklanan ülke içi kırsal alandan kentsel alana insan hareketleri, bölge içi insan hareketleri veya bölgeler arası iş göçü şeklinde insan hareketleri olarak sınıflandırılabilir.²²⁰

Ülkemizdeki göç olgusuna gelirsek, 1950 yılında Türkiye'deki il sayısı 63 iken kentlerde yaşayan nüfus %18,1'dir. 1960 yılında il sayısı 67'ye yükselmiş, kentlerde yaşayan nüfus ise 26,3 olmuştur. Kentsel nüfus 1970'te %35,8, 1980'de %45,4 olmuştur. 1990 yılında il sayısı 73'e ulaşmıştır ve kentsel nüfusun toplam nüfusa oranı %56,3'e yükselmiştir. 2000 yılı genel nüfus sayımı döneminde ise, il sayısı 81, kentte yaşayan nüfusun oranı ise %65 olmuştur.

Tablo 4.5. : 1950 - 2000 Dönemi Türkiye, Kır - Kent ve İstanbul Nüfusu Genel Değerlendirme

		1950	1960	1970	1980	1990	2000
Türkiye	Nüfus (Bin)	20.947	27.754	35.612	44.736	56.473	67.803
	Artış (%)	2,17	2,85	2,52	2,07	2,17	1,82
	Endeks	111,48	147,71	189,53	238,09	300,55	360,85
Kentsel Alanlar	Nüfus (Bin)	5.058	8.476	13.193	19.164	31.804	44.006
	Artış (%)	2,9	4,49	4,8	3,18	3,71	2,68
	Toplamdaki payı	24,15	30,54	37,05	42,84	56,32	64,9
	Endeks	115,61	193,74	301,55	438,03	726,95	1005,85
Kırsal Alanlar	Nüfus (Bin)	15.702	18.895	21.921	25.091	23.033	23.797
	Artış (%)	2,15	1,95	1,26	1,33	-0,65	0,42
	Toplamdaki payı	74,96	68,08	61,56	56,09	40,79	35,01
	Endeks	111,34	133,98	155,44	177,91	163,32	168,74
İstanbul	Nüfus (Bin)	983	1.466	2.132	2.772	6.629	10.018
	Artış (%)	2,66	2,9	4,03	1,7	3,82	3,3
	Kentsel Nüfusta						
	Payı	18,74	16,55	15,58	14,11	19,83	22,77
	Endeks	114,3	170,47	247,91	322,33	770,81	1164,88

²²⁰ Kaya 34.

Kaynak: TÜSİAD, *Türkiye'nin Fırsat Penceresi: 'Demografik Dönüşüm ve izdüşümleri'*, (İstanbul: TÜSİAD Yayınları No:T/99-1-251, 1999) 80-81.

Tablo 4.5'de Türkiye geneli kentsel-kırsal alanlar ve İstanbul ilinin nüfus gelişimi karşılaştırmalı olarak görülmektedir. Ülkemizde kentleşme iç göçün bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Tablo incelendiğinde 1950-2000 yılları dönemlerini kapsayan 50 yıllık bir süreçte Türkiye'nin nüfusu 3 katı aşan bir artış gösterirken aynı dönemde, kentsel alanların nüfusunda 10 katı aşan bir artış meydana gelmiştir. Yine bu dönemde kentli nüfusun, toplam nüfus içindeki payı %25'ten %65'e yükselmiştir.²²¹

1990'lı yıllarda başlayan zorunlu göçler hızlanmış ve Türkiye'nin eski geleneksel göç bölgelerine olan akışı, yeni bölgelerin ve kentlerin eklenmesi ile farklı boyut ve biçimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Zorunlu göç, ilk olarak bulunan ilin kırsalında kent merkezine, ardından da diğer illere kademeli bir şekilde gerçekleşmektedir. Göçler sonucu kentlere gelenler, kentli nüfusun sosyo-ekonomik ve kültürel yapısını olumsuz etkilemektedir. İşsizlik ve ekonominin bozulması göçün yol açtığı en temel problem alanı olarak görülmektedir. Göçlerin sonucu ülkemizde hızlı şekilde kentlerin büyümesine ve kentsel gelişmenin kontrol edilmesinin zorlaşmasına yol açmıştır²²².

Göçlerin temel nedeni; sosyo-ekonomik imkanların dağılımında ülkenin çeşitli mekansal farklılıklar göstermesi, diğer bir ifadeyle, bölgelerarası eşitsizliklerdir. Ülkemizde göçü doğuran genel sebepler ise şu şekilde sıralanabilirler:²²³

- Genel Nüfusun içinde genç nüfusun kalabalık olması
- Tarım kesiminde görülen açık ve gizli işsizlik
- Entansif tarıma geçiş
- Eğitim durumunda ve hayat tarzında görülen iyileşme ve ilerleme
- Eğitim yoluyla meslek edinme
- Refahın artışı

²²¹ Halis Başel 'Türkiye'de Nüfus Hareketlerinin ve İç Göçün Nedenleri', 9 Ocak 2013

<<http://www.iudergi.com.tr/index.php/sosyalsiyaset/article/viewFile/1720/1548> >

²²² Başel 520.

²²³ Başel 523-524.

- Ulaştırma ve iletişim ağının genişlemesi ve kitle haberleşme araçlarının yaygınlık kazanması.

Nüfus artışı göçlere bağlı olarak değişmektedir. Nüfus artışı doğrudan doğruya ve ekonomik gelişme yoluyla kentleşmeye yol açtığı için konut, sağlık ve eğitim harcamalarını da etkilemektedir. Fakat bu niteliği yanında, nüfus artışının iş gücü artışına yol açarak ekonomik gelişmeyi olumlu yönde etkilemesi yanında, artan nüfusun kişi başına gelir artışını olumsuz yönde etkilemesi de söz konusudur. Ülkemizde nüfus artışının genel kabul edilen şekliyle, temel özelliği hızlı olması ve bu hızın kentlere kayması olarak orataya çıkmaktadır.²²⁴

Tablo 4.6. : 2000 Yılında Bölgelerin Nüfus Yoğunluğu

<u>BÖLGE ADI</u>	<u>Nüfus yoğunluğu (kilometrekareye düşen kişi sayısı)</u>
İstanbul	1928
Batı Marmara	68
Ege	100
Doğu Marmara	118
Batı Anadolu	89
Akdeniz	98
Orta Anadolu	46
Batı Karadeniz	67
Doğu Karadeniz	89
Kuzeydoğu Anadolu	35
Ortadoğu Anadolu	48
Güneydoğu Anadolu	88

Kaynak: TÜİK, 3 Şubat 2013 <<http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul?kod=4>>.

²²⁴ Sabahattin Zaim, *Çalışma Ekonomisi*. (İstanbul: Filiz Kitabevi, 1992) 85–88.

Ülkemizde nüfus hareketleri ele alındığında göç alan bölgeler ve göç veren bölgeler söz konusudur. Göç alan bölgeler; Marmara, Akdeniz ve Batı Anadolu bölgeleri iken, göç veren bölgeler ise; Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Karadeniz Bölgeleridir. Tablo 4.6’da 2000 yılına ait Bölgelerin Nüfus Yoğunluğu görülmektedir. En kalabalık bölge Marmara Bölgesi iken, en az nüfusa sahip bölge ise Doğu Anadolu Bölgesidir. En fazla göç çeken bölge Marmara Bölgesi, en fazla nüfusa sahip şehir ise İstanbul’dur.

4.2.1.4. İktisadi Nedenler

Ülkemizde imalat sanayisi mekansal olarak dengesiz dağılmakta ve birkaç bölgede yoğunlaşmaktadır. Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde imalat sanayi gelişmişken, Güneydoğu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgelerinde bu oran oldukça düşüktür. Sanayi özellikle Marmara bölgesinde yoğunlaşmıştır.²²⁵ Ayrıca imalat sanayisindeki işgücü verimliliği bölgeler arasında büyük değişiklikler göstermektedir. Marmara bölgesindeki yığılma ekonomilerinin yüksekliği, büyük ölçekli işletmelerin burada yoğunlaşması ve daha nitelikli işgücü istihdamının etkisiyle, imalat sanayisindeki emek verimliliği Marmara bölgesinde en yüksek değerlere sahiptir, bu bölgeyi Ege bölgesi takip etmektedir. Güneydoğu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgeleri en düşük emek verimliliğine sahip bölgelerdir.²²⁶

Tablo 4.7. : Bazı Ülkelerde Sanayi ve İmalat Sektörünün GSYH içindeki Payları (%)

Yıllar	ÇİN		TÜRKİYE		BREZİLYA		HİNDİSTAN	
	Sanayi	İmalat	Sanayi	İmalat	Sanayi	İmalat	Sanayi	İmalat
1960	45	-	18	13	37	30	20	14
1980	48	40	24	17	44	33	25	17
1990	41	33	32	23	39	-	27	17
2000	46	32	31	23	28	17	26	16
2008	47	33	28	18	28	17	28	15
2009	46	32	26	17	25	16	27	15
2010	47	30	27	18	27	16	26	14

²²⁵ Yılmaz 5.

²²⁶ Servet Mutlu, ‘Bölge Gelişmesinde Temel Etmenler ve Türkiye’de Durum’, *Amme İdaresi Dergisi*, cilt 25, (1992) 106.

Kaynak: WDI, 10 Mart 2013 <<http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>>.

Tablo 4.7’de orta gelirli ülkelerden olan; Çin, Türkiye, Brezilya ve Hindistan’daki Sanayi ve İmalat Sektörünü GSYH içindeki payları görülmektedir. Herşeyden önce bir ülkenin sektörel dağılımında sanayinin payının yüzde 50 olması bütün dünyayı imalat sanayi üretimi ile şaşırtan Çin için bile mümkün olmamıştır. Çin’de sanayinin GSYH içindeki payı 1960’da %45 ve 2010’da %47’dir. Önemli kapasitesi olan diğer ülkelerde ise bu oran 2010 yılında %30’un altındadır.

Türkiye’de bölgelerin ekonomik yapıları genellikle tarıma dayandığından ötürü nüfusun belli bir kısmı tarım kesiminde çalışmaktadır. Marmara ve Ege bölgelerinde sanayi ve ticaret sektörünün ağırlığının fazla olmasından ötürü bu bölgelerin ekonomik yapıları tarım sektöründen, sanayi ve ticaret sektörüne büyük ölçüde kaymıştır. Bütün bunların yanında, tarımdaki istihdamın yüksek olduğu bölgelerde kişi başına düşen milli gelir düşük olmasının en temel sebebi ise tarımdaki emek verimliliğinin düşük olmasıdır.

Ülkemizde geri kalmış bölgelerin imalat sanayini çekebilmeleri açısından en şanslı oldukları endüstriler, maden ve tarımsal ürünleri işleyen hammaddeye dönük endüstrilerdir. Fakat geri kalmış bölgelerimizdeki temel problemlerden olan verim düşüklüğü ve pazarlanabilir tarımsal artığın sınırlı olması nedeniyle bu bölgelerdeki mevcut bazı tarımsal sanayiler, örneğin süt fabrikaları bile, çok düşük kapasiteyle çalışmaktadırlar. Ayrıca bu bölgelerdeki maden kaynakları da işletilebilir rezerv itibariyle de fazla zengin değildirler. Ülkemizin geri kalmış bölgelerinde verimli işletilebilen tarıma dayalı sanayilerin kurulabilmesi için uzun dönemde buralarda tarımda emek ve toprak verimliliğinin artırılması gerekmektedir²²⁷, çünkü ülkemizin gelişmiş bölgelerinde bile tarımsal üretim geleneksel yöntemlerle yapılabilmektedir. Tarımsal üretimin arttırılmasında tohumluk, fidan, fide, gübre, tarım alet ve makineleri, zirai mücadele ilaçları, sulama, damızlık hayvan, yem ve kredi gibi modern girdi kullanımı Türkiye ortalamasının altındadır, ayrıca yöre halkının eğitilmemiş olmasının yanında gelir düzeylerinin de düşük olması sözü geçen girdilerin kullanılmasına engel olmaktadır.²²⁸

---

²²⁷ Yılmaz 7.

²²⁸ Osman Tekinel, ‘Güneydoğu Anadolu Sulama Projesi (GAP)’, 10 Ocak 2013 <<http://jes.ksu.edu.tr/public/journals/1/backIssues/sayi/eski/sayi/51/51.19-33.pdf>>

Geri kalmış bölgeler, özellikle de Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri açısından en karanlık tabloyu pazara dönük endüstriler çizmektedirler. Bu endüstrilerin konumu incelenirken iç ve dış pazar ayırımına gitmek faydalı olacaktır. İç pazarın batıda ve özellikle Marmara Bölgesinde yoğunlaşması, pazara dönük sanayileri doğal olarak bu bölgelere çekmiştir. Geri kalmış bölgelerde ve özellikle de pazarın şirket merkezine uzak olduğu, pazara ulaşımın güç ve yüksek maliyetle yapıldığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde, pazara dönük endüstrilerin gelişmesi zaman almaktadır. Dış pazarda da durum aynıdır. Bu bölgeler dış pazarlar açısından da dezavantajlı durumdadırlar.²²⁹ Yukarıda saydığım bütün bu sebepler nedeniyle, özellikle az gelişmiş bölgelerde işsizlik baş göstermektedir. Bu durumda çoğu zaman içgöçlerle sonuçlanmaktadır.

Ülkemizde bölgelerarası eşitsizliğin bütün bu ortaya çıkış nedenleri göz önüne alındığında bölgesel dengesizliklerin giderilerek ülke ekonomisinin gelişmesine katkı sağlamak amacıyla uygulanan bölgesel kalkınma planlarının genel amaçlarını şu şekilde sıralayabiliriz:²³⁰

- Kalkınma planlarının hedef ve stratejileri çerçevesinde bölgeler arası gelişmişlik farklarının azaltılması,
- Geri kalmış yörelerde yaşayan nüfusun refah düzeyinin yükseltilmesi,
- Metropollere büyük yük getiren göç eğilimlerinin istikrara kavuşturulması,
- Plansız kentleşme nedeniyle oluşan sorunların çözülmesi.

4.3. TÜRKİYE’DE KALKINMA AJANSLARININ KURULMASI VE GELİŞİMİ

Türkiye’de bölgesel politikalar ilk olarak 1960’lı yıllarda kalkınma planlaması ile başlamış ve sekiz kalkınma planında da yer almıştır. Kalkınma planlarının temel amacı, bölgelerarası gelişmişlik farkları ve eşitsizliklerin kapatılmasıdır. Ancak kalkınma planlarında öngörülen hedeflerin gerçekleştirilmesi için uygulanan politikalar, bölgesel dengesizlikleri giderememiş, aksine daha da artırmıştır.²³¹ Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları’nın kurulmasında en önemli sebep hiç kuskusuz Avrupa Birliği’ne üyelik sürecidir. Birlik, küreselleşme ve yapısal uyum politikaları ile ilgili araç ve değişimler çerçevesinde, üye olacak ve aday olacak ülkelerde bölgesel planlamanın yeni bir anlayışla ele alınarak Bölgesel

---

²²⁹ Yılmaz 8.

²³⁰ DPT, *Yeni Bölgesel Gelişme Politika ve Uygulamaları*, 7.

²³¹ Maç 3.

Kalkınma Ajansları'nın kurulmasını istemiştir. Bu çerçevede Türkiye, Bölgesel Kalkınma Ajansları'nı ciddi anlamda ilk kez aday üyeliğinin tescil edildiği 1999 Helsinki Zirvesi sonrasında ele almıştır.²³²

Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kuruluşuyla ilgili ilk gelişme AB Katılım Ortaklığı Belgesi'nde Türkiye'den AB kurallarına uygun bir NUTS sistemi hazırlanmasının istenmesiyle başlamıştır. Daha sonra ise 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun; 25/01/2006 tarihinde TBMM Genel Kurulunda görüşülerek kabul edilmiş, 08/02/2006 tarihli ve 26074 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve İzmir ve Çukurova olmak üzere iki bölgede Bölgesel Kalkınma Ajansları kurulmuştur.²³³

Kalkınma ajansları 2006 yılında bölgesel gelişme konusunda önemli gelişme beklentileriyle kurulmuştur.²³⁴ Kanun metninde yer alan bilgilere göre 'Ajanslar, bölgeler esas alınarak Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nın bağlı olduğu bakanın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile kurulur. Ajans merkezinin bulunacağı il, kuruluş kararnamesinde belirtilir. (Madde 3). Kanuna göre ajansların ulusal düzeydeki koordinasyonundan Devlet Planlama Teşkilatı sorumluydu (Madde 4). Ancak 8 Haziran 2011 tarihinde bakanlıkların yeniden düzenlenmesi ve Devlet Planlama Teşkilatı'nın sorumluluklarının yeni kurulan Kalkınma Bakanlığı'na geçmesi ile kalkınma ajanslarının koordinasyonu bakanlığın bünyesinde yer alan Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Müdürlüğü'ne bırakılmıştır.²³⁵

Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajansları kurulacağının ilk sinyaleleri 8. BYKP ile verilmiştir. Burada BKA'ların idari yapılarından, amaçlarından ve bölge içinde yaratacakları farklardan bahsedilmiştir.

---

²³² Maç 4.

²³³ Konya Milletvekili Atilla Kart tarafından TBMM Başkanlığı'na sunulan 7/2389 sayılı soru önergesinin cevabına ilişkin olarak, DPT Müsteşarlığı'nın 18/04/2008 tarihli, B.02.1.DPT.0.10.01-39-143/1495 sayılı yazısı.

²³⁴ 8 Şubat 2006 tarihli ve 26074 sayılı Resmi Gazete

²³⁵ 8 Haziran 2011 tarihli ve 27958 sayılı Resmi Gazete

Tablo 4.8. : Kalkınma Ajansları Kronolojisi (2006-2011)

Kuruluş Sürecindeki Yasal Gelişmeler		Resmi Gazete Bilgileri
Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'un kabul edilmesi	Kanun No: 5449 Kabul Tarihi: 25/01/2006 Anayasa Mahkemesi Kararı	8 Şubat 2006 Sayı: 26074
İptal Davasının Reddedilmesi	Esas Sayısı: 2006/61 Karar Sayısı: 2007/91 Karar Günü: 30.11.2007	23 Şubat 2008 Sayı: 26796
Bazı Düzey-2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Karar	Bakanlar Kurulu Kararı Karar Sayısı: 2006/10550	6 Temmuz 2006 Sayı: 26220
Kalkınma Ajanslarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik	Yönetmelik	25 Temmuz 2006 Sayı: 26239
Kalkınma Ajansları Personel Yönetmeliği	Yönetmelik	25 Temmuz 2006 Sayı: 26239
Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği	Yönetmelik	28 Eylül 2006 Sayı: 26303
Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği	Yönetmelik	8 Kasım 2008 Sayı: 27048
Bazı Düzey-2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Karar	Bakanlar Kurulu Kararı Karar Sayısı: 2008/14306	22 Kasım 2008 Sayı: 27062
Genel Yönetim Mali İstatistikleri Genel Tebliği	Tebliğ	4 Şubat 2009 Sayı: 27131
Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair	Yönetmelik Değişikliği	12 Nisan 2009 Sayı: 27198

Yönetmelik		
Bazı Düzey-2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Karar	Bakanlar Kurulu Kararı Karar Sayısı: 2009/15236	25 Temmuz 2009 Sayı: 27299
Kalkınma Ajansları Denetim Yönetmeliği	Yönetmelik	3 Ağustos 2009 Sayı: 27308
Bazı Düzey-2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararlarında Değişiklik	Bakanlar Kurulu Kararı Karar Sayısı: 2009/15433	18 Eylül 2009 Sayı: 27353
Kalkınma Ajanslarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliğinde Değişiklik yapılmasına İlişkin Yönetmelik	Yönetmelik	11 Aralık 2010 Sayı: 27782
Kalkınma Ajanslarının Denetim Yönetmeliğinde Değişiklik yapılmasına İlişkin Yönetmelik Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik	Yönetmelik	31 Aralık 2010 Sayı: 27802
Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin	Yönetmelik	16 Kasım 2011 Sayı: 28114

Yönetmelik		

Kaynak: Doğruel 80.

5449 sayılı kanun geçerlilik kazanmasından sonra ajansların çalışmasını düzenlemek amacıyla beş ayrı yönetmelik daha yayınlanmıştır. Kanun işleyişini sağlayacak sürecin gelişiminin kronolojik açıdan bilinmesi oldukça önemlidir. Tablo 4.8’de Kalkınma Ajansları’nın yasal gelişmeleri kronolojik sıra ile yer almaktadır.

4.3.1. Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının Görev ve Yetkileri

5449 sayılı Kanunla Kalkınma Ajanslarının kuruluşuna ilk ciddi adım atılmıştır. Kanunun ilk maddesinde belirtildiği üzere; “Kalkınma Ajansları; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla kurulmaktadır.”

Kanuna göre Kalkınma Ajanslarının görev ve yetkileri şunlardır:²³⁶

- a) Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamak.
- b) Bölge plân ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bildirmek.
- c) Bölge plân ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak.
- d) Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plân ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek.

²³⁶ 8 Şubat 2006 tarihli ve 26074 sayılı Resmi Gazete

- e) Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek.
- f) 4 üncü maddenin ikinci fıkrasının (c) bendi çerçevesinde ajansa tahsis edilen kaynakları, bölge plân ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak.
- g) Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek.
- h) Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak.
- i) Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek.
- j) Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek.
- k) Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak.
- l) Ajansın faaliyetleri, malî yapısı ve ajansla ilgili diğer hususların güncel olarak yayınlanacağı bir internet sitesi oluşturmak.

4.4. NUTS SINIFLANDIRMASI

AB'ye üye ülkeler arasında bölgelerarası dengesizliği ortadan kaldırmak ve geri kalmış bölgelerin Birliğin sağladığı fonlardan yararlanmalarını ortak bir zeminde gerçekleştirmek amacıyla, üye ülkeler içinde bir bölgeleme sistemi oluşturulmuştur. NUTS (Nomenclatures des Unites Territoriales Statistiques - İstatistiki Bölgesel Birimler Sınıflandırması) adı verilen

bu sistemle her bölgeye ait verilerin karşılaştırılabilir nitelikte olması ve bölgelerarası farkların belirlenmesi hedeflenmektedir.²³⁷ NUTS Bölgeleri, bölgesel gelişme politikalarının belirlenmesini, bölgesel istatistiklerin toplanmasını ve AB bölgesel istatistik sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistikî veri tabanı oluşturulmasını sağlayan istatistikî bölge birimleri sınıflandırmaları olarak da bilinmektedirler.²³⁸

NUTS üç ayrı düzeyde; NUTS I, NUTS II ve NUTS III olarak adlandırılmaktadır. NUTS I, kendine yeterli ekonomik güce sahip bölgesel alanları; NUTS II, daha çok iller düzeyinde yönetsel birimleri; NUTS III ise, kırsal temelde yönetsel birimleri kapsamaktadır. Daha geniş anlamda ise; NUTS 3 bölgeleri birleşerek NUTS 2 bölgelerini, NUTS 2 bölgeleri ise birleşerek NUTS 1 bölgelerini oluşturmaktadırlar.²³⁹

Türkiye’de ise; AB’ye uyum süreci çerçevesinde NUTS sisteminin oluşturulması ve BKA’ların kurulması amacıyla 2000’lerden itibaren bir çalışma başlatılmıştır. AB NUTS sistemi 22 Eylül 2002 tarih ve 4720 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilmiştir. Daha sonra da 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesinde, katılım öncesi mali yardım programından yararlanabilmek için Kalkınma Ajansların kurulması öngörülmüş ve 5449 sayılı “Kalkınma Ajansları’nın Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı” Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından 25.1.2006 tarihinde kabul edilmiş ve 08.02.2006 tarih ve 26074 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.²⁴⁰

NUTS sınıflandırmasının genel amaçlarını şu şekilde başlıklandırmak mümkündür:²⁴¹

- Bölgesel düzeydeki ekonomik ve sosyal sorunlara çözüm aranması bölgesel istatistiklere gerek duyulması,
- Bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması,
- Bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi,

---

²³⁷ Kübra Cihangir Çamur ve Özge Gümüş, *Bölgesel Kalkınma Ajansları Nedir Ne Değildir?*(Ankara: Paragraf Yayınları) 155.

²³⁸ Serap Kayasü, Melih Pınarcıoğlu, Suna S. Yaşar ve Sencer Dere, *Yerel/ Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Arttırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları*. (İstanbul: İTO Yayınları, 2003) 199.

²³⁹ Mustafa Bayburtlu, “Türkiye Açısından Bir Değerlendirme: AB Bölgesel Politikası ve Yapısal Fonlar” 10 Nisan 2013 <<http://www.ibb.gov.tr/sites/Avrupa-Birligi/Documents/ABBolgeselPolitikasi.pdf>>.

²⁴⁰ Kayasü, Pınarcıoğlu, Yaşar ve Sencer 206–208.

²⁴¹ İstanbul Büyükşehir Belediyesi, AB’nin Yerel Politikaları, 25 Mayıs 2013 <http://www.ibb.gov.tr/tr>.

- Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiksel veri tabanı oluşturulması.

Tablo 4.9. : İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması (İBBS)

DÜZEY 1 (12 Bölge Birimi NUTS-1)		DÜZEY 2 (26 Bölge Birimi)		DÜZEY 3 (81 İl Düzeyinde)	
Kod	Tanım	Kod	Tanım	Kod	Tanım
TR	<u>TÜRKİYE</u>				
TRA	KUZEYDOĞU ANADOLU	TRA1	ERZURUM	TRA11	ERZURUM
				TRA12	ERZİNCAN
				TRA13	BAYBURT
		TRA2	AĞRI	TRA21	AĞRI
				TRA22	KARS
				TRA23	IĞDIR
				TRA24	ARDAHAN
TRB	ORTADOĞU ANADOLU	TRB1	MALATYA	TRB11	MALATYA
				TRB12	ELAZIĞ
				TRB13	BİNGÖL
				TRB14	TUNCELİ
		TRB2	VAN	TRB21	VAN
				TRB22	MUŞ
				TRB23	BİTLİS
				TRB24	HAKKARİ
TRC	GÜNEYDOĞU ANADOLU	TRC1	GAZİANTEP	TRC11	GAZİANTEP
				TRC12	ADIYAMAN
				TRC13	KİLİS
		TRC2	ŞANLIURFA	TRC21	ŞANLIURFA
				TRC22	DİYARBAKIR
		TRC3	MARDİN	TRC31	MARDİN
				TRC32	BATMAN
				TRC33	ŞIRNAK
				TRC34	SİİRT
TR1	İSTANBUL	TR10	İSTANBUL	TR100	İSTANBUL
TR2	BATI MARMARA	TR21	TEKİRDAĞ	TR211	TEKİRDAĞ

		TR22	BALIKESİR	TR212	EDİRNE
				TR213	KIRKLARELİ
				TR221	BALIKESİR
				TR222	ÇANAKKALE
TR3	EGE	TR31	İZMİR	TR310	İZMİR
				TR321	AYDIN
		TR32	AYDIN	TR322	DENİZLİ
				TR323	MUĞLA
				TR331	MANİSA
		TR33	MANİSA	TR332	AFYONKARAHİSAR
				TR333	KÜTAHYA
				TR334	UŞAK
TR4	DOĞU MARMARA	TR41	BURSA	TR411	BURSA
				TR412	ESKİŞEHİR
				TR413	BİLECİK
		TR42	KOCAELİ	TR421	KOCAELİ
				TR422	SAKARYA
				TR423	DÜZCE
				TR424	BOLU
				TR425	YALOVA
TR5	BATI ANADOLU	TR51	ANKARA	TR510	ANKARA
				TR521	KONYA
		TR52	KONYA	TR522	KARAMAN
TR6	AKDENİZ	TR61	ANTALYA	TR611	ANTALYA
				TR612	ISPARTA
				TR613	BURDUR
		TR62	ADANA	TR621	ADANA
				TR622	MERSİN
		TR63	HATAY	TR631	HATAY
				TR632	KAHRAMANMARAŞ
				TR633	OSMANİYE
TR7	ORTA ANADOLU	TR71	KIRIKKALE	TR711	KIRIKKALE
				TR712	AKSARAY
				TR713	NİĞDE
				TR714	NEVŞEHİR
				TR715	KIRŞEHİR
		TR72	KAYSERİ	TR721	KAYSERİ
				TR722	SİVAS

				TR723	YOZGAT
TR8	BATI KARADENİZ	TR81	ZONGULDAK	TR811	ZONGULDAK
				TR812	KARABÜK
				TR813	BARTIN
		TR82	KASTAMONU	TR821	KASTAMONU
				TR822	ÇANKIRI
				TR823	SİNOP
		TR83	SAMSUN	TR831	SAMSUN
				TR832	TOKAT
				TR833	ÇORUM
				TR834	AMASYA
TR9	DOĞUKARADENİZ	TR90	TRABZON	TR901	TRABZON
				TR902	ORDU
				TR903	GİRESUN
				TR904	RİZE
				TR905	ARTVİN
				TR906	GÜMÜŞHANE

Kaynak: İBBS, 20 Ocak 2013 < www2.ormansu.gov.tr/COB/Files/istatistik/IBBS_2005.xls>.

4.5. TÜRKİYE’DE AKTİF HALDEKİ KALKINMA AJANSLARI

Tablo 4.10. : Türkiye’de Kurulu Kalkınma Ajansları

TR10: İstanbul	TR71: Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Niğde, Nevşehir
TR21: Edirne, Kırklareli, Tekirdağ	TR72: Kayseri, Sivas, Yozgat
TR22: Balıkesir, Çanakkale	TR81: Bartın, Karabük, Zonguldak
TR31: İzmir	TR82: Çankırı, Kastamonu, Sinop
TR32: Aydın, Denizli, Muğla	TR83: Amasya, Çorum, Samsun, Tokat
TR33: Afyon, Kütahya, Manisa, Uşak	TR90: Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon
TR41: Bilecik, Bursa, Eskişehir	TRA1: Bayburt, Erzincan, Erzurum
TR42: Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova	TRA2: Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars
TR51: Ankara	TRB1: Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli
TR52: Karaman, Konya	TRB2: Bitlis, Hakkâri, Muş, Van

TR61: Antalya, Burdur, Isparta	TRC1: Adıyaman, Gaziantep, Kilis
TR62: Adana, Mersin	TRC2: Diyarbakır, Şanlıurfa
TR63: Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	TRC3: Batman, Mardin, Şırnak, Siirt

Kaynak: DPT, 25 Mayıs 2013 <www.dpt.gov.tr/bgyu/kalkinmaajans/kalkinma_ajansNedir.html>.

4.5.1. İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA)

Türkiye'nin en batısında yer alan İzmir, gerek coğrafi konumu gerekse zengin tarihiyle yıllar boyunca bir liman ve ticaret kenti olarak dışa açık yapısıyla batılı tarzda gelişen kültürünü Anadolu gelenek ve görenekleriyle birleştirmiştir. Kültür turizmini köklü tarihi ve antik uygarlıklarıyla; inanç turizmini farklı inanışlara ev sahipliği yapmasıyla; termal turizmini jeotermal kaynakları ve tesisleriyle; eko turizmini de doğa, deniz, kum, güneş gibi güzellikleriyle bütünleştirip güçlendirmiştir. İzmir ayrıca standardı yüksek tesisleri, yıl içinde düzenlenen fuar ve festivalleriyle kongre turizmi için de elverişli bir metropoldür.²⁴²

25 Ocak 2006'da 5449 no'lu "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun" kabul edilerek, 8 Şubat 2006 tarihinde 26074 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasını öngören Bakanlar Kurulu 2006/10550 sayılı kararnamesi 6 Temmuz 2006 tarih ve 26220 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmış ve İzmir ili merkez olmak üzere TR31 Düzey 2 bölgesinde İzmir Kalkınma Ajansı kurulmuştur.²⁴³

Sürdürülebilir yerel kalkınmada öncü ve etkin, uluslararası tanınırlığa sahip bir Ajans olmayı kendisine vizyon edinen İzmir Kalkınma Ajansı'nın misyonu ise; İzmir'in sürdürülebilir kalkınması için bütüncül bir yaklaşım ile yerel potansiyeli harekete geçirecek katılımcı araçlar geliştirmek ve uygulamaktır. Ajansın öncelikli hedefleri arasında bürokrasiyi ortadan kaldırmak ve İzmir'in uluslar arası tanıtımını gerçekleştirmek ön plana çıkmaktadır. İzmir Kalkınma Ajansı siyasi bir kurum niteliği taşımadan, İzmir'in ekonomik buyumesini sağlamak ve refahının artması için aracı bir kurum olması amaçlanmıştır. İzmir Kalkınma Ajansı'nın 2009-2013 İzmir Bölgesel Gelişme Planı hazırlık çalışmaları kapsamında ilk sırayı

²⁴² İzmir Kalkınma Ajansı, 26 Ocak 2013 <<http://www.izka.org.tr/kurumsal/>>.

²⁴³ İzmir Kalkınma Ajansı, 30 Ocak 2013 <<http://www.izka.org.tr/izmir/>>.

İzmir'in mevcut durumunun tespiti için Ajans çalışanlarınca İzmir Bölgesine (TR31) 'Genel Bir Bakış Raporu' hazırlanmıştır.²⁴⁴

İzmir ilinde kamu kesimi, özel kesim, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin kurumsal kapasitelerini artırmak, ortak iş yapma kültürü ve verimli işbirlikleri geliştirmek için çalışan İZKA, ulusal kalkınma planıyla uyumlu, katılımcılık esasına dayalı 2010 - 2013 İzmir Bölge Planı'nı hazırlayarak, bölge plan ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı proje ve faaliyetlere teknik ve mali destek sağlamaktadır. Ajans tarafından sağlanan destekler; proje teklif çağırısı, güdümlü proje desteği, doğrudan faaliyet desteği, teknik destek, faiz desteği ve faizsiz kredi desteğidir.²⁴⁵

İZKA'nın 2008-2012 yılları arasında desteklediği mali programlar:²⁴⁶

- 2008 yılı KOBİ ve Sosyal Kalkınma Mali Destek Programları
- 2009 yılı Tarım ve Kırsal Kalkınma ile Turizm ve Çevre Mali Destek Programları
- 2010 yılı Kırsalda Ekonomik Çeşitlilik ile Turizmde Rekabet Edebilirlik ve Yenilik Mali Destek Programları
- 2011 yılı Teknolojik Üretim ve Yenilik Mali Destek Programları
- 2012 yılı Yenilenebilir Enerji Ve Çevre Teknolojileri Mali Destek Programları

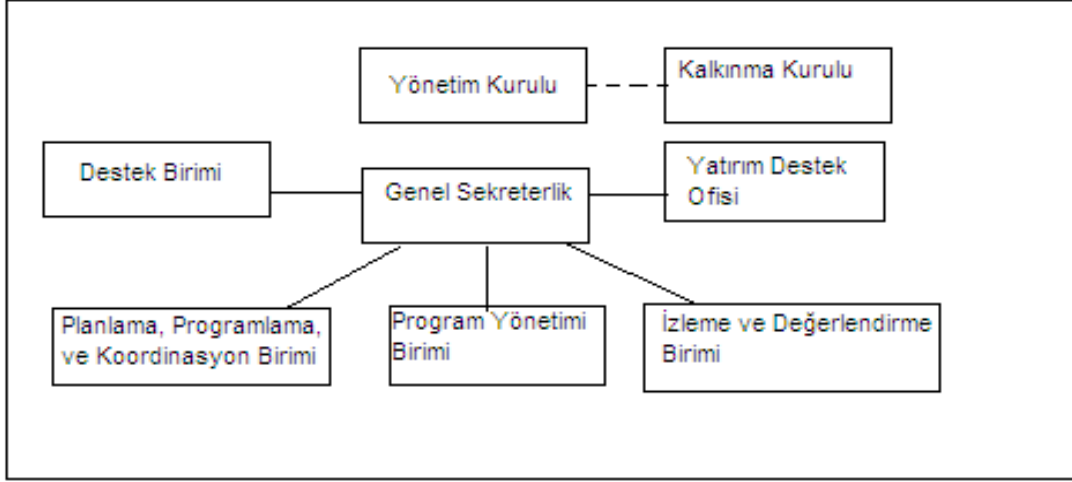
---

²⁴⁴İzmir Kalkınma Ajansı, 26 Haziran 2012< [http://www.izka.org.tr/files/Izmir_Mevcut_Durum_Analizi_\(pdf..\)](http://www.izka.org.tr/files/Izmir_Mevcut_Durum_Analizi_(pdf..)) >.

²⁴⁵İzmir Kalkınma Ajansı, <http://www.izka.org.tr/destekler/onceki-donem-mali-destek-programlari/> 29.06.2012.

²⁴⁶İzmir Kalkınma Ajansı, <http://www.izka.org.tr/destekler/onceki-donem-mali-destek-programlari/> 19.09.2012

Şekil 4.2. : İzka'nın Organizasyon Yapısı

Kaynak: İZKA, 15 Temmuz 2012 <<http://www.izka.org.tr/kurumsal/organizasyon-yapisi/>>.

Şekil 4.2’de de görüldüğü gibi İZKA’nın Yönetim Kurulu, Kalkınma Kurulu ve Genel Sekreterlik ve Genel Sekreterliğe bağlı üç bölümü vardır.

4.5.2. Mevlana Kalkınma Ajansı (MEVKA)

Türkiye’nin yüzölçümü en büyük ili olan Konya, coğrafi olarak Anadolu’nun merkezindeki konumu, alternatif ulaşım yolları, hızlı gelişimi, üniversiteleri, Teknokenti, Organize Sanayi Bölgeleri ve modern altyapısı ile son derece dinamik ve gelişme potansiyeli olan bir şehir görünümü sergilemektedir. Konya’da toplam 9 adet organize sanayi bölgesi ve 38 adet küçük sanayi sitesi bulunmaktadır. Konya ayrıca Türkiye’nin en fazla şirket barındıran teknokentlerinden birisine ev sahipliği yapmaktadır. Bütün bunların yanında bir de Konya, 2006-07’de FDI Magazine dergisi tarafından ekonomik potansiyel dalında dünyada en iyi 2. Şehir; 2010-11’de doğrudan yabancı yatırım stratejisi dalında en başarılı 4. Büyük Şehir seçilmiştir.

22 Kasım 2008 tarih ve 27062 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 2008/14306 sayılı Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulması Hakkındaki Bakanlar Kurulu Kararı ile Konya ve Karaman illerinin mevcut potansiyellerinin güçlenmesini sağlamak ve bölgeler arasındaki farklılıkları en aza indirmek amacıyla kurulmuştur.

2009-2011 Mali Destek Programları ise şu şekildedir:²⁴⁷

- 2009 Yılı Kırsal Kalkınma Mali Destek Programı
- 2009 Yılı Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı
- 2010 Yılı Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı
- 2010 Yılı İktisad Kalkınma Mali Destek Programı
- 2011 Yılı Kırsal Kalkınma Mali Destek Programı
- 2011 Yılı İktisadi İşletmelerde Rekabetçiliğin Geliştirilmesine Yönelik Mali Destek Programı

MEVKA'nın kendisine edindiği vizyonu: Ulusal kalkınmanın yerel öncüsü olmaktır. Misyonu ise: Ulusal ve uluslar arası düzeyde inovasyon, kümelenme, kalite, markalaşma, kurumsallaşma temellerinde rekabetçi üretim yapılan, sağlıklı, eğitimli ve kültürlü bireylerin yaşadığı, medeniyet değerlerinin korunduğu ve küresel paylaşıma açıldığı bir bölgede lider kuruluş olmaktır.²⁴⁸

5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'un 3'üncü bölümünde yer alan 7'inci maddesine göre MEVKA'nın teşkilat yapısı Kalkınma Kurulu, Yönetim Kurulu, Genel Sekreterlik, Yatırım Destek Ofisleri şeklinde teşekkül etmiştir. Kalkınma kurulu: Ajansın danışma organıdır. Bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak; bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında işbirliğini geliştirmek ve ajansı yönlendirmek üzere oluşturulur. Yönetim Kurulu ise; Ajansın karar organıdır. Ajansı, yönetim kurulu başkanı temsil eder. Yönetim kurulunun başkanı da validir. Genel Sekreterlik Ajansın icra organıdır. Genel Sekreterliğin ve yatırım destek ofislerinin en üst amiri Genel Sekreterdir. Genel Sekreter yönetim kuruluna karşı sorumludur.²⁴⁹

---

²⁴⁷ Mevlana Kalkınma Ajansı, 27 Ocak 2013

<http://www.mevka.org.tr/Content/ViewArticle/vizyon_ve_misyon?articleID=8OSCFjAMxMQ%3D>

²⁴⁸ Mevlana Kalkınma Ajansı, 27 Ocak 2013

<http://www.mevka.org.tr/Content/ViewArticle/2011_mali_destek_programlari ?articleID=Jvpi5uXTi%2Bw%3D>.

²⁴⁹ Mevlana Kalkınma Ajansı, 3 Şubat 2013

http://prj.mevka.org.tr/Content/ViewArticle/organizasyon_yapisi?articleID=uyFEeAz%2BcGs%3D .

Tablo 4.11. : Kalkınma Ajanslarının Desteklediği Programlar Özeti

Mali Destek Programları				
Yıl	Teklif Çağrı Sayısı	Destek Miktarı (Milyon TL)	Proje Başvuru Sayısı	Desteklenen Proje Sayısı
2008	6	46	1.129	258
2009	9	93	2.576	406
2010	55	373	9.442	1.798
2011	43	322	1.156	-
Toplam	113	833	14.303	2.434
Doğrudan Faaliyet Desteği Programları				
Yıl	Program Sayısı	Destek Miktarı (Milyon TL)	Proje Başvuru Sayısı	Desteklenen Proje Sayısı
2009	1	0,3	11	6
2010	8	4,4	559	111
2011	26	19,8	---	---
Toplam	35	24,5	570	117
Teknik Destek Programları				
Yıl	Program Sayısı	Destek Miktarı (Milyon TL)	Proje Başvuru Sayısı	Desteklenen Proje Sayısı
2010	6	2,3	367	271
2011	21	11,8	-	-
Toplam	27	14,1	367	271

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, 2014-2018 Özel İhtisas Komisyonu Ön Raporu, 27.

4.6. TÜRKİYE'DE BKA'LARIN ETKENLİĞİ

Türkiye’de bölgesel planlamaya ihtiyacın olduğu bir gerçektir. GSMH, kişi başına GSMH ve sosyal açıdan ülkenin doğusu ve batısı arasında hatta aynı bölgede yer alan iller ve bu illerin içinde yer alan bölgeler arasında bile büyük farklılıklar mevcuttur. Bu çerçevede bölgesel farklılıkların ortadan kaldırılması amacıyla Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan

bu yana birçok bölgesel politika uygulamasına gidilmiştir.²⁵⁰ Fakat Türkiye’de ki mevcut planlama süreci incelendiğinde ise bölgesel politikaların başarısız oldukları görülmektedir. Bu başarısızlıkların arkasında üç temel eğilimden söz edilebilir. Birincisi, Kalkınmada Öncelikli Yörelere (KÖY) olarak adlandırılan politikaların başarısızlığı ve sonuçlarıdır. Bu politikalarla bölgelerde teknik altyapıyı kurulamamış, uygulamalarda çeşitli kayırmalara gidilmiş, kaynaklar sektör ve kuruluş bazında dağıtılarak bölgesel potansiyeller göz ardı edilmiş dolayısıyla ülke genelinde bir verimlilik sağlanamamıştır. İkincisi, yatırımlar ve bölgelerin ihtiyacı arasındaki asimetridir. Üçüncüsü ise, özellikle 1980 sonrasında Türkiye’nin ekonomik istikrar sorunları nedeniyle makro politikalarda odaklanması, dışa açılma ile ihracat politikalarının ön plana çıkması ve kaynakların ağırlıklı olarak uzun süre dış ticaretin finansmanında kullanılmasıdır.²⁵¹ Son yıllarda uygulanan bütün bölgesel politikalara rağmen Türkiye’de bölgesel farklılıklar ülke düzeyinde eşitsizliğin önemli bir kaynağı olmayı sürdürmüştür.

Kalkınma Ajanslarının 2009 tarihinde 26 Düzey 2 bölgesinde kuruluşu tamamlanmış ve Türkiye bölgesel politikalarında yeni bir kurumsal yapı olarak doğmuştur. Uzun yıllarda geleneksel yukarıdan aşağıya (top-down) olarak tanımlanan klasik bölgesel kalkınma politikalarının uygulandığı ortamda bu yeni yapılanma tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi, ülke içinde de büyük ilgi uyandırmış ve beklentileri oldukça arttırmıştır. Aşağıdan yukarıya yaklaşım (bottom-up) bölgesel politikalarda zaman zaman aksaklıklara sorun olsa da Türkiye’de bölgesel ekonomilerde mevcut dinamizmi özellikle kalkınma için inisiyatif almak konusunda oldukça geliştirmiştir.

Kalkınma ajanslarından en çok beklenen katkıların ülke ekonomisine olduğu söylenebilir.²⁵² Ajanslar yerel aktörler ve dinamikler arasında sinerji oluşturacak bütün kaynakları harekete geçirecek ve yerel/bölgesel kalkınma çabalarının etkisini artıracaktır. Bunun yanında, bölgeler arası eşitsizliklerin devam etmesi ise kalkınma ajanslarına yönelik beklentileri yükseltmekte, katılımcılık taleplerini arttırmaktadır. Ancak, bölgesel farklılıklar tek bir politika aracı ile çok kısa sürede çözümlenecek sorunlar değildir. Bu farklılıkları yaratan yapısal nedenler vardır. Mekansal olarak özellikle kentsel alanlarda yığınların oluşması ve bunların yarattığı çekim gücü bölgesel farklılıkların kaybolmamasının arkasındaki önemli

---

²⁵⁰ Tiftikçigil 128.

²⁵¹ Doğruel 10.

²⁵² DPT, 29 Haziran 2016 < <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/kalkinmaajans/ajans.html> > .

nedenlerden biridir. Bölgesel farklılıklar arasında böyle bir yapısal nedenin olması kalkınma ajanslarının bölgesel eşitsizlikleri giderme hedefini zorlaştıran bir sorundur.²⁵³

Şüphesiz ki, yerel büyüme potansiyelinin geliştirilme yükü sadece kalkınma ajanslarına bırakılamaz ancak burada kalkınma ajansının büyümenin temelini oluşturacak rekabeti geliştirmesi önemlidir.

---

²⁵³ Haluk Erat, *Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Akdeniz Ekonomisi*, (Ankara:Tek Yay. 2005) 251-278.

SONUÇ

Ağırlıklı olarak İkinci Dünya Savaşı sonrası yeniden şekillenen dünyadaki bölgesel kalkınmışlık farklarını ortadan kaldırmak için kendilerine büyük görevler düşen BKA'lar ve daha geniş kapsamda yerel kalkınma politikalarının dünyadaki ve ülkemizdeki geleceğini tahmin edebilmek için BKA'ların özellikle 90'lı yıllardan sonra yaşanan hızlı küreselleşme süreci içinde yarattıkları etkiye ve performanslarına göz atmak yeterli olacaktır.

Üretimde merkezi planlamanın yerini giderek artan biçimde yerel aktörlerin aldığı son 20 yıl zarfında somut bir örnek oluşturması ve ülkemizin geleceğini yakından ilgilendirmesi bakımından Avrupa Birliği'nin (AB) izlediği bölgesel politikalara odaklanıldığında, ana hatlarıyla; serbest piyasa ekonomisi prensipleri gereğince piyasanın liberalleşmesi önündeki tüm engellerin kaldırılması (insan, know-how, teknolojinin serbest dolaşımı), merkezi yönetimin yatırım ve sübvansiyonların en aza indirgenmesi, yerel yönetimlerin yerel kalkınma konusunda azami ölçüde söz sahibi olması ve buna oranla merkezi yönetimin ,regülasyon ve gözetim dışındaki, etki ve yetkilerinin sınırlanmasının öne çıktığı görülebilir.

Bu politikaları uygulama ihtiyacı bölgesel büyümeyi hızlandırmak, bölgesel eşitsizliği gidermek ya da belli bir bölgedeki etkinliği artırarak ülke büyümesine katkı sağlamak gibi temel amaçlar sonucu doğar. Diğer dünya ülkelerinde olduğu gibi birlik içerisinde de gelişmişlik farklılıkları mevzubahistir ve bu farklılıklar yeni ülkelerin birliğe dahil olmalarıyla daha da belirgin bir hal almıştır. Her bir AB üyesi ülke, kendine özgü bir bölgesel politika izlemektedir.

AB'nin uyguladığı bölgesel politika programları incelendiğinde bu politikaların tüm dünyadaki gelişmelere paralel olarak yukarıdan aşağıya politikalardan adem-i merkeziyetçi politikalara karşı olduğu görülmektedir. Bölgesel politikaların gelişimi üç dönem halinde incelenebilir. 1980 öncesi dönemde AB bölgesel politikaları merkeziyetçi bir anlayışta yürütülmüş ve imalat sektörüne, fiziksel sermaye yatırımlarını arttırmaya ve bölgeye sermaye çekilmesine yönelik politikalar uygulanmıştır. 1980-2004 yılları arasında meydana gelen petrol krizi ve AB'ye yeni üyelerin katılması Birliğin ekonomik ve sosyal yapısını etkilemiştir. Bunun sonucunda ise yeni yapısal reformlara gidilerek yapısal fonlara ilişkin ortaklıklar, programlama,yoğunlaşma tamamlayıcılık ilkeleri benimsenmiştir. 18 Şubat 2004 tarihinde üçüncü ekonomik ve sosyal uyum raporunun AB tarafından kabul edilmesiyle 2007-

2013 dönemini kapsayan yeni uyum politikalarının çerçevesi sunulmuş ve AB içinde dengeli bir kalkınmanın sağlanması amacıyla uluslararası ölçekte işbirliği sağlanmasına öncelik verilmiştir.

AB, bölgeler arası ekonomik ve sosyal farklılıkların giderilmesinde BKA'ları 1950'lerden bu yana etkin bir biçimde kullanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerini bertaraf etmek ve teknolojik gelişmeler sonucu ülkeler arasında giderek açılan ekonomik gelişmişlik farklarını kapatmak isteyen AB ülkeleri BKA uygulamasına geçmeye başlamışlardır. AB'deki mevcut BKA'lar arasında da gerek idari gerekse yapısal anlamda kendi içlerinde farklılıklar bulunmaktadır. Her ne kadar birbirinden bazı konularda ayrılmalarda temel amaçları; çeşitli hizmetler vererek faaliyette bulundukları bölgenin ekonomisini canlandırmak, girişimci potansiyelini geliştirmek, bölgedeki nüfusun kalkınma sürecine katılımını ve bu süreçten pay almasını sağlamaktır.

Polonya – İrlanda örnekleri

Bu bağlamda İrlanda bir başarı örneği olarak incelendiğinde ülkenin izlediği liberal ekonomik politikalar , transatlantik pazarı için bir bağlantı teşkil etmesi ve AB üyeliği yanında, üç bölgesel ve bir de ulusal nitelikte olan kalkınma ajansının etkin çalışmasının da öne çıktığı görülür. Bu ajanslardan ulusal olanı İrlanda Kalkınma Ajansı (IDA) veya Endüstriyel Kalkınma Ajansı olarak da adlandırılmaktadır. IDA ile yerel nitelikte olanlardan ise Shannon Kalkınma Ajansı bu çalışma kapsamında incelenmiş ve kuruluş yıllarından bu yana çalışma metodları, performansları ve izledikleri politikalar ana hatlarıyla belirtilmiştir. Ulusal ajans IDA özelinde incelendiğinde, temel işlevin İrlanda'nın 1950'lerden bu yana gösterdiği dışa açılma amacıyla paralel olarak, yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi ve bu sermayenin ülkenin kalkınma politikalarıyla uyumlu bir biçimde yatırıma dönüşmesi olduğu görülebilir. Ajans, ülke ekonomisine azami seviyede katma değer sağlayacak ve istihdam yaratacak sektörlerin (Bilgi-İletişim, Yazılım, Finansal Hizmetler, Tıbbi Teknolojiler) tespitinden sonra hummalı bir çalışmaya girişmiş ve İrlanda'nın 1969 yılında 8.6 milyar dolar seviyesinde olan ihracat tutarını 2000 yılında senede 70 milyar dolara yükseltmesinde önemli pay sahibi olmuştur.

Çalışmada İrlanda örneğinde bahsi geçen bölgesel yatırım ajansı olan Shannon Kalkınma Ajansı ise yine 1950'li yılların sonunda faaliyet geçmiş ve ülkenin Shannon bölgesinin uluslararası nitelikte bir üretim bölgesi haline getirilmesinde başrol oynamıştır. Bir BKA

olarak Shannon Kalkınma Ajansı, yola bir kamu kurumu olarak çıkmasına karşın 1990'lı yıllarda yapısal bir değişikliğe giderek, özel bir şirket kimliğini benimsemiş ve kendi gelirini kazanır hale gelmiştir. Buna karşın Ajans izlenen kalkınma politikaları anlamında merkezi hükümetin paralel hareket etmeyi sürdürmüştür. Ajans'ın başarısı Shannon bölgesinin, başta Bilgi-İletişim sektöründekiler olmak üzere, Kuzey Amerika kökenli şirketlerin, İrlanda içindeki en büyük kümelenme bölgesini oluşturmasından anlaşılabılır.

Orta Avrupa ülkelerinden Polonya örneği incelendiğinde ise uzun yıllar Doğu Bloku'nda yer alan ve 1980'lerin sonlarından itibaren hızlı bir dışa açılma ve liberalleşme sürecinden geçen bir ülkede yerel ve ulusal kalkınma ajanslarının etkisine tanıklık edilebilir. Önceleri 49 idari bölgeye sahip Polonya, daha sonra bunların sayısını 16'ya, AB üyeliği ile birlikte de 5'e düşürerek, bölgesel kalkınma politikalarının ve bunlara bağlı toplanan bölgesel istatistiklerin AB ile azami düzeyde standardizasyonunu sağlamıştır. Büyük bölümü ticari birer işletme şeklinde faaliyet gösteren Polonya BKA'ları, ülkenin Ticaret Kanunu'na tabi olup, kanun elverdiği ölçüde şirket performansı değerlendirmelerine maruz kalmaktadır. Avantajları olduğu kadar dezavantajları da olan bu durumun, BKA'larda karar alma sürecini yavaşlatmakta olduğu şeklinde yorumlar mevcuttur.

Ülkede yerel kalkınma ajanslarının üzerinde konumlanmış ve tamamen kamu kurumu olan Polonya Kalkınma Ajansı (PAliIZ)adlı bir de ulusal ajans faaliyettedir. Bir çatı kuruluş işlevine sahip PAliIZ, yerel ajanslara AB'den kaynak akışını kontrolün yanı sıra yabancı sermayeyi Polonya'ya çekme konusunda da faaliyetler yürütmektedir.

Türkiye'de Durum

Bölgeler arası eşitsizlik sorunu diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de önemli sorun teşkil etmektedir. Türkiye'nin doğu ve batı bölgelerinin coğrafi koşullardaki farklılıklarının bir sonucu olarak batı bölgeleri daha verimli ve daha yaşanabilir bölgelerdir. Ayrıca Ülkemizde özellikle geri kalmış bölgelerde ekonominin geleneksel yapısı ve hızlı nüfus artışı istihdam olanaklarını azaltmakta, bu durumda metropollere yoğun göçlere neden olmaktadır. Ülkede tarihsel, coğrafi iktisadi nedenler ve nüfus artışı sonucu ortaya çıkan bölgesel farklılıklar kalkınma açısından oldukça önemli sorunlara yol açmaktadır.

Ülkemizde bölgesel politikalar ilk olarak 1960'lı yıllarda kalkınma planlaması ile başlamış ve sekiz kalkınma planında da yer almıştır. Kalkınma planlarının temel amacının

bölgelerarası eşitsizliğin kapatılması iken bu dönemde uygulanan kalkınma planları beklenen hedefleri gerçekleştiremişlerdir. Türkiye’de BKA’ların kurulmasında en önemli sebep Avrupa Birliği’ne üyelik sürecidir. Birlik; üye olacak ve aday ülkelerde BKA’ların kurulmasını istemesi sonucu bu konu üzerinde daha fazla eğilmeye başlamıştır. 1999 yılında Helsinki Zirvesi’nde AB’ye üye ülke olarak Türkiye’nin de kabul edilmesiyle birlikte yukarıdan aşağıya doğru uygulanan politikalar seti terk edilerek; yönetim anlayışı çerçevesinde aşağıdan yukarıya politikalar seti uygulanmaya başlanmıştır. Bütün bu gelişmeler ışığında AB’ye uyum süreci NUTS sisteminin ve BKA’ların kurulması yönünde 2000’lerden itibaren çeşitli çalışmalar başlatılmıştır. AB NUTS sistemi 22 Eylül 2002 tarih ve 4720 sayılı Bakanlar kurulu kararı ile kabul edilerek 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesinde Kalkınma Ajansları’nın kurulması öngörülmüştür.

Kalkınma Ajanslarından en çok beklenen katkıların ülke ekonomisine olduğu gibi ülkemizde bugüne kadar var olan bölgesel koordinasyonsuzluk sorununa da çözüm getireceği düşünülmektedir. Şüphesiz ki yerel büyüme potansiyelinin geliştirilmesi yük tek başına kalkınma ajanslarının üzerine bırakılamaz. Ancak kalkınma ajanslarının bölgesel büyümenin temelini oluşturacak rekabeti nasıl geliştirebileceği önemlidir. Burada kalkınma ajanslarının işlevini geçmişteki bölgesel politikalarındaki teşviklerle karşılaştırmamak gerekir. Temelde bu kuruluşların işlevi bölgesel rekabet ortamının sağlanması, ilgili bölgedeki iş dünyasının yatırım ortamını iyileştirilmesidir. Bu çerçevede o bölgenin gelişmesi için ajansın neler yapabileceği önsemlidir.

Ülkemizdeki kalkınma ajanslarının en önemli ihtiyaçlarından ilki koordinasyon eksikliğidir. Bazı bölgelerin rekabet güçlerindeki zayıflık ve birden fazla ilden oluşan yapıları dikkate alındığında, kalkınma ajanslarının işleyişinde ve tasarlanacak politikalarda koordinasyon ihtiyacı doğmaktadır. İkinci olarak kalkınma ajansları bütün bölgelere odaklanmalıdır. Zayıf rekabete sahip bölgelere daha farklı stratejilerle yaklaşmak gerekebilir. Kalkınma ajanslarının düşük gelirli bölgelerde lider ve yönlendirici bir kurumsal işlev yüklenirken, gelişmiş bölgelerde sadece tamamlayıcı bir rolü benimsemesi stratejik farklılaşma adına ilk adım olabilir.

EK

08.02.2006 tarih ve 26074 sayılı Resmi Gazete

Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve

Görevleri Hakkında Kanun

Kanun No. 5449

Kabul Tarihi: 25.1.2006

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç ve Kapsam, Tanımlar, Kuruluş, Genel Koordinasyon

Amaç ve kapsam

MADDE 1 — Bu Kanunun amacı; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere oluşturulacak kalkınma ajanslarının kuruluş, görev ve yetkileri ile koordinasyonuna ilişkin esas ve usûlleri düzenlemektir.

Tanımlar

MADDE 2 — Bu Kanunun uygulanmasında;

- a) Bölge: EK 1 listede belirtilen Düzey 2 İstatistikî Bölge Birimini,
- b) Ajans: Kalkınma ajansını,
- c) Kuruluş kararnamesi: Kalkınma ajanslarının kuruluşuna dair Bakanlar Kurulu kararını, ifade eder.

Kuruluş

MADDE 3 — Ajanslar, bölgeler esas alınarak, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakanın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu kararı ile kurulur. Ajans merkezinin bulunacağı il, kuruluş kararnamesinde belirtilir. EK 1 listede belirtilen bölgelerin yeniden düzenlenmesine ve kurulmuş olan Ajansın kaldırılmasına Bakanlar Kurulu yetkilidir. Ajanslar, tüzel kişiliği haiz ve bu Kanunla düzenlenmemiş bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tâbidir.

Genel Koordinasyon

MADDE 4 — Ajansların ulusal düzeyde koordinasyonundan Devlet Planlama Teşkilatı sorumludur.

Devlet Planlama Teşkilatı;

- a) Bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltıcı tedbirleri alır; plânlama, programlama ve projelendirme konularında ajanslara rehberlik ve danışmanlık yapar, plân ve programların uygulanmasını izler ve değerlendirir.
- b) Ajansların kurumsal performansları ile yürütülen programların performanslarının ölçülmesine dair usûl ve esasları belirleyerek, bunların değerlendirmesini yapar veya yaptırır.
- c) Bölgesel gelişmeye yönelik iç ve dış kaynaklı fonların ajanslara tahsisi ile bunların kullanımına ilişkin usûl ve esasları belirler.
- d) Ajanslar arası işbirliğini sağlar ve ortak proje üretimini destekler.
- e) Ajansların işlevlerini etkili ve verimli olarak yerine getirebilmesi için merkezî düzeyde ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği ve koordinasyonu sağlar.
- f) Ajansların yıllık çalışma programlarını onaylar.
- g) Yönetim kurulu tarafından, nitelikleri uygun kişiler arasında seçilen ve teklif edilen ajans genel sekreterini onaylar.
- h) Plân ve programlara, yapılacak yardım ve transferlere, personelin nitelik ve istihdamına, bütçe ve muhasebe standartlarının kullanımına, faaliyet raporlarına, izleme, değerlendirme ve denetime ilişkin esas ve usûller ile yatırım destek ofislerinin çalışma esas ve usûllerini ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının görüşünü alarak belirler.

İKİNCİ BÖLÜM

Görev ve Yetkiler

Ajansın görev ve yetkileri

MADDE 5 — Ajansın görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamak.
- b) Bölge plân ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bildirmek.
- c) Bölge plân ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak.
- d) Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plân ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek.

e) Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek.

f) 4 üncü maddenin ikinci fıkrasının (c) bendi çerçevesinde ajansa tahsis edilen kaynakları, bölge plân ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak.

g) Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek.

h) Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak.

i) Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek.

j) Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmelerle yeni girişimcileri desteklemek.

k) Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak.

l) Ajansın faaliyetleri, malî yapısı ve ajansla ilgili diğer hususların güncel olarak yayınlanacağı bir internet sitesi oluşturmak. Bilgi toplama

MADDE 6 — Ajans, görevleri kapsamında gerekli gördüğü bilgileri kurum ve kuruluşlardan istemeye yetkilidir. Kendilerinden bilgi istenilenler bu bilgileri zamanında vermekle yükümlüdür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Ajansın Teşkilâtı

Teşkilât yapısı

MADDE 7 — Ajansın teşkilât yapısı aşağıdaki gibidir:

- a) Kalkınma kurulu.
- b) Yönetim kurulu.
- c) Genel sekreterlik.
- d) Yatırım destek ofisleri.

Kalkınma kurulu

MADDE 8 — Bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak; bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında işbirliğini geliştirmek ve ajansı yönlendirmek üzere kalkınma kurulu oluşturulur. Kalkınma kurulu, illerin dengeli şekilde temsilini sağlayacak yapıda, en fazla yüz üyeden oluşur. Kalkınma kuruluna temsilci gönderecek kamu kurum ve kuruluşları ile özel kesim ve sivil toplum kuruluşlarının gönderecekleri temsilcilerin sayısı, görev süresi ve diğer hususlar kuruluş kararnamesi ile belirlenir. Kalkınma kurulu, yapacağı ilk toplantıda kendi üyeleri arasından bir Başkan ve bir Başkan Vekili seçer. Başkan ve Başkan Vekilinin görev süresi iki yıldır. Başkan ve Başkan Vekilinin temsil ettiği kurum ile mensubiyeti sona erdiğinde Kurul Başkanlığı ve Başkan Vekilliği görevleri de sona erer ve ilk toplantıda yeniden Başkan ve Başkan Vekili seçimi yapılır. Kalkınma kurulu, Kurul Başkanının daveti üzerine yılda en az iki defa toplanır. Ayrıca Kurul, üye tam sayısının beşte birinin talebi üzerine Kurul Başkanı tarafından toplantıya çağrılır. Kalkınma kurulu, üye tam sayısının yarıdan bir fazlası ile toplanır, katılanların çoğunluğu ile karar alır. Toplantı yetersayısı sağlanamayan hallerde onbeş günü aşmayacak şekilde yeni toplantı tarihi Başkan tarafından belirlenir ve bu toplantıda toplantı yetersayısı aranmaz.

Kalkınma kurulunun görev ve yetkileri

MADDE 9 — Kalkınma kurulunun görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Tek ilden oluşan bölgelerde yönetim kurulunda yer alacak özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşları temsilcilerini ve iki katı yedeklerini sırasıyla seçmek.
- b) Ajansın yıllık faaliyet ve iç denetim raporlarını görüşmek, değerlendirmek ve yönetim kuruluna önerilerde bulunmak.
- c) Bölgenin sorunlarına ve çözüm önerilerine, tanıtımına, potansiyeline ve önceliklerine yönelik olarak yönetim kuruluna tavsiyelerde bulunmak.
- d) Toplantı sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına raporlamak ve toplantıya ilişkin bir sonuç bildirisi yayımlamak. Yönetim kurulu

MADDE 10 — Yönetim kurulu, ajansın karar organıdır. Yönetim kurulu, tek ilden oluşan bölgelerde vali, büyükşehir belediye başkanı, il genel meclisi başkanı, sanayi odası başkanı, ticaret odası başkanı ile kalkınma kurulu tarafından özel kesim ve/veya sivil toplum kuruluşlarından seçilecek üç temsilciden; birden fazla ilden oluşan bölgelerde il valileri, büyükşehir belediye başkanları veya büyükşehir olmayan illerde il merkez belediye başkanları, il genel meclisi başkanları ve her ilden birer kişi olmak kaydıyla ticaret ve sanayi odası başkanlarından oluşur. Ancak, birden fazla ilden oluşan bölgelerdeki illerde; ticaret ve

sanayi odalarının ayrı ayrı kurulmuş bulunması halinde, yönetim kurulunda yer alacak temsilci Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. Ajansı, yönetim kurulu başkanı temsil eder. Yönetim kurulunun başkanı validir. Yönetim kurulu ilk toplantısında üyeleri arasından bir başkan vekili seçer. Birden fazla ilden oluşan bölgelerde yönetim kurulu başkanlığı; ilk yıl ajans merkezi olarak tespit edilen ilin valisi tarafından, müteakip yıllarda illerin alfabetik sırasına göre bölgedeki valiler tarafından birer yıl süreyle dönüşümlü olarak yürütülür. Tek ilden oluşan bölgelerde kalkınma kurulu tarafından seçilen yönetim kurulu üyelerinin görev süresi iki yıl olup görev sürelerini tamamlamadan herhangi bir şekilde üyeliklerinin sona ermesi halinde, kalan süreleri sırasına göre yedek üyelerce tamamlanır. Görevi sona eren üyeler tekrar seçilebilir. Yönetim kurulu üyeliği, üyelerin temsil ettikleri kurum ve kuruluşlardaki görevlerini sürdürmelerine engel teşkil etmez. Yönetim kurulu üyeleri ajans ile ilgili gizlilik taşıyan bilgileri ve bu Kanunun uygulanması sırasında öğrendikleri çalışma alanlarındaki sırları, görevlerinden ayrılmış olsalar bile ifşa edemezler, kendilerinin veya başkalarının menfaatine kullanamazlar. Yönetim kurulu üyeleri, kendileri, eşleri ve ikinci dereceye kadar kan ve kayın hısımlarını doğrudan ilgilendiren konular ile sahibi ya da ortağı oldukları ticarî işletmelere ilişkin toplantıya ve oylamaya katılamaz. Yönetim kurulu, başkanın daveti üzerine üye tamsayısının yarısından bir fazlası ile her ay en az bir kere toplanır. Yönetim kurulu toplantılarına başkanın yokluğunda başkan vekili başkanlık eder. Yönetim kurulu, toplantıya katılanların oy çokluğu ile karar alır. Eşitlik durumunda, başkanın oyu yönünde karar alınır. Ajans genel sekreteri, oy hakkı olmamak kaydı ile yönetim kurulu toplantılarına katılır.

Yönetim kurulunun görev ve yetkileri

MADDE 11 — Yönetim kurulunun görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Yıllık çalışma programını kabul etmek ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının onayına sunmak.
- b) Yıl içinde ihtiyaçlara göre bütçeyi revize etmek.
- c) Yıllık malî raporu ve kesinleşen bütçe sonuçlarını onaylamak. d) Taşınır ve taşınmaz mal alımı, satımı ve kiralanması ile hizmet alımına karar vermek.
- e) Altı aylık ara rapor ile yıllık faaliyet raporunu Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına göndermek.
- f) Ajans bütçesini onaylamak ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına göndermek.

- g) Genel sekreterlik tarafından sunulan program, proje ve faaliyetlerin desteklenmesine ilişkin teklifler ile kişi ve kuruluşlara yapılacak yardımları onaylamak.
  - h) Ajansa yapılacak bağış ve hibeleri kabul etmek.
  - i) Personelin işe alınması ve işine son verilmesine karar vermek.
  - j) Genel sekreterce belirlenen çalışma birimlerini ve bunlar arasındaki işbölümünü onaylamak.
  - k) Genel sekreteri belirlemek ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının onayına sunmak.
  - l) Taşıt dışındaki taşınır malların alımı, satımı ve kiralanması ile hizmet alımı konularında genel sekreterin yetkili olacağı sınırları tespit etmek.
- Yönetim kurulu gerekli gördüğu hallerde yukarıda sayılan yetkilerinden bir kısmını, sınırlarını açıkça belirlemek şartıyla genel sekretere devredebilir.

Genel sekreterlik

MADDE 12 — Genel sekreterlik Ajansın icra organıdır. Genel sekreterliğin ve yatırım destek ofislerinin en üst amiri genel sekreterdir. Genel sekreter yönetim kuruluna karşı sorumludur.

Genel sekreterin nitelikleri

MADDE 13 — Genel sekreter olarak istihdam edileceklerin aşağıda belirtilen niteliklere sahip olmaları şarttır:

- a) Hukuk, iktisat, maliye, işletme, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, istatistik, çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri, matematik, sosyoloji, mimarlık, şehir ve bölge pânlama ile mühendislik dallarından veya bunlara denkliği Yükseköğretim Kurulunca kabul edilen yurt dışındaki yüksek öğretim kurumlarından lisans düzeyinde mezun olmak.
- b) Ajansın faaliyet alanına giren konularda yeterli bilgi ve deneyime sahip; uzmanlık gerektiren işlerde en az on yıl fiilen çalışmış olmak.
- c) Kamu Personeli Yabancı Dil Bilgisi Seviye Tespit Sınavında İngilizce dilinden en az 70 puan almış veya buna denk kabul edilen uluslararası geçerliliği bulunan belgeye sahip olmak.

Genel sekreterin görev ve yetkileri

MADDE 14 — Genel sekreterin görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Yönetim kurulu kararlarını uygulamak.
- b) Yıllık alışma programı ile bütçeyi hazırlamak ve yönetim kuruluna sunmak.
- c) Ajans gelirlerini toplamak, 4 üncü maddeye göre belirlenecek usûl ve esaslar ile bütçe ve yönetim kurulu kararlarına uygun olarak harcamaları yapmak.

- d) Yönetim kurulu tarafından tespit edilecek sınırlar içerisinde, taşıt dışındaki taşınır malların alımına, satımına, kiralanmasına ve hizmet alımına karar vermek.
- e) Bölgedeki kişi, kurum ve kuruluşların proje üretme ve uygulama kapasitesini geliştirici faaliyetlerde bulunmak.
- f) Özel kesim, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerin proje ve faaliyet tekliflerini değerlendirerek malî destek sağlamak üzere yönetim kuruluna öneri götürmek.
- g) Desteklenen proje ve faaliyetleri izlemek, değerlendirmek, denetlemek ve raporlamak.
- h) Bölgesel kalkınmayla ilgili yurt içindeki ve dışındaki ajans ve kuruluşlarla işbirliği yapmak ve ortak projeler geliştirmek.
- i) Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamak.
- j) Personelin performans ölçütlerini belirlemek ve performansını değerlendirmek.
- k) Personelin işe alınması ve işine son verilmesini yönetim kuruluna teklif etmek.
- l) Ajans genel sekreterliğini temsilen, bölgesel gelişme ile ilgili ulusal ve uluslararası toplantılara katılmak ve yurt dışı temaslarda bulunmak.
- m) Ajansın sekreteryaya işlerini ve görev alanına giren diğer hizmetleri yürütmek.
- n) Yönetim kurulunun devrettiği yetkileri kullanmak.

Yatırım destek ofisleri

MADDE 15 — Bölge illerinde, yönetim kurulu kararı ile biri koordinatör olmak üzere, en çok beş uzmandan oluşan yatırım destek ofisleri teşkil edilir. Yatırım destek ofislerinde çalışan uzman personel sayısı, bölge ve ilin ihtiyaçlarına cevap veremez hale geldiği takdirde bu sayı, yönetim kurulu kararı ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığının onayı ile artırılabilir. Yatırım destek ofisleri görevleri ile ilgili olarak genel sekreterliğe karşı sorumludur. Yatırım destek ofislerinde yatırımcılara sunulan hizmetler tamamen ücretsizdir. Yatırım destek ofislerinin görev ve yetkileri

MADDE 16 — Yatırım destek ofislerinin görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Bölge illerinde, özel kesimdeki yatırımcıların kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini ilgili mevzuatta belirtilen süre içerisinde, ilgili mevzuatta bir süre belirtilmemişse öncelikle ve ivedilikle sonuçlandırmak üzere yönetim kurulu adına tek elden takip ve koordine etmek, yatırımları izlemek.
- b) İlgili mevzuattaki başvuru koşulları ve istenen belgeler doğrultusunda yatırımcıya bilgi vermek ve yol göstermek.

- c) Başvurular hakkında ön inceleme yapmak.
- d) 4 üncü madde uyarınca çıkarılacak olan düzenlemelerde belirtilen işlemleri yapmak.
- e) İş ve işlemler konusunda valiliğe ve genel sekreterliğe bilgi vermek.

Yatırım destek ofislerine başvuru

MADDE 17 — Yatırımcılar, ilgili mevzuatta belirtilen bilgi ve belgelerle yatırım destek ofislerine başvurur. Bu başvuru sonucunda yatırım destek ofislerinde geçen süreler, ilgili mevzuatta belirtilen sürelerden sayılmaz. Yatırımcıların bu Kanun kapsamında yatırım destek ofislerine başvurması kendi isteklerine bağlıdır. İzin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemler için yatırım destek ofisleri tarafından ilgili mercilere yapılan başvurular, yatırımcı tarafından yapılmış sayılır. Yatırım destek ofislerine hangi yatırım ve işlemlerle ilgili başvuru yapılacağı, 4 üncü maddenin (h) bendi uyarınca çıkarılacak düzenlemeler kapsamında belirlenir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Personel Rejimi, Bütçe ve Denetim

Ajans personelinin nitelik, statü ve hakları

MADDE 18 — Ajans hizmetleri, iş mevzuatı hükümlerine göre istihdam edilen uzman personel ve destek personeli eliyle yürütülür. Ayrıca, ajanslarda iç denetim yapmak üzere bir iç denetçi istihdam edilir. Sekreterlik, halkla ilişkiler, arşiv, idarî, malî ve personelle ilgili işlemler gibi işleri yürütecek olan destek personelinin sayısı, ajans toplam personel sayısının yüzde yirmisini geçemez. Uzman personel ve iç denetçi, hukuk, iktisat, maliye, işletme, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, istatistik, çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri, matematik, sosyoloji, mimarlık, şehir ve bölge plânlama ile mühendislik dallarından veya bunlara denkliği Yüksek-öğretim Kurulunca kabul edilen yurt dışındaki yüksek öğretim kurumlarından lisans düzeyinde mezun olmuş, Kamu Personeli Yabancı Dil Bilgisi Seviye Tespit Sınavında İngilizce dilinden en az 70 puan almış veya buna denk kabul edilen uluslararası geçerliliği bulunan belgeye sahip adaylar arasından istihdam edilir. Ayrıca, iç denetçide kamuda denetim elemanı olarak en az on yıl çalışmış olma şartı aranır. Kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanlardan, bu Kanunda belirtilen nitelikleri taşıyanlar, kendilerinin isteği ve kurumlarının muvafakati ile ajansta genel sekreter, iç denetçi veya uzman personel olarak istihdam edilebilir. Bunların kurumlarıyla olan ilişkileri iş akdinin yapılmasıyla son bulur. Bunlara verilecek ücret ile diğer malî ve sosyal haklar yapılacak iş akdi ile belirlenir. Bu şekilde istihdam edilenler, ajanstaki görevleri sona erdiğinde, öğrenim

durumları, hizmet yılı ve unvanları dikkate alınarak önceki kurumlarında kariyerlerine veya durumlarına uygun boş bir kadro veya pozisyona en geç üç ay içinde atanırlar ve herhangi bir işleme gerek kalmaksızın en geç bir ay içerisinde göreve başlatılırlar. Ancak, bu kişilerin atanmalarında, önceki kurumlarındaki idarî unvanlar dikkate alınmaz. Bu fıkra kapsamındaki kişilerden, önceki kamu kurum ve kuruluşlarındaki kadrolarına müşterek kararname ile atananların, bu fıkra göre yapılacak atama işlemleri ilgili bakan onayı ile yapılır. Bu fıkra uyarınca önceki kurumlarına dönen kişilerin ajansta geçen hizmetleri kazanılmış hak aylık derece ve kademelerinde değerlendirilir. Bu durumda kıdem tazminatları ödenmez ve bu süreler emeklilik ikramiyesinin hesabında dikkate alınır. Bu şekilde görevlendirilecek personel sayısı toplam personel sayısının yüzde otuzunu aşamaz.

Ajans personeli, emeklilik ve sosyal güvenlik yönünden 17/7/1964 tarihli ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununa tâbidir.

Yönetim kurulu üyeleri ile genel sekreter ve ajansta istihdam edilecek tüm personelde;

a) Türk Vatandaşı olmak,

b) Kamu haklarından mahrum bulunmamak,

c) Affa uğramış olsalar bile Devletin şahsiyetine karşı işlenen suçlarla, zimmet, ihtilas, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı veya şeref ve haysiyeti kırıcı suçtan veya istimal ve istihlak kaçakçılığı hariç kaçakçılık, resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, Devlet sırlarını açığa vurma suçlarından dolayı hükümlü bulunmamak, şartları aranır.

Genel sekreter ile diğer personelin ücret ve gündelikleri ile diğer malî ve sosyal hakları Yüksek Planlama Kurulu kararıyla tespit edilen alt ve üst limitleri geçmemek üzere yönetim kurulunca belirlenir. Ajans personeline ilişkin tüm ihtilaflar iş mahkemelerinde görülür.

Gelirler ve yönetilecek fonlar

MADDE 19 — Ajansın gelirleri ve yöneteceği fonlar şunlardır:

a) Bir önceki yıl gerçekleşen genel bütçe vergi gelirleri tahsilatından, vergi iadeleri ile mahallî idarelere ve fonlara aktarılan paylar düşüldükten sonra kalan tutar üzerinden, binde beş oranında her yıl ayrılacak transfer ödeneğinden, Yüksek Planlama Kurulunca her bir ajans için nüfus, gelişmişlik düzeyi ve performans ölçütlerine göre belirlenecek pay.

b) Avrupa Birliği ve diğer uluslararası fonlardan sağlanacak kaynaklar.

c) Faaliyet gelirleri.

d) Bir önceki yıl gerçekleşen bütçe gelirleri üzerinden, bölgedeki il özel idareleri için; borçlanma, tahsisi mahiyetteki gelirler ile genel, katma ve özel bütçeli kuruluşlardan alınan

yardım kalemleri hariç tutulmak üzere yüzde bir, belediyeler için; borçlanma ve tahsisi mahiyetteki gelir kalemleri hariç tutulmak üzere yüzde bir oranında, cari yıl bütçesinden aktarılabacak pay.

e) Bölgedeki sanayi ve ticaret odalarının, bir önceki yıl kesinleşmiş bütçe gelirlerinin yüzde biri oranında, cari yıl bütçesinden aktarılabacak pay.

f) Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarca yapılan bağış ve yardımlar.

g) Bir önceki yıldan devreden gelirler.

Bakanlar Kurulu, il özel idareleri için belirlenen oranı yüzde beşe kadar yükseltmeye ya da bu Kanunda belirlenen oranına kadar indirmeye, belediyeler için belirlenen oranı ise; yarısına kadar indirmeye ya da bu Kanunda belirlenen oranına kadar yükseltmeye yetkilidir. Birinci fıkranın (d) ve (e) bentlerinde belirtilen paylar, ilgili idare ve kuruluşlar tarafından haziran ayının sonuna kadar ajans hesabına aktarılır. (d) bendinde belirtilen paylar, süresi içerisinde aktarılmadığı takdirde, bu idarelere genel bütçe vergi gelirleri tahsilat toplamı üzerinden ayrılan paydan ilgisine göre Maliye Bakanlığı ve/veya İller Bankasıncı kesilerek ilgili ajans hesabına aktarılır. Diğer alacakların tahsilinde, genel hükümlere göre işlem yapılır.

Giderler

MADDE 20 — Ajansın giderleri şunlardır:

- a) Plân, program ve proje giderleri.
- b) Proje ve faaliyet destekleme giderleri.
- c) Araştırma ve geliştirme giderleri.
- d) Tanıtım ve eğitim giderleri.
- e) Taşınır ve taşınmaz mal ile hizmet alım giderleri.
- f) Yönetim ve personel giderleri.
- g) Görevlerle ilgili diğer giderler.

Ajansın yıllık personel giderleri toplamı, gerçekleşen en son yıl bütçe gelirlerinin yüzde onbeşini aşamaz.

Malî saydamlık ve hesap verme sorumluluğu

MADDE 21 — Ajanslar, finansal kaynaklarının elde edilmesi ve kullanılmasında, denetimin sağlanması amacıyla, kamuoyunu zamanında bilgilendirmekle yükümlüdür. Bu amaçla; a) Görev, yetki ve sorumlulukların açık olarak tanımlanması,

b) Yıllık çalışma programı ile bütçenin hazırlanması, yetkili organlarda görüşülmesi, uygulanması ve uygulama sonuçları ile raporların kamuoyuna açık ve ulaşılabilir olması,

c) Ajanslar tarafından proje ve faaliyetlere sağlanan desteklerin bir yılı geçmemek üzere belirli dönemler itibarıyla kamuoyuna açıklanması,

d) Ajans hesaplarının standart bir muhasebe sistemi ve genel kabul görmüş muhasebe prensiplerine uygun bir muhasebe düzenine göre oluşturulması, zorunludur.

Ajansların malî ve finansal kaynaklarının elde edilmesi, kullanılması ve malî denetiminin sağlanmasında görevli ve yetkili olanlar; kaynakların etkili, ekonomik, verimli ve hukuka uygun olarak elde edilmesinden, kullanılmasından, muhasebeleştirilmesinden, raporlanmasından ve kötüye kullanılmaması için gerekli önlemlerin alınmasından sorumludur.

Bütçe

MADDE 22 — Ulusal ve bölgesel düzeyde plân ve programlara, Yüksek Planlama

Kurulunca belirlenen ödenek tavanına ve yıllık çalışma programına göre hazırlanan bütçe, ajansın bütçe yılı içindeki gelir ve gider tahminlerini gösterir. Bütçe yılı takvim yılıdır. Bütçe dışı harcama yapılamaz. Bütçenin hazırlanması ve kabulü

MADDE 23 — Ajans, Yüksek Planlama Kurulunca, 19 uncu maddenin birinci fıkrasının (a) bendinde belirtilen ölçütlere göre her yıl haziran ayında genel bütçeden ajanslara yapılacak transferlere ilişkin gösterge niteliğinde belirlenen payların tavanları ile diğer gelir kalemlerine ilişkin tahminleri dikkate alarak bir sonraki yılın bütçesini hazırlar. Ulusal ve bölgesel düzeydeki plân ve programlar dikkate alınarak genel sekreterlikçe hazırlanacak bütçe taslağı ve çalışma programı, ağustos ayı başında yönetim kuruluna sunulur. Bütçe taslağı yönetim kurulunca kabul edildikten sonra çalışma programı ile birlikte en geç eylül ayı başına kadar görüş alınmak üzere Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderilir. Bütçe, Genel Bütçe Kanununun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren onbeş gün içinde kesinleştirilerek Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına sunulur. 19 uncu maddenin birinci fıkrasının (a) bendine göre yapılacak transfer ödeneği, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı bütçesinde gösterilir. Bu ödenek aylık harcama programına göre Devlet Planlama Teşkilatınca ajanslara kullandırılır. Bütçenin kesinleşme tarihine kadar devam eden işler için yapılacak harcamalar yılıbütçesi ile ilişkilendirilir.

Bütçe sonuçları

MADDE 24 — Bütçe sonuçları, genel sekreter tarafından bütçe döneminin bitiminden sonraki mart ayı içinde yönetim kuruluna sunulur; yönetim kurulunda görüşülerek karara bağlanır. Bütçe sonuçları onaylanmadığı takdirde İçişleri Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına gönderilir. Bu kurumlar bu Kanunun ve/veya diğer ilgili kanunların ilgili hükümlerine göre işlem tesis eder.

Denetim

MADDE 25 — Ajanslarda iç ve dış denetim yapılır.

İç denetimde; ajansın faaliyetleri, hesapları, işlemleri ve performansı yönetim kurulu başkanı veya genel sekreter ile bir iç denetçi tarafından denetlenir. İç denetim raporları yönetim kuruluna ve kalkınma kuruluna sunulur. Dış denetimde; İçişleri Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı ile Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığınca müştereken belirlenecek esas ve usûllere göre ajansın her türlü hesap ve işlemleri, yönetim kurulu tarafından her yıl en geç mart ayında ve gerekli görülen hallerde her zaman Sermaye Piyasası Kurulu mevzuatına göre kurulmuş bağımsız denetim kuruluşlarına incelenir. Bağımsız dış denetim kuruluşları, hazırladıkları raporu eş zamanlı olarak İçişleri Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına sunar. Denetim sonucu suç teşkil eden hususlarla ilgili gerekli işlemleri yapmaya İçişleri Bakanlığı, performansla ilgili değerlendirmeleri yapmaya ve gerekli tedbirleri almaya Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı yetkilidir. Bu maddeye göre bağımsız denetim yapan kuruluşların ortakları, yöneticileri ve çalışanlarının cezai sorumluluğu hakkında 28/7/1981 tarihli ve 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununun 47 nci maddesinin (B) bendinin (3) numaralı alt bendi ile 48 ve 49 uncu maddeleri hükümleri uygulanır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Çeşitli Hükümler

Muafiyet

MADDE 26 — Ajanslar; bu Kanunun uygulanmasıyla ilgili iş ve işlemlerde her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır.

Uygulanmayacak hükümler

MADDE 27 — Ajans, 10/12/2003 tarihli ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 8/9/1983 tarihli ve 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ve 4/1/2002 tarihli ve 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu hükümlerine tâbi değildir.

MADDE 28 — 19/6/1994 tarihli ve 540 sayılı Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 2 nci maddesine aşağıdaki bent eklenmiştir.

"I) Kalkınma ajanslarının koordinasyonunu sağlamak ve bunlarla ilgili iş ve işlemleri yürütmek."

MADDE 29 — 540 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 14 üncü maddesine "yapısal uyum politikalarının uygulanması sırasında ortaya çıkabilecek sorunların çözümü amacıyla

projeler geliştirmek ve bu konularda yapılacak çalışmaları koordine etmek," ifadesinden sonra gelmek üzere "kalkınma ajanslarının genel koordinasyonunu sağlamak ve bunlarla ilgili iş ve işlemleri yürütmek," ifadesi eklenmiştir.

MADDE 30 — 27/10/1989 tarihli ve 388 sayılı Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 2 nci maddesinin (f) bendi "nazım ve uygulama imar plnlarını yapmak veya yaptırmak," şeklinde değiştirilmiş, maddeye aşağıdaki (i) bendi eklenmiş ve 3 üncü maddesinin son fıkrası yürürlükten kaldırılmıştır.

"i) Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, şanlıurfa ve şırnak illerini kapsayan bölgelerde kurulacak kalkınma ajansları üzerindeki koordinasyon görevini, Devlet Planlama Teşkilatının belirleyeceği usûl ve esaslara göre yürütmek,"

GEÇİCİ MADDE 1 — Bütün ajanslar kurulup faaliyete geçene kadar 19 uncu maddenin birinci fıkrasının (a) bendi uyarınca tahsis edilecek transfer deneği, kurulmuşajans sayısı dikkate alınarak belirlenir. Ajanslar kuruldukları tarih itibarıyla yılın geri kalanıin kendilerine düşen payı kullanma hakkını kazanır.

GEÇİCİ MADDE 2 — İlk yıl için ajansta istihdam edilebilecek olan azam personel sayısı kuruluş kararnamesinde belirtilir.

GEÇİCİ MADDE 3 — Türkiye-Avrupa Birliği Malî İşbirliği kapsamında yürütülen bölgesel programların; bölgelerde yürütülmesi ve koordinasyonu amacıyla oluşturulan proje birimlerinin yürütmekte olduğu iş ve işlemler, bunlara ilişkin hak ve yükümlülükler ile her türlü taşınır mallar, kuruluş kararnamesinin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren en geç bir ay içinde ilgili ajansa devredilir. Söz konusu proje birimlerinde çalışan personelden; görevli olduğu bölgede kurulan ajansın kuruluş kararnamesinin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren altı ay içerisinde ilgili ajansa başvuranlardan, 18 inci maddenin ikinci fıkrasında belirtilen öğrenim dalı dışındaki niteliklere sahip olanlar uzman personel, diğerleri ise destek personeli olarak bu Kanunun ilgili hükümlerine göre öncelikle istihdam edilir.

GEÇİCİ MADDE 4 — Kalkınma kurulu, kuruluş kararnamesinin yayımlandığı tarihten itibaren bir ay içinde, ajans merkezi olarak tespit edilen ilin valisinin başkanlığında ilk toplantısını yapar.

Yürürlük

MADDE 31 — Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 32 — Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

KAYNAKÇA

Alçın, Sinan. *Teknolojik Determinist Kalkınma Aracı Olarak Teknoekonomi Politikaları*. İstanbul: Tarem Yayınları, 2010.

Armstrong, Harvey ve Jim Taylor. *Regional Economics and Policy*. London: McMillan Press, 1990.

Aslanoğlu, Rana A. Kent, Kimlik ve Küreselleşme, Bursa, 1998.

Balchin, Paul, Ludek Sykora ve Gregory Bull. *Regional Policy and Planning in Europe*. London and Newyork: Routledge, 1998.

Başkaya, Fikret. *Az gelişmişliğin Sürekliliği*, Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Forumu Vakfı Özgür Üniversite Kitaplığı, 2005.

Brasche, Ulrich. *Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası ve Türkiye'nin Uyumu*, Hürrem Cansevdi (Ed.), İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yay., 2001.

Bayramoğlu, Sonay. 'Yönetişim Zihniyeti', İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

Bozkurt, Veysel. *Enformasyon Toplumu ve Türkiye*. Sistem Yayıncılık, İstanbul 2005.

Cameron, Greta ve Mike Danson, *The European Partnership Model and the Changing Role of Regional Development Agencies: A Regional Development and Organisation Perspective*. (USA: Ashgate, 2000)14-15.

Chisholm, Micheal. *Regions in Recession and Resurgence*, London: Unwin Hyman.1990.

Clark, David. *Urban World/ Global City*: London.1996.

Çamur, Kübra ve Gümüş, Özge. "İstatistiki Bölge Birimleri (NUTS Sistemi), Menaf Turan (Der.), *Bölge Kalkınma Ajansları Nedir Ne Değildir?* içinde, Ankara, Paragraf Yayınevi.

Çetin, Erhan. *Avrupa Birliği'nin Bölgesel Politikası*. İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yay., 15 Soruda 15 AB Politikası Serisi No: 4, 2003.

Dinler, Zeynel. *Bölgesel İktisat*. Bursa: Ekin Kitabevi, 2005.

Dulupçu, Murat Ali. *Bölgesel Yenilik (İnovasyon) Stratejileri: Türkiye’de Bölgesel Gelişme İçin Alternatif Olabilir Mi?* İzmir: DPT Yayınları Cilt., 2004.

Elmas, Gülen. *Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Dengesizlikler AB ve Türkiye*, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2000.

Erkan, Hüsnü. *Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Türkiye’nin Bölgesel Kalkınma Politikası*. İstanbul: Beta Yayınları, 1995.

Erlat, Haluk (Ed.) (2005), *Bölgesel Gelişme Stratejileri ve Akdeniz Ekonomisi* Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu.

EURADA. *Creation, Development and Management of RDAs-Does It Have To Be So Difficult?*. 4th Version, February 1999.

Göktürk, Atilla. ‘Bölgesel Dengesizliğe Küreselleşme-Yerelleşme Penceresinden Bir Bakış’, *Bölgesel Kalkınma Politikalar ve Yeni Dinamikler*, İstanbul: Derin Yayınları.2006.

Gündüz, Ali Yılmaz. *Bölgesel Kalkınma Politikası*, Ekin Kitabevi, Bursa - 2006.

Hirschman, A. O. (2003). *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Gerilemesi*. Çev.S. Öztürk, Der. F. Şenses Kalkınma İktisadı: Yükselişi ve Gerilemesi ,İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

Ildırar, Mustafa . *Bölgesel Kalkınma ve Geliştirme Stratejileri*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004.

İkin, Akın. *Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi*, İstanbul: Yön Ajans, 1988.

Kayasü, Serap, Melih Pınarcıoğlu, Suna Yaşar ve Sencer Dere, *Yerel/bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Artırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları*”, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yay., Yayın No: 2003.

Keleş, Ruşen. *Avrupa’nın Bütünleşmesi ve Yerel Yönetimler*. Ankara: Türk Belediyecilik Derneği Yayınları, 1999.

Ruşen Keleş ve Ayşegül Mengi, *Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme*. (Ankara: İmge Yayınevi, 2009) 1.

Koray, Meryem. 'Avrupa Toplum Modeli' İmge Yayınları, Ankara, 2005.

Kraetzschmar, Smith. *Theorie und Empirie der Regionalpolitik*. (Fuchsstadt: Verlag Rene F.Wilfer).1995.

Özgüven, Ali. *İktisadi Büyüme İktisadi Kalkınma Sosyal Kalkınma Planlama ve Japon Kalkınması*. Filiz Kitapevi, İstanbul ,1988.

Parasız, M. İlker. *Türkiye Ekonomisi 1923'den Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları*. İstanbul: Ezgi Kitabevi Yayınları, 1998.

Polat, Bekir ve Özgür, Hüseyin. 'Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye'de Yerel Yönetimler' 1. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2004.

Puljiz, Jakza. *The Role of Economic Development Agencies in Promoting the Development of Lagging Areas of Croatia: The Case of LEDAs*, 2002.

Ruşen , Keleş. *Yerinden Yönetim ve Siyaset*. 4. Baskı, Cem Kitapevi, İstanbul, 2000.

Saraç, Ömer. 'Türkiye Ekonomisinin Genel Esasları', İstanbul, 1994.

Seyidoğlu, Halil. *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*, İstanbul: Can Yayınları, 2003.

Stilwell, Frank J. B. *Bölgesel iktisat Politikası*. çev. Sevgi Güran, İstanbul: Macmillan iktisat Serisi, Akbank Kültür Yayınları, 1980.

Storper, Micheal. *Flexible Specialisation In The US Film Endustry*, Post-Fordism A Reader, Edited By Ash AMIN, Blackwell, Massachussets, 1997.

Terluin, Ida Joke. *Rural Regions in the EU: Exploring Diffrences in Economic Development*. Groningen: Rijksuniversiteit, 2001.

Tiftikçigil, Burcu Yavuz. *Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yaşanan Dönüşüm ve Kalkınma Ajansları* İstanbul: Derin Yayınları, 2010.

Zaim, Sabahattin. *Çalışma Ekonomisi*, 9.bs., İstanbul: Filiz Kitabevi, 1992,

Alaçam, Volkan. “Bölgesel Kalkınma Ajansları”. İGEME’den Bakış. Yıl: 8,Sayı: 28, 2004/3, <http://www.igeme.org.tr/tur/bakis/sayi%2028/bakis2840.htm> 01.09.2011.

Altay, Oğuzhan, Aydanur Gacaner ve Nazif Çatık. “Ege Bölgesin Kalkınmasında Finansal Kurumsallaşma Araç Olabilir mi? ”, Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu Tebliğleri, Cilt 1, DPT, PAÜ, Denizli

Ahmet Apan, ‘Bölge Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Ajansları’, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Mart-Nisan 2012: 39.

Arslan, Kahraman. “Bölgesel Kalkınma Farklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları”. *İstanbul Ticaret Üni. Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 7.

Ataay, Faruk. “Bölge Kalkınma Ajansları ve Kalkınma”, *Kamu Yönetim Reformu, Çevre ve Bölge Kalkınma Ajansları Yasa Tasarısı Sempozyumu*, Ankara: 4 Mart 2005.

Halil İbrahim Aydın, ‘Sosyo-ekonomik Dönüşüm Süreci (Post-Fordizm) ve Sanayi Ötesi Yaklaşımlar’ Cumhuriyet Üniversitesi Kamu Yönetimi, 10 Ocak 2013 <<http://www.kamu-is.org.tr/pdf/743a.pdf>>.

Başel, Halis. ‘Türkiye’de Nüfus Hareketlerinin ve İç Göçün Nedenleri’, <http://www.iudergi.com/tr/index.php/sosyalsiyaset/article/viewFile/1720/1548> 09.01.2013.

Bayburtlu, Mustafa. “Türkiye Açısından Bir Değerlendirme: AB Bölgesel Politikası ve Yapısal Fonlar” 10 Nisan 2013 <<http://www.ibb.gov.tr/sites/Avrupa-Birligi/Documents/ABBolgeselPolitikasi.pdf>>

Bailly, Antoine ve Lay James Gibson, “Regional Science: Directions for The Future”, David A. Plane ve Raymond J.G.M. Florax (Ed.), *Fifty Years of Regional Science* içinde (127-138), Springer, 2004.

Beaverstock, J.V., R.G. Smith ve P.J. Taylor. “Geographies of Globalization: US Law Firms in World Cities”. <http://www.lboro.ac.uk/gawc/rb/rb4.html> 17.10.2010.

Bekleviç, Tunç. Yerel Kalkınma Modeli ve Gerçekleri, www.gtp.org.tr, 16.10.2008.

Bozkurt,Veyssel. “Küreselleşme: Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar”,
<http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi/8/veysel/veysel2.htm>, 25.06. 2011.

Gökhan Çalt, “Bölgeselleşme ve Avrupa Birliği’nin Bir Aracı Olarak Bölge Kalkınma Ajansları”, Ziraat Mühendisleri Odası, (06.05.2012)
<www.zmo.org.tr/etkinlikler/6tk05/05gokhancalt.pdf>

Dağdelen, İlhan . ‘Fordizm- PostFordizm’ *Mevzuat Dergisi*, Sayı: 90, Haziran 2005.

Danson, Mike, Henrik Halkier ve Greta Cameron. *Partnership and Regional Development..* Mike Danson, Henrik Halkier ve Greta Cameron (Ed.). Governance, Institutional Change and Regional Development içinde. USA: Ashgate Publishing, 2000.

Darvent, D. F., “Growth Poles and Growth Centers in Regional Planning: A Review”. John Friedman ve William Alonso (Ed.). *Regional Policy Readings in Theory and Applications* içinde. MIT Press, 1964, ss. 539-566.

Dinçer, Bülent, Özaslan, Metin ve Kavasoğlu, Taner. “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması”, DPT Yayınları, No:2671.
<http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2003-05.pdf> 29.03.2010.

Doğruel, Fatma. *Bölgesel Kalkınma ve Kalkınma Ajansları*. TURKONFED, İstanbul.2012.

Henrik Halkier, ‘Regional Development Agencies and Multilevel Governance: European Perspectives’, *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*, 10 Mart 2013
<http://www.tepav.org.tr/upload/files/13213625292.Bolgesel_Kalkinma_ve_Yonetisim_Sempozyumu_Bildiri_Kitabi.pdf>.

Tibor Döry, “Challenges for Regions in the European Research Area”, 2nd Prime PhD Summer School, Budapest, 2-9 July 2005.

Dunford, Michael. “Regional Development Models”. *School of Social Sciences and Cultural Studies University of Sussex*. 18 Eylül 2010.
<<http://www.geog.susx.ac.uk/research/eggd/ege/pdf/modelsrd.pdf>>.

Eraydın , Ayda. ‘Post-Fordizm ve Değişen Mekansal Öncelikler’, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Ankara, 1992.

Ercan, Fuat. “ Bölgesel Kalkınma Sorununa Bütünsel Yaklaşım”, *GAP ve Sanayi Kongresi*: Ankara: Bildiriler Kitabı, Yayın No:231

Ginda, Stanistaw. “Benchmarking of Regions Throught Regional Development Agencies”. EURADA. Agorada 2011.

<http://www.eurada.org/site/files/Agorada%202008+%20for%20upload%20website/Stanislaw%20GINDA.pdf> 12.09.2012.

Güneşer Demirci, Aytül. “Farklı Ülkelerde Bölge Kalkınma Ajansları”. Menaf Turan (Ed.). *Bölge Kalkınma Ajansları-Nedir, Ne Değildir?* içinde. Ankara: YAYED Yayınları, Paragraf Yayınevi, 2005.

Ecaral, Tanyel Özelçi. “Bölgesel/Yerel Ekonomik Kalkınma Kuramlarının Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişmeleri”. *Ekonomik Yaklaşım*. 16. Cilt, 55. Sayı, 2005.

Graham, Stephen ve Patsy Healey. “Relational Concepts of Space and Place: Issues for Planning Theory and Practice”. *European Planning Studies*, 7(5).

Higgins, Benjamin ve Donald J. Savoie. *Regional Deveopment Theories &Their Applications*, Transaction Publishers, MIT press,1997.

Jessop, Bob. ‘*Hegemonya, Post-Fordizm ve Küresleşme Ekseninde Kapitalist Devlet*’, (Der. Betül Yarar, Alev Özkanç), İletişim Yayınları, İstanbul.

Koçberber, Seyit . ‘Kalkınma Ajansları ve Sayıştay Denetimi’, *Sayıştay Dergisi*, Sayı 61.

Kumral, Neşe. ‘Bölgesel Rekabet Gücünü Artırmaya Yönelik Politikalar’ *Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu*. ODTÜ, 7-8 Eylül 2006.

Manicas, Peter T., “Recent Capitalism”, http://www.hawaii.edu/aln/cap_bib.htm, 07.12.2012.

Mutlu, Servet (1992) "Bölge Gelişmesinde Temel Etmenler ve Türkiye'de Durum", *Amme İdaresi Dergisi*, cilt25, sayı: 3.1996.

Niskanen, Anssi. *Forest Sector Entrepreneurship in Europe-Summary of Country Studies of COST Action E30. Acta Silv. Lign. Hung. Special Edition*, 2005.

Özdemir, Kadir. ‘Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Türkiye’de Bölgesel Dengesizliği Azaltmada Teşvik Uygulamalarının Önemi’, *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 1999.

Özel, Mehmet. *AB’de Uyum Sürecinde Türkiye’de Bölgelerarası Dengesizlik ve Yeni Yönetmelik Bilim Arayışı*. Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi sayı:64-1. Ankara.

Özen, Pınar. ‘Bölge Kalkınma Ajansları’ *Türkiye Ekonomik Politikaları Araştırma Vakfı* (TEPAV-EPRİ), Ankara, 2005.

Özsağır, Arif “Dünden Bugüne Büyümenin Dinamiği”, *KMÜ D.D.B.F. Dergisi*, Sayı:14 (2008):7.

Sayın, Deniz. “Hizmette Yerellik ve Bölgecilik”. Menaf Turan (Ed.). *Bölge Kalkınma Ajansları-Nedir, Ne Değildir?* içinde. Ankara: YAYED Yayınları, Paragraf yayınevi, 2005.

Taş, Cevherhan. Kalkınmaya Giden Yol Kalkınma Ajanslarından mı Geçer?, *Gündem*. 2005.

Osman Tekinel, ‘Güneydoğu Anadolu Sulama Projesi (GAP)’, 10 Ocak 2013 < <http://jes.ksu.edu.tr/public/journals/1/backIssues/sayi/eski/sayi/51/51.19-33.pdf>>

Thompson, G. Frederic. ‘Fordism, Post-Fordizm and the Flexible System of Production’ http://www.cddc.vt.edu/digitalfordism/fordism_materials/thompson.htm 20.01.2012.

Tolunay, Ahmet ve Akyol, Ayhan. ‘Kalkınma Ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar’, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Sayı:2, (2006): 116.

Atak, Alper. ‘Bölgesel Kalkınma ve Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları’ ,Galatasaray Üniversitesi, *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2011.

Akşahin, Selenge Banu. “Avrupa Birliği’nin Bölgesel Politikası, Yapısal Araçların Koordinasyonu ve Türkiye’nin Uyumu”. *AB Uzmanlık Tezi*. Ankara: TC Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, 2008.

Baser, Nuri Erkin. ‘Teknolojik İlerlemeye Dayalı Kentsel Kalkınma Yaklaşımı: İzmir Örneği,’ *Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi*, İzmir: 2002.

Çelepçi, Ebru. “ Bölgesel Dengesizliklerin Giderilmesinde Kalkınma Ajanslarının Rolü ve Türkiye Uygulamaları”. *Yüksek Lisans Tezi*. Trabzon: Mayıs 2006.

Ersöz, Ceren. *Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları:Türkiye’de Köylere Yönelik Bir Uygulama*, 2009.

Güner, Meltem. Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye Uygulaması. *Yüksek Lisans Tezi*. Gazi Üniversitesi ,2007, Ankara.

Karadağ, Çağdaş. Bölgesel Dengesizliklerin Giderilmesinde Yerel Yönetimlerin Rolü, *Yüksek Lisans Tezi*. Süleyman Demirel Üniversitesi, 2011.

Kaya, Kılıç. ‘Bölgesel Kalkınmada Yeni Bir Model: Kalkınma Ajansları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği’, *Yüksek lisans tezi*, Ankara: 2004.

Kesici, Mehmet Rauf. ‘Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Geçiş Ekonomileri ve İstihdam: Polonya ve Türkiye Örneği’ *Doktora Tezi*. Kocaeli.2008.

Kılıçarslan, Hatice. “ İktisadi Açından Bölgesel Dengesizlik Olgusu: Osmaniye Örneği”. *Yüksek Lisans Tezi*. Selçuk Üniversitesi. Konya,2009.

Kum, Melike. ‘AB’ye uyum sürecinde Bölgesel Gelişmişlik Farklılıklarının Giderilmesinde Yönelik Politikalar’ *Doktora Tezi*, Kayseri: 2010.

Kumral, Neşe. Bölgesel Gelişme Politikası Aracı Olarak Ekonomik Kalkınma Ajansları ve Girişimciliğin Teşviki, DEU.SBE., İktisat Anabilim Dalı. *yayınlanmamış Doktora Tezi*, İzmir.1993.

Şen, Zelaya. “Türkiye’nin Avrupa Birliği Adaylığı ve Katılım Öncesi Stratejisi Çerçevesinde Bölgesel Politika Alanında Uyum Durumunun Değerlendirilmesi”. *Ekonomik ve Mali Konular Dairesi Başkanlığı Uzmanlık Tezi*. Ankara: Mayıs 2004.

DPT. *Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Yayın No: DPT: 2502-ÖİK: 523, 2000.

DPT. *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, Cilt 2, 2004, s. 2.

DPT, *Türkiye - Avrupa Birliği Mali İşbirliği Kapsamındaki Bölgesel Kalkınma Programları*. (Ankara: Şubat 2005)

DPT. Türkiye-Avrupa Birliği Mali İşbirliği Kapsamındaki Bölgesel Kalkınma Programları. Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara: Şubat 2005.

Ersun, Cengiz ve Muhsin Akgür. Polonya Ekonomisi: İTO Ülke Profili. İTO Yayınları, Yayın no: 1998-27.

İTO, “ *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar ve Türkiye Durum Tespiti ve Strateji Planı*” İstanbul: Ocak 2002.

İzmir Kalkınma Ajansı. *Avrupa’da Kalkınma Ajansları*. İzmir: İzmir Kalkınma Ajansı Yay., Yayın No: İZKA-A/2008-01, Temmuz 2008.

Maç, Nazlı. ‘Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye’ Konya: Konya Ticaret Odası Etüd-Araştırma Servisi, 16.02.2006 tarihli Araştırma Raporu, Sayı: 2006-117/76.

Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı. 2010 yılı İrlanda Ziyareti Raporu. http://www.oka.org.tr/ContentDownload/irlanda_kapak_merged.pdf 10.03.2013.

TÜSİAD, ‘*Türkiye’nin Fırsat Penceresi: Demografik Dönüşüm ve izdüşümleri*’, İstanbul: TÜSİAD Yayınları No:T/99–1–251, 1999.

T.C. Kalkınma Bakanlığı. 2014-2018 *Özel İhtisas Komisyonu Ön Raporu*. 2010.

8 Şubat 2006 tarihli ve 26074 sayılı Resmi Gazete

8 Haziran 2011 tarihli ve 27958 sayılı Resmi Gazete

Aktan, Coşkun. *Globalleşme, Bölgeselleşme ve Yerelleşme*, Dış Ticaret Dergisi, Yıl 3, Sayı 10, 1Temmuz 1998.

İstanbul Ticaret Odası (İTO): *Yerel/ Bölgesel Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Arttırılması*: Bölgesel Kalkınma Ajansları, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 2003.

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı(TEPAV), ‘Polonya’da Kalkınma Ajansları’.30.03.2013.

http://www.tepav.org.tr/upload/files/1269868392r9967.Polonya_da_Kalkinma_Ajanslari.pdf

Avrupa Birliği Bakanlığı.
http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/3_ab_bakanligi_yayinlari/AB_Rehberleri/02_rehber.pdf
04.03.2013.

Avrupa Birliği Bakanlığı. 05.03.2013.
http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/3_ab_bakanligi_yayinlari/ab_ye_aday_ulkelerde_temel_e_konomik_gostergeler.pdf

Avrupa Birliği Bakanlığı. 06.03.2013. <http://www.ibb.gov.tr/sites/Avrupa-Birligi/Documents/ABBolgeselPolitikasi.pdf>

AB Komisyonu. Bölgesel Politikalar Genel Müdürlüğü. 13.03.2013.
<http://en.wikipedia.org/wiki/ERDF>

AB Komisyonu. Bölgesel Politikalar Genel Müdürlüğü. 10.03.2013.
<http://en.wikipedia.org/wiki/ERDF>

AB Komisyonu. Bölgesel Politikalar Genel Müdürlüğü. 16.03.2013.
http://en.wikipedia.org/wiki/European_Social_Fund

AB Komisyonu. 19.03.2013. <http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=443&langId=en>

Avrupa Komisyonu. 16.03. 2013. http://ec.europa.eu/regional_policy/funds/procf/cf_en.htm

Eurostat. 02.03.2013.
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcode=teilm020>

Eurostat. 05.03.2013
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/graph.do?sessionId=9ea7d07d30df02e546005c804b64b4bbc2a08021a855.e34MbxeSaxaSc40LbNiMbxeNaxmOe0?tab=graph&plugin=1&language=en&pcode=teilm020&toolbox=type> .

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, AB'nin Yerel Politikaları, 25 Mayıs 2013
<<http://www.ibb.gov.tr/tr>>

İzmir Kalkınma Ajansı. 29.06.2012.
[http://www.izka.org.tr/files/Izmir_Mevcut_Durum_Analizi_\(pdf.,\)](http://www.izka.org.tr/files/Izmir_Mevcut_Durum_Analizi_(pdf.,))

İzmir Kalkınma Ajansı. 29.06.2012. <http://www.izka.org.tr/destekler/onceki-donem-mali-destek-programlari/>

İzmir Kalkınma Ajansı. 30.01.2013. <http://www.izka.org.tr/izmir/>

İzmir Kalkınma Ajansı. 15.07.2012. <http://www.izka.org.tr/kurumsal/organizasyon-yapisi/>

Kalkınma Bakanlığı. 02.01.2013.

http://www.dpt.gov.tr/bgyu/kalkinmaajans/kalkinma_ajansnedir.html

Kalkınma Bakanlığı, 2014-2018 Özel İhtisas Komisyonu Ön Raporu, 10 Mayıs 2013

<http://www.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/14324/Onuncu_Kalk%C4%B1nma_Plan%C4%B1_%C3%96zel_%C4%B0htisas_Komisyonlar%C4%B1_El_Kitab%C4%B1.pdf> .

Kalkınma Bakanlığı, 1 Mayıs 2013

<http://www.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/14324/Onuncu_Kalk%C4%B1nma_Plan%C4%B1_%C3%96zel_%C4%B0htisas_Komisyonlar%C4%B1_El_Kitab%C4%B1.pdf> .

Mevlana Kalkınma Ajansı. 03.02.2013.

http://prj.mevka.org.tr/Content/ViewArticle/organizasyon_yapisi?articleID=uyFEeAz%2BcGs%3D

Mevlana Kalkınma Ajansı. 27.01.2013.

http://www.mevka.org.tr/Content/ViewArticle/2011_mali_destek_programlari ?articleID=Jvpi5uXTi%2Bw%3D

Mevlana Kalkınma Ajansı. 27.01.2013.

http://www.mevka.org.tr/Content/ViewArticle/vizyon_ve_misyon?articleID=8SCFjAMxMQ%3D

Polish Information and Foreign Investment Agency (PAIZ). 25.03.2013

http://www.paiz.gov.pl/poland_in_figures/population

Shannon Development, *Delivering a Better Future*. 12.07.2012.

<http://www.shannondev.ie/media/Media,7475,en.pdf>

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı. 19.03.2013. http://abdgm.tarim.gov.tr/ABU_files/Tezler/seda.pdf

Tarım ve Köyİşleri Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı. 19.03.2013. http://abdgm.tarim.gov.tr/ABU_files/Tezler/seda.pdf

The Irish Times. “EU Structural and Cohesion Funds”. The Irish TimesBusiness. Eight Edition, 2000. 1.03. 2013. http://www.business2000.ie/images/pdfs/ndp_8th_ed.pdf

T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı. 18.03.2013
http://www.itso.org/docs/pdf/country_reports/polonya_ulke_raporu_2011.pdf

T.C. Başbakanlık DPT Resmi Web Sitesi. 25.05.2011.
www.dpt.gov.tr/bgyu/kalkinmaajans/kalkinma_ajansNedir.html

World Bank. <http://data.worldbank.org/topic/poverty> 01.03.2013

World Bank. 10.08.2012.
http://info.worldbank.org/etools/docs/library/166856/UCMP/UCMP/7_leda.html 1

